

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI HUKUK
AÇISINDAN KIRGIZİSTAN-ÖZBEKİSTAN
SINIR SORUNLARI

Yüksek Lisans Tezi

Aimoor Daniyarova

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Sertaç Hami Başeren

Ankara-2018

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

**ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN KIRGIZİSTAN-ÖZBEKİSTAN SINIR
SORUNLARI**

Yüksek Lisans Tezi
Aimoor Daniilarova

Tez Danışmanı :

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi.....

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../2.....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

TEŞEKKÜR

Zor süreçte değerli bilgi ve desteği için Sayın danışman hocam Prof. Dr. Sertaç Hami Başeren'e şükranlarımı sunarım.

Ayrıca eğitim hayatım boyunca bana verdikleri destek ve teşvikleri için Annem ve Babama teşekkür etmek isterim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	103
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Uluslararası Hukuk.....	6
1.2. Uluslararası Hukukta Sınırlar.....	7
1.3. Anklav ve Eksklav.....	12
1.4. Etnisite, Etnos Kavramları.....	16

İKİNCİ BÖLÜM:

TARİHSEL ARKA PLAN

2.1 Sovyet Döneminde Orta Asya ve Fergana Vadisi.....	17
2.1.1 Sovyetleştirme.....	19
2.1.2 Ulusal Delimitasyon Süreci.....	24
2.2 Bağımsızlık Döneminde Fergana Vadisi ve Sınırları.....	37
2.2.1 Bağımsızlığın İlk Yıllarından 1999 Yılına Kadar Olan Süreç	39
2.2.2 1999 Yılından Sonraki Gelişme Ve Uygulamalar.....	40
2.3 Sınır Sorununun Neden Olduğu Krizler.....	43
2.3.1 Ungartepe ve Ortotokoy Krizi.....	43
2.3.2 Anklavlardaki Sorunlar.....	50
2.3.2.1 Soh Anklavı.....	53
2.3.2.2 Barak Anklavı.....	55
2.3.2.3 Şahmardan Anklavı.....	56

2.3.2.4 Voruh Anklavı.....	57
----------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME, GÜNCEL GELİŞME VE ANLAŞMALAR

3.1 Sorunun Sosyal-Politik Sonuçları.....	59
3.1.1 Sınırın Neden Olduğu Toplumsal Sorunlar.....	59
3.1.2 İktidarın Sınır Sorununu Kullanması.....	62
3.2 Mevcut Hukuksal Durum	66
3.2.1. Ulusal Delimitasyona İtirazlar.....	66
3.2.2 Özbekistan Ve Kırgızistan'ın Taraf Olduğu Örgüt Ve Anlaşmalar.....	74
3.3 Özbekistan'da Yönetim Değişikliği Sonrası Gelişmeler.....	76
3.3.1 Şavkat Mirziyoyev'in Dış Politikası.....	77
3.3.2 Yapılan Son Dönem Anlaşmalar.....	79
SONUÇ.....	82
KAYNAKÇA.....	86

KISALTMALAR

ABD :	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e. :	Adı geçen eser
akt. :	Aktaran
BM :	Birleşmiş Milletler
FSSC:	Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
KGAT:	Kolektif Güvenlik Anlaşması Teşkilatı
ÖSSC:	Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
RSFSC:	Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
SSC:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
s. :	Sayfa
SSCB :	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ :	Şanhay İşbirliği Örgütü
vb. :	ve benzeri

TABLÖLAR

Tablo 1. Türkistan ve Horezm, Buhara'nın ülkelere dönüşmesi

Tablo 2. 1924-1936 yılları arasındaki yapılan değişiklikler

HARİTALAR

Harita 1.Çarlık Rusya içinde Orta Asya

Harita 2. 1924-1925 Orta Asya Ülkelerinin Ulusal Delimitasyonu

Harita 3. 1917-1922 arasında Rusya

Harita 4. 1922-1929 arasında Rusya

Harita 5. Fergana Vadisi

Harita 6. Fergana Vadisinin Anklav ve Eksklavları

GİRİŞ

Uluslararası sistemin hala en önemli aktörü olmaya devam eden devletler, bekasını ve güvenliğini korumak adına sınırların tartışmasız ve korunabilir olmasından yanadır. Söz konusu Kırgızistan ve Özbekistan olunca, bu beka sorunu kendini daha bariz şekilde belli etmektedir.

Uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, terörizm, dini radikalizm, etnik çatışmalar gibi sorunların meydana geldiği yerdir Fergana Vadisi. Orantısız olarak, Fergana Vadisi'nde yaşayan Özbek nüfusun toplam Özbekistan nüfusuna oranı %27; Kırgızların toplam Kırgızistan nüfusuna oranı %51 ve Taciklerin toplam Tacikistan nüfusuna oranı %31'dir. Özbekistan'ın Fergana Vadisi'ndeki topraklarının toplam topraklarına oranı %4,3; Kırgızistan'ın Fergana'daki topraklarının toplam topraklarına oranı %40 ve Tacikistan'ın %20'dir. Tarihsel olarak Fergana Vadisi Yunan, Arap, Moğol ve Türkler tarafından fethedilmiş ve yerleşim alanı olmuştur.

Vadi eskiden devletlere bölünmüş değildi ve 1710-1876 tarihleri arasında Kokand Hanlığını teşkil ediyordu. Etnik devlet anlayışına sahip olmayıp, hanedanlık geleneğiyle yönetilen Hanlık Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın toprak parçalarından oluşmaktaydı. 1876 yılında Çarlık Rusya Kokand Hanlığını Türkistan Genel Valiliğine bağladığında bu bölge tarihi boyunca henüz sınır deneyimi ile tanışmamıştı.

Söz konusu Vadi, sınırları yüzünden iç istikrarsızlıklara ve dış tehditlere karşı savunmasızdır. Bu savunmasızlık, içeride muhalefetin kendini öne çıkarma veya yönetimi yetersiz gösterme söz konusu olduğunda daha bariz şekilde görünmektedir. Bunun yanı sıra, Vadide meydana gelen herhangi bir kriz dış güçlere gerek bölgesel

güvenlik örgütlerin verdiği yetkiye dayalı ister bölgedeki çıkarları nedeniyle müdahaleye yol açma riskini taşımaktadır.

Günümüz sorunların başlıca kaynağı tarihi perspektif ile değerlendirilince Sovyet döneminde bulunabilir. SSCB'in erken döneminde Birliği oluşturmak için 1924 yılında ulusal delimitasyon uygulanmıştır. Milliyet olgusunun ve milliyetçiliğin, asıl ayırım olan sınıfsal ayırmadan dikkatleri uzaklaştırmak için kullanıldığını varsayan Sosyalist yönetimin neden 1924'de ulusal sınırlama uyguladığı önemli bir sorudur.

Ortaya çıkan ve taraftar toplayan ulusal veya dini oluşumlara karşı 'burjuva'ya özgü olduğu iddia edilerek mücadele edilmiştir. Buna karşılık ileride de meydana çıkabilecek birlikleri önlemek amacıyla 'böl ve yönet' ilkesi uygulanmış ve farklılıkların altı çizilerek ayrı ayrı devletler ve milliyetçilikler ortaya çıkarılmıştır. Kokand, Hiva ve Buhara Hanlıklarından oluşan ve Batı tarzı milliyetçilikle tanışmamış Orta Asya halkı Sovyet yönetimi altında suni olarak devletlere ayrılmıştır.

Fergana Vadisi kendini dini veya hanlıklara(Hiva sonradan Horezm, Buhara, Kokand) ait hissederken, hayali cemaat olarak değerlendirdikleri 'ulus'a evrim yaşamışlardır.

Orta Asya devletlerinin sınırları ulusal birleşme gibi doğal süreçten ortaya çıkmamış, dış müdahale sonrası oluştuğundan Orta Doğu, Afrika devletleri ile ortak yönler taşımaktadır. Toprakların paylaşımında ana kriter coğrafi bütünlük, ekonomik temel ve resmi olarak etnik açıdan homojen toplum yaratmak idi. Fakat bu şartları sağlamak zordu çünkü Fergana Vadisinde etnisiteler belirsiz ve değişkendi.

SSCB döneminde çizilen ve uygulanan idari sınırlar artık devletlerin uluslararası sınırı olmuş ve bazı vatandaşlar, her zaman ikamet ettiği toprakta yabancı olarak

nitelendirilmeye başlamıştır. Hatta, bir ülkenin vatandaşı için başka şehre giderken diğer ülkenin topraklarından geçmek zorunda bırakıldığı için vize uygulamaları nedeniyle vize alma zorunluluğu doğmuştur.

Bu politikalar sonucu günümüzde de aralıklı olarak Kırgızistan ve Özbekistan sınırlarıyla ilgili krizler yaşanmaktadır. Bu krizler çoğunlukla anklavlarda meydana gelmekte veya başka sorunların yansıtıldığı yerler anklavlar olmaktadır.

Bunun dışında ister yerli halklar arasında, ister iki devletin sınır muhafızları arasında silahlı çatışmalar yaşanmaktadır. En büyük kriz 1999 yılında gerçekleşen terör olayları ve onu takip eden sınır kapatma ve mayın yerleştirme olmuştur. Sınır kapatma ve mayın yerleştirme teröre karşı mücadele için haklı bir uygulamadır, fakat sorun şu ki, Özbekistan bu eylemleri gerçekleştirirken aidiyeti belirlenmeyen topraklara mayın yerleştirmiş. Bunun sonucu olarak hem o topraklara hak iddia etmiş oluyor hem Kırgızistan'a mayın haritasını vermediği için sıradan vatandaşların mayınlarda patlamasına yol açmış oluyordu. Bunun yanında, diğer ülkelerde bulunan anklavlarına askeri birlikler yerleştirmiştir.

Bu krizlere tepki olarak bağımsızlığın on yıl sonrasında devlet düzeyinde hükümet komisyonları aracılığıyla sınır çizme işlemleri başlatılmıştır. Bu süreçte taraflar birbirlerini etnik azınlıkları, anklavların mevcudiyetini, doğal gaz veya tatlı su gibi yeraltı ve yerüstü zenginlikleri koz olarak kullanmakla suçlamışlardır. Ortak anlaşmaya varılan sonradan onaylanmayan metinler de olmuştur.

Çözölmeye çalışılan Kırgızistan-Özbekistan sınırı, anklavların ve aidiyeti belirlenemeyen toprakların varlığıyla daha da zorlanmaktadır. Bunları çözmek amaçlı başvuru olan belge ve haritaların farklı olmasından dolayı yetkililer bir başarıya ulaşamamaktadır. Belgelerdeki bu belirsizlik, SSCB dönemindeki uygulamardan beslenmektedir. Çünkü o dönem devletler anayasada belirtildiği gibi her ne kadar

bağımsız ve gönüllü cumhuriyetler sıfatında olsalar da, bir cumhuriyet bilincine sahip değillerdi. Dolayısıyla karşılıklı toprak değişimi gibi uygulamalara başvurulmuş fakat bu yerel kararlar hukuki güce sahip Yüksek Sovyet'in onayını almadığı için belge karmaşası çıkmaktadır.

Çözülmesi zor olan sınır sorunu, Özbek ve Kırgız yönetimlerinin siyasi isteksizlikleri ve krizi kendi yararlarına kullanma eğilimlerinden de beslenmektedir.

Çözülemeyecek gibi görünen sorun, Özbekistan'ın eski Cumhurbaşkanı İslam Kerimov'un vefatı sonrasında bir hareketlilik göstermiştir. Özbekistan'da yönetim değişikliği sonrası yeni yönetim meşruluk kazanmak ve iyi komşuluk ilkesine başvurduğu nedeniyle ciddi ölçüde yol kat edilmiştir.

Tarafların birbiriyle çatışan belge ve haritalara başvurması geri kalan toprak parçalarının aidiyetini belirlemede zorluk oluşturmaya devam edecek. Bunun için uluslararası hukuk gereği Alma Ata sınırların dokunulmazlığı ve 1992 yılında imzalanan işyerleri anlaşmasının uygulanması gerekir. Belgelerin karmaşıklığı nedeniyle anlaşma sağlanamayan konularda taraflar karşılıklı ödün vermek zorundadır. Çünkü sadece belgeler ve haritalara dayanarak krizin üstesinden gelmek çok zor bir ihtimal olarak görülmektedir. Siyasi isteğin yanı sıra karşı tarafa güç gösterisinde bulunmamak yapıcı ve çözüm odaklı bir yaklaşımdır.

Çalışmanın amacı, Kırgızistan ve Özbekistan'ın güvenliğine ve iki taraflı ilişkilere kötü etki eden sınır sorununun çıkış nedenlerini ele almak. Çalışmanın önemi, sadece iki devlet arası değil bölgesel siyasi durumu doğrudan etkileyen sorunu araştırmakla kalmayıp çözüm önerisi sunmaktır.

Araştırmanın çerçevesi, 1924 yılından günümüze kadar konuyu önemli derecede etkilemiş gelişmeleri dikkate alarak oluşturulmuştur. Sorunu önemli derecede etkilediği

ve politikaları yönlendirdiği düşüncesiyle Çarlık dönemindeki uygulamalara da kısa bir şekilde yer verilmiştir. Ağırlıklı olarak SSCB'in kuruluşundan itibaren Ulusal delimitasyon, Sovyetleştirme, Birlik cumhuriyetlerini kurma, toprak ve su politikaları gereği verilen ödünler dikkate alınmıştır. Bağımsızlık döneminde sorunun araç sıfatında kullanıldığı ve ortaya çıkardığı krizler ayrıntılı şekilde ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümü teorik arka planı oluşturmaktadır. Bu bölümde sınırlar, uluslararası hukuk, sınır delimitasyonu ve demarkasyonu gibi kavramların tanımı verilmiştir.

İkinci bölümde sorunun çıkış sebepleri ve yaşanan krizler ele alınmıştır. Bu bölüm, tarihsel perspektif açısından önem teşkil etmekte ve içerisinde bölgenin SSCB öncesi, SSCB dönemi ve Bağımsızlığın ilk dönem tarihi ele alınmıştır.

Son bölüm güncel gelişmeleri, anlaşmaları ve önerileri içermektedir. Sorunun devam etmesinde önemli etkiye sahip iç ve dış politikaya da yer verilmiştir. Çünkü iki devletin yönetimleri ve değişmesi Sovyet döneminde yapılan çalışmalar kadar önem taşımakta ve etkili olmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bir araştırma yapılırken anlaşmazlıkların önlenmesi ve konunun doğru anlaşılması açısından çalışmada geçen kavramları tanımlamak son derece önemlidir.

1.1. Uluslararası Hukuk

Uluslararası hukuk uluslararası toplumun hukukudur.¹

Uluslararası hukuk, devletlerin işlevsel ihtiyaçlarına cevap vermeyi amaç edinen antlaşmalara dayalı kurallar bütünüdür.² Günümüz uluslararası ilişkiler alanı diğer sosyal bilimler gibi kaypak bir zeminde olması ve aktörlerin çıkar kavgası içinde olması uluslararası hukuku dinamik ve değişken kılmaktadır.³ Bir imparator veya Papa'nın yönetimi yerine egemen yöneticilerin bir sistem içerisinde yönettiği rejime aşamalı geçiş yaşanmıştır. Bu süreçten sonra uluslararası hukukta toprak-teritorya üzerinde yoğunlaşma başlamıştır.⁴

Uluslararası hukukta yerleşmiş bir tanıma göre devlet üç temel ögenin bir araya gelmesinden oluşmaktadır: i) bir insan topluluğu; ii) bir ülke; iii) kendi üstünde herhangi bir otoriteye bağlı olmayan bir siyasal yönetim.⁵ Bunlarla beraber Montevideo Sözleşmesi gereği diğer devletlerle ilişkiye girme isteği ve kapasitesi de vardır. Günümüzde geçerli olan uluslararası hukuk bu kullanılagelen tanımı uygun bulmaktadır.

¹ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2013, s. 4

² Mesut Hakkı Caşın, *Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları*, Legal, 2013, 2.cilt

³ ibid

⁴ Dunoff Ratner Wippman, *International Law Norms, Actors, Process A Problem-Oriented Approach*, s.5

⁵ J. Salmon, Dictionnaire s. 454; J. Basdevant, Dictionnaire s. 264-265 akt. H. Pazarcı

Uluslararası hukuk ve uluslararası ilişkilerin merkezinde evrensel düzen inşa etme olduğunu düşünürsek, karşılıklı etkileşim ve iç içe geçmişlik söz konusudur. Bazı dönemler çeşitli faktörlerin etkisiyle bir alan diğerinden üstün hale gelebilmektedir.⁶

1.2. Uluslararası Hukukta Sınırlar

18.yy itibaren sınırlar hukuksal, ekonomik, siyasal alanın sınırlarını belirleyerek, insan, mal ve paranın akışını düzenlemeye başladı. Soğuk Savaşın sona ermesiyle beraber sınırlar kapalı ve totaliter olmaktan çıkıp daha açık, esnek hale gelmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan sınırlar ve devletler birbirine bağımlı olmaya başlamıştır. Bu değişimin etkisiyle sınırlar uluslararası hukuk gibi birçok bilimsel alan ve çalışmaların araştırma nesnesi haline gelmiştir.⁷

Uluslararası sistemde küreselleşmeye rağmen en önemli aktör olmaya devam eden devletler, varlıklarını barış, istikrar ve güvenlik ortamında devam ettirebilmek adına sınırların tartışmasız ve korunmuş olmasına dikkat etmek zorundadırlar. Çünkü uluslararası çatışmalar, doğal kaynakların dağılımı, ticaret, kaçakçılık, bölgesel ve uluslararası terörizm gibi olgular sınırın güvenliği ile doğrudan ilişkilidir.

Bugünkü anlamıyla sınır olgusu sadece son birkaç yüzyıldır vardır. ⁸ Bunun nedeni olarak antik Yunan ve Roma şehir devletlerinin alanlarının küçük olmasını ve birbirinden uzak olmalarını gösterebiliriz. Ortaçağ döneminde ise bu şehir devletlerin

⁶ Sedef Tekfidan, *II Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş Sonrası Dönemlerin Uluslararası Hukukun İşlevleri Bağlamında Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, 2015, s. 9

⁷ Ferhat Tekin, *Sosyolojik Açısından Sınır: Derecik Örneği*, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi Yıl: 2012, Sayı: 28, sayfa 28

⁸ Osman Gümüüşçü, *Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye’de Sınır Kavramı*, Bilig Dergisi, Sayı: 52, 2010, s.80, <http://yayinlar.yesevi.edu.tr/files/article/324.pdf>

yerini yüzölçümü olarak daha geniş olan imparatorluklar almışlar ve böylece devletler ve imparatorluklar arasında sınır çizimi ve korunması önem kazanmaya başlamıştır. ⁹ Böylece, sınırların kesin bir biçimde saptanması modern devletlerin ortaya çıktığı 16-17.yüzyıldan itibaren önem kazanmaya başlamıştır. ¹⁰

Siyasi coğrafya üzerine çalışan akademisyenlerden Andrew Glassner ve Harm de Blij'e göre sınır 'Bağımsız bir devletin hakimiyet alanını belirleyen, farklı siyasi otoriteleri ayıran, harita üzerinde ince hatlarla gösterilen çizgilerdir.'¹¹ Başka bir deyişle, sınırlar devletlerin ülkesinin vardığı çizgiyi belirtmektedir. Uluslararası sınırlar 'siyasi coğrafyanın elle tutulur fenomeni'¹² olarak dikey çizgilerle yukarıya doğru ve aşağıya toprağın altına giden ölçüyü teşkil etmektedir.¹³

Sınır ve devlet ilişkisini açıklayan tanımı Norris ve Haring, sınırlar, devletin görünen etkisini görünmeyen çizgilerle kuşatması durumu ¹⁴ diyerek yapmıştır. Uluslararası sınırlar böylelikle görünmeyen dikey çizgilerle devletin yatay bölgesini gösteren çizgilerdir. ¹⁵

Uluslararası sınırlar aynı zamanda tarihi, doğal, kültürel, siyasi ve ekonomik fenomendir. Ve bu boyutlarda toprak ve ülkeselliğin inşaatı sürecinde katkıda

⁹Taşkın Deniz, *Sınırlar, Sınır Ticareti ve Sınır Ticaret Merkezleri*, JASSS Dergisi, Sayı:6, 2013, s. 353.

http://www.jasstudies.com/Makaleler/1378867867_18DenizTaşkın-351-370.pdf

¹⁰ Hüseyin Pazarcı, 2013, s. 237

¹¹Taşkın Deniz, a.g.e., s. 354.

http://www.jasstudies.com/Makaleler/1378867867_18DenizTaşkın-351-370.pdf

¹² Minghi Julian, *Boundary studies in political geography*. Annals of the Association of American Geographers 53 (3) 1963, 407–428

¹³ Glassner Martin, Chuck Fahrer, *Political geography*. 3rd ed. Hoboken, NJ: Wiley. 2004, S. 73-74

¹⁴ Norris Robert, Lloyd Haring, *Political geography*. London: Charles E. Merrill. 1980, s.123

¹⁵ Nick Megoran, *Rethinking the Study of International Boundaries: A Biography of the Kyrgyzstan–Uzbekistan Boundary*, Annals of the Association of American Geographers, 09 Aug 2011. S. 3

bulunmaktadır.¹⁶ Sınırın sosyolojisini doğru anlamak için unutulmaması gereken diğer nokta, sınırlar zaman ve uzayda sabit noktayı temsil etmiyor, daha çok mekân anlamında bölünmenin toplumsal tezahürüdür.¹⁷

Sınırlar, ilgili devletlerin bizzat kendi aralarında anlaşma ile veya söz konusu tarafların başvurduğu uluslararası yargı ya da hakemlikler tarafından saptanabilir.¹⁸

Sınır teorisinde delimitasyon ve demarkasyon gibi iki süreçten bahsedilir. Delimitasyon, kara sınırının taraflarca saptanması yalnızca anlaşma ile olduğunu düşünürsek, sürecin ilk aşamasında hangi öğelerin sınırı oluşturacağına karar verilmekte ve sonra bir coğrafi harita üzerinde bu öğelerin karşılığı olan enlem ve boylamlar belirlenerek anlaşma metnine yazılmaktadır. Demarkasyon ise, bu anlaşmanın yürürlüğe girmesini takip eden ve kabul edilen verilerin toprak yüzeyinde işaretlenmesidir.

1896'da Henry McMahon, delimitasyonun söz, harita veya sözleşmede toprağın belirlenmesi olduğunu, demarkasyonun da söz konusu toprak parçasına gidilip sınırın toprak üzerinde çizilmeye başlaması olduğunu dile getirmiştir. 'Benim fikrimce, delimitasyon, bir ülke toprağının kâğıt, söz veya harita üzerinde sınırlandırılmasıdır.'¹⁹

En kısa ve öz tanımı Lord Curzon 'delimitasyon, sınırların belirlenmesindeki diplomatik bir süreç, demarkasyon ise mekanik bir süreç' diyerek yapmıştır. Bu işlemleri gerçekleştirmek için tartışmalı sınırın tarafların genellikle hükümet

¹⁶ Paasi Anssi, *Constructing territories, boundaries and regional identities. In Contested territory: Border disputes at the edge of the former Soviet empire*, Edward Elgar. 1995, s. 42

¹⁷ Van Houtum Henk, Ton Van Naerssen, *Bordering, ordering and othering*. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie 93 (2) 2002, 125–136. Akt.Nick Megoran

¹⁸ Hüseyin Pazarcı, a.g.e., s. 237

¹⁹ Dennis Rushworth, *Mapping in Support of Frontier Arbitration: Delimitation and Demarcation*, International Boundary Research Unit Boundary and Security Bulletin, Spring 1997, s. 61. https://www.dur.ac.uk/resources/ibru/publications/full/bsb5-1_rushworth.pdf

temsilcilerinden oluşturulan karma sınır komisyonlarına başvurulmaktadır. Uygulanan uluslararası hukukta aralarında herhangi birine öncelik tanınmadan, iki yoldan birine başvurulmaktadır: i) daha önceden başka amaçlarla belirlenmiş sınırlar bu kez devletler arasındaki sınır olarak kabul edilmektedir; ii) yeni bir sınır çizgisi saptanmaktadır.

İkincisi tercih edildiği zaman iki tür öge arasında seçim yapma olanağı vardır: i) doğal ögeler; ii) yapay ögeler. Yapay ögelerin en tanınmış enlem ve boylam çizgileridir. Yapay sınırlar: geometrik veya geodezik usullere göre tespit edilir. Geodezik (enlem ve boylamlara göre tespit edilen) sınırlar: A.B.D. ile Kanada, Mısır ile Sudan, Güney ile Kuzey Kore arasındaki sınırlar. Geometrik sınırlar ise sınır çizgilerinin geometrik çizgilerle (düz çizgi, eğri veya yarım daire) saptanması ile ortaya çıkarlar. Doğal ögeler ise dağ (sıradağlar), akarsu, göl gibi coğrafi ögelerden oluşmaktadır.

Uluslararası hukuk, siyasi coğrafyada ‘İki komşu devletin topraklarını birbirinden ayıran çizgi’²⁰ olarak nitelendirilen devlet sınırlarının çizilmesi konusunda yeterli kaynak sunuyor. Fakat, bazen sınır çizen yetkililerin yetersizliği veya sınırın geçmesi gereken toprağın elverişsizliği bu işlemi bir hayli zorlaştırmaktadır. Sınırlar tartışması genellikle uluslararası ilişkiler veya siyaset biliminin konusu olarak ele alınmaktadır. Söz konusu devlet sınırları o sınırlar içinde yaşayan halklar için bir kimlik ve kültürel ögeleri sunar. Başka bir ifadeyle, sınır bir toprakta çizilmekle kalmıyor, vatandaşın algısında ve dünya görüşünde de çizilmiş oluyor.²¹

Fakat bu genellemeye istisnalar da mevcuttur. Söz konusu istisna oluşturan durumlarda devlet sınırları gereksiz, etkisiz olunca vatandaş için zorluklar çıkartıcı sifata

²⁰ Osman Gümüşçü, a.g.e., s. 80

²¹ Ferhat Tekin, a.g.e., s.28

bürünmektedir. Sınırlar, vatandaşlar için siyasi kimlik kazanma ve dolayısıyla ulus-devletin inşası sürecinde gerçekçi olmayan, uydurulmuş anlama gelmiştir.²²

Gupta ve Ferguson'a göre de toprak ve kültürün benzer, bir bütün olarak varsayılması bazı önemli sorunlara yol açmıştır. Bu öncelikle ulusal sınırların kenarlarında ya da sınır bölgelerinde yaşayan insanların öteki tarafla sosyal, kültürel, ekonomik bağlar ile bağlı olduğu gerçeği dikkate alınmadığı durumlarda ortaya çıkmaktadır.²³

Sınır bölgeleri ile ilgili bir çıkarımda bulunursak, bu alanın kültürü, sınır olgusunun ciddi ölçüde birleştirici mi yoksa ayırt edici mi olacağını etkilemektedir. Başka bir deyişle, 'sınırdaki kültür farklılaşmaları olduğunda sınır etkisi de artar'.²⁴ Sınır etkisi iki devletin ilişkilerinde olumsuz etki ettiğini göstermek için kullanılır. Fakat bazı durumlarda ortak değerler ve gelenekler sınırın iki tarafın bir engelle karşılaşmasına karşı çıkar ve 'sınır etkisi'ni yok edecek kadar azaltır.²⁵ Dolayısıyla sınır topluluklarının kültürü sınırın karşı tarafında da görülüyorsa, yani dil, din, etnisite ve sosyo-ekonomik olgular iki tarafta da benzerse, sınırlara meydan okunmakta olduğunu söyleyebiliriz.

Sınırları hep kısıtlayıcı bir olgu olarak değerlendirmek doğru değildir. Zira bazı sınırlar iki tarafın vatandaşları arasında ticaretin gelişmesine etkide bulunur ve Flynn'in ifadesiyle 'fırsat koridorları'na dönüşebilir.²⁶ Bu fırsat koridorları olgusu en çok

²² Anderson Malcolm, *Frontiers: Territory and State Formation in the Modern World*. Cambridge: Polity. 1996

²³ Akhil Gupta, James Ferguson, *Beyond Culture: Space, Identity and The Politics of Difference*, 1992, s. 7

²⁴ Emmanuel Brunet-Jailly, Bruno Dupeyron, *Introduction: Borders, Borderlands and Porosity*, University of Ottawa Press, 2007, s.6

²⁵ ibid

²⁶ Donna Flynn, *We Are The Border: Identity, Exchange and The State Along The Benin-Nigeria Border*, American Ethnologist 24(2), 1997, s.313

ticarete söz konusudur. Fakat aynı zamanda, sınır bazen de medya tarafından korkunç yermiş gibi gösterilir.²⁷

Sınır bölgelerindeki yaşamı ve vatandaşları anlatan bir diğer olgu, onların ‘melez’ olmalarıdır.²⁸ Çünkü sınıra meydan okumaktalar ve diğer, öteki ile sıkı iletişim içindedirler.

Sınır bölgelerinin bir tehdit alanı olmalarının yanında, kaçakçılıktan ötürü birer fırsat–kazanç kapısı ve fırsat koridorları olduklarına değinilmişti. Bu bağlantıda, araştıracağımız Fergana Vadisi insanların da ‘millî’ ve sonradan oluşturulan sınırlar yüzünden, sakinlerin hep yaptıkları, sıradan ekonomik faaliyetleri, yasadışı bir faaliyete, kaçakçılığa dönüştürdüğü görülecektir.

1.3. Anklav ve Eksklav

Coğrafi ve politik bir fenomen olarak anklavlar uluslararası ilişkiler literatüründe ‘çevreleyen ülkenin etine saplanmış küçük birer kıymık’ veya ‘ayakkabısındaki taş’ olarak tanımlanmakta ve dünya siyasi coğrafyasının ‘norm dışı bir anomalisi’ olarak değerlendirilmektedir.²⁹ Söz konusu anklavların, kendisini çevreleyen devlet/devletler ile anavatan arasındaki ikili ilişkilerde ve uluslararası ilişkilerde güvenlik politikaları bağlamında etkisi inkâr edilemez. Bu bağlamda dünya yüzeyindeki anklavlar hem siyasi ve ekonomik yapıları hem de boyut, nüfus ve konumları itibariyle birtakım

²⁷ Tony Payan, *The Three U.S.-Mexico Border Wars: Drug, Immigration, and Homeland Security*, Praeger, 2006, s.121

²⁸ Ferhat Tekin, *Sınırın Sosyolojisi: Ulus, Devlet ve Sınır İnsanları*, İstanbul: Açılım Kitap, 2014, 272

²⁹ Evgeny Vinokurov, *A Theory of Enclaves*, Lexington Books, Lanham, 2007, pp. 1-5

farklılıklara sahip olsalar da, güvenlik sorunlarına sebebiyet vermeleri açısından ortak noktaları vardır.³⁰

Halen dünya yüzeyinde 280 siyasi anklav/eksklav bulunmaktadır.³¹ Anklav kavramının ilk geçtiği uluslararası bir belge 1526 tarihli Madrid Antlaşması'dır. Anklav kavramı diplomasi diline Fransızca'dan girmiştir. Fransızca tanımlama 'terrain ou territoire situé a l'interieur des terres d'un autre' şeklinde yapılmaktadır.³² Ortak anlamı 'anahtar, kilitlemek' olan bu sözcük hemen hemen tüm Hint-Avrupa dillerinde kullanılmaktadır. Almanca'da 'Enklave'; Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca'da 'enclave'; Rusça'da 'anklav' denilmektedir.

Eksklav ise, siyasi olarak bağlı olduğu ülkeye coğrafi açıdan bağlı olmayan, bu bölge ile arasında başka bir yabancı ülke/ülkeler bulunan toprak parçasıdır. Bir başka deyişle, herhangi bir ülke parçası ana ülkeden ayrı ve siyasi olarak da yabancı bir ülke toprağı ile çevrili ise bu toprak parçasına eksklav adı verilmektedir.³³ Bu sözcük de hemen hemen bütün Hint-Avrupa dillerinde bulunmaktadır. Almanca'da 'Exklave'; Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca'da 'exclave'; Rusça'da 'exklav' denilmektedir. Çince'de ise anklav kavramı için özel bir terim bulunmamakla beraber, tam karşılığı kuşatılmış toprak anlamına gelen 'bèi bāo wéi dì lǐng tǔ' tabiri kullanılmaktadır.³⁴

Aynı toprak parçası, bulunduğu yer açısından anklav; ama siyasi olarak bağlı olduğu ülke açısından ise eksklav olarak tanımlanmaktadır. Anavatan konumundaki

³⁰ Tarık Demir, *Kolonyal Dönemden Günümüze Jeopolitik Anlamda Anklav/Eksklav Ülke Toprakları-Güvenlik İlişkisi*, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 2014, doktora tezi

³¹ Reece Jones, *Sovereignty and Statelessness in the Border Enclaves of India and Bangladesh*, Political Geography, 2009, (28), p. 374

³² Vinokurov Evgeny, *A Theory of Enclaves*, Lexington Books, Lanham. 2007, s.9

³³ Collin's Dictionary & Thesaurus. 1997.s.302 akt.Tarık Demir

³⁴ Vinokurov, a.g.e.

ülkenin bakış açısından birer eksklav; çevreleyen ülkenin ve uluslararası topluluğun bakış açısından ise anklav konumunda bulunmaktadır.³⁵

Anklavlarla ilgili konularda yukarıda sözü geçen çevreleyen devlet ve anadevlet terimlerine başvurulmaktadır. Anadevlet, anklavın ait olduğu devlettir. Alternatif kavramlar olarak, merkez devlet ve ev devlet gibi kavramlar kullanılmaktadır.³⁶ Çevreleyen devlet ise, kavramın da açıkça anlattığı gibi, kendine ait olmayan toprak parçasını çevreliyordur. Komşu devlet ve ev sahibi devlet gibi de kullanılmaktadır.³⁷

Uluslararası alanda ‘bağımsız bir mekân-politik nesne kategorisi’ olarak anklavlar her an aktif birer volkan haline gelebilmektedir.³⁸ Oluşurken çoğunlukla bir siyasi durumun sonucu olarak ortaya çıkar, sonradan anklavların mevcudiyeti yeni siyasi duruma yol açar. Başka bir ifadeyle, anklav oluşurken politika coğrafyayı etkiler³⁹, bu sefer oluşmuş durum da güç mücadelesi ve güvenlik politikaları gibi yeni siyasi konjonktüre yol açar. Daha sonra ayrıntılı şekilde ele alınacak olan Sovyet döneminde iktidardakilerin Birliği beraber tutabilmek için Fergana Vadisinde ‘böl ve yönet’ ilkesine dayanan politika izlemesi ve mikro milliyetçiliği kullanması şimdi sorun teşkil eden anklavları ortaya çıkarmış. Bazı araştırmacılara göre, söz konusu anklavlar ‘ulus-altı’ yapay oluşturulmuş toprak parçalarıdır.⁴⁰ Fergana Vadisi’ndeki anklavların kısmen milliyet prensibine dayanılmak suretiyle yaratıldığı; ama bununla Sovyet

³⁵ Susanne Nies, *Sand in the Works: Enclaves Challenging Metropolitan States: A comparative study on the governance of Cabinda, Ceuta, Kaliningrad, Nagorno Karabakh, Nakhchivan, Melilla and Gibraltar*, Institut d'Etudes Politiques, Paris, 2004, p. 19, Yayınlanmış Doktora Tezi, akt. Tarık Demir

³⁶ Evgeny Vinokurov, *A Theory of Enclaves*, Munich Personal RePEc Archive, 2007,

³⁷ ibid

³⁸ Susanne Nies, *Les Enclaves: Volcans' Éteints ou En Activité*, *Revue Internationale et Strategique*, 2003, s 111-120, akt. Tarık Demir

³⁹ Tarık Demir, a.g.e., s.26

⁴⁰ Nick Megoran, *The Borders or Eternal Friendship? The Politics and Pain of Nationalism and Identity along the Uzbekistan and Kyrgyzstan Ferghana Valley Boundary*, Sidney Sussex College, Cambridge, 2002, pp. 34-35

yönetiminin maksatlı olarak Sovyet cumhuriyetleri arasında olacak çatışmalarda üst hakem rolünü oynamak istediği için bu anklavların oluşturulduğunu iddia eden araştırmacılar mevcuttur.⁴¹

Anklavlar çeşitli sebeplerden ötürü anklav statülerini kaybedip dizanklav konuma gelebilirler.⁴² Örneğin, Pierre Raton'a göre anklav ülke toprakları anklav konumdaki unsurun çevreleyen ülke tarafından ilhakı, anklav ülke topraklarının karşılıklı olarak değiş-tokuşu, satın alma, çevreleyen ülkenin ilhak süreciyle ulusal topraklarına absorbe etmesi ve anavatan konumundaki ülkenin vazgeçmesi gibi değişik seçeneklerle dizanklav konuma gelebileceği ifade edilmektedir.⁴³

Evgeny Vinokurov'a göre ise dizanklavite yolları aşağıdaki gibi altı şekilde gerçekleşmektedir. İlk olarak anklavın çevreleyen ülkeye devri yoluyla dizanklavite oluşmaktadır. Bu yöntemde devir işlemi kendi isteğiyle anklav üzerindeki egemenlikten vazgeçme, bir kiralama sürecinin sonucunda, satın alma ya da satma ve son olarak da toprak değiş-tokuşu ile oluşabilir. İkinci yöntem çevreleyen ülke tarafından tek taraflı olarak anklavın absorbe (absorption) edilmesidir. Üçüncü yöntem anavatan konumundaki ülkenin kendisini anklavdan ayıran toprakları ele geçirmesi şeklinde tezahür etmektedir. Dördüncü yöntem daha önce çevreleyen ülke ile anklav arasında yaratılmış olan bir koridorun anavatan konumundaki ülkeye devridir. Beşinci yöntem anavatan konumundaki ülke ile çevreleyen ülkenin birleşmesi yöntemidir. Altıncı yöntem ise anklavın bağımsızlığını kazanmasıdır.⁴⁴

⁴¹ Nick Megoran, a.g.e., p. 39

⁴² Tarık Demir, a.g.e. s.30

⁴³ Pierre Raton, *Les Enclaves*, Annuaire Français de Droit International, Vol: 4, 1958, 186-195, pp. 188-191

⁴⁴ Evgeny Vinokurov, *A Theory of Eclaves*, s. 98-103

1.4 Etnisite, Etnos Kavramları

Günümüz uluslararası sistemde ulus-devletler hala en önemli aktör olma niteliğini korumaktadırlar. Bu ulus-devlet oluşturma sürecinde vatandaşlara ulus-kimlik kazandırmak önemlidir. Bu süreçte başvurulan etnisite kavramının kökleri Antik Yunanca ve Latinceye uzanmaktadır. ‘Ethnos’ kavramı ‘doğum yer, kavimler, yaşanılan bölge’ anlamına gelmektedir.⁴⁵ Bunun dışında ‘etniğe dayanan bir gurur hissi’ gibi tanımlar verilmiştir.⁴⁶

Eski Yugoslavya ve Fergana Vadisinde kurulan devletler ve toplumlar arasındaki çatışmalar dolayısıyla kavramın etnik azınlık ve ırk ilişkileri, etnik temizlik, etno-ulusçuluk ve etnik çatışma gibi sorunları tanımlamakta ve bu sorunlar ile birlikte ele alındığı görülmektedir.

Günümüzde etnik olarak homojen devletler bulunmamaktadır. Bu homojen ülke kategorisine dünya üzerinden sadece 12 ülkeyi veya toplam ülkelerin %9’unu katabiliriz. Aynı şekilde sadece 25 ülkenin veya toplamın sadece %18,9’unun kurucu etnik grubu % 90 oluşturmaktadır.⁴⁷

⁴⁵ Akıllı H.Serkan, *Etnisite Olgusunun Kavramsal Sınırları ve Modernite Açısından Değerlendirilmesi*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2003, s. 34

⁴⁶ Çolpon Çotayeva, *Etniçnost i Etnosı v Kırgızstane*, Bişkek, Neo Print 2011, s. 13

⁴⁷ Amelin Venaliy, *Etnopolitiçeskie konflikty: tipy i formy proyavleniya, regionalnye osobennosti*, SKEOO, 1998

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL ARKA PLAN

2.1. Sovyet Döneminde Orta Asya ve Fergana Vadisi

Doğu ile Batıyı birleştiren ve 300 km. uzunluğunda, 200 km. genişliğinde⁴⁸ olan Fergana Vadisi, eski İpek Yolun'un 4 güzergâhından 3'üne ev sahipliği yapmıştır. Günümüzde 10 milyondan fazla kişinin yaşadığı Fergana Vadisi, Orta Asyanın en kozmopolit ve yoğun nüfuslu bölgesidir. Coğrafik olarak Orta Asya'nın küçük parçasını teşkil etse de, Orta Asya nüfusunun ciddi oranda sayısı bu Vadide ikamet etmektedir. Fergana vadisi üç ülkenin topraklarından oluşmakta ama bu bölgeler başkentten uzak ve çevre bölgelerdir. Ama Vadinin devletler ekonomisinde yeri inanılmazdır, çünkü hem Orta Asya'nın en büyük pazarına sahip hem dünyada pamuk üretiminde ilk sıralarda yer almaktadır.⁴⁹

Büyük güçlerin dünya egemenliği için mücadele ettiği bölgelerden biri Orta Asya olmuştur. 19-20 yy. bölgedeki değişiklikler Rus ve Britanya imparatorluklarının Orta Asya'yı çatışma ve çıkar paylaşımında tampon bölge olarak görmesi etkili olmuştur. ⁵⁰

Fergana Vadisi, Kırgızistan'ın 3 bölgesini (Celalabad- 0,9 milyon, Oş-1,2 milyon, Batken-0,4 milyon nüfusu), Özbekistan'ın 3 bölgesini (Namangan-1,8 milyon, Andijan-2,2 milyon, Fergana-1,2 milyon) ve Tacikistan'ın 2,3 milyonluk nüfuslu Sogd bölgesini kapsıyor.⁵¹ Orantısal olarak, Fergana Vadisi'nde yaşayan Özbek nüfusun

⁴⁸ İrfan Ülkü, *Moskova ile İslam Arasında Orta Asya*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2002, s. 114

⁴⁹ Murat Laumulin, *Sentralnaya Aziya: Osnovnye Pohody v Sovremennoy Politiceskoy Nauke*, Sentralnaya Aziya i Kavkaz, no:15-2, 2012, s.127

⁵⁰ Toğrul İsmayıl ile 7.11.17 tarihinde yapılan mülakat

⁵¹ Central Asia and Caucasus, 2007, 5 (47), s.49

toplam Özbekistan nüfusuna oranı %27; Kırgızların toplam Kırgızistan nüfusuna oranı %51 ve Taciklerin toplam Tacikistan nüfusuna oranı %31'dir.⁵² Özbekistan'ın Fergana Vadisi'ndeki topraklarının toplam topraklarına oranı %4,3; Kırgızistan'ın Fergana'daki topraklarının toplam topraklarına oranı %40 ve Tacikistan'ın %20'dir.⁵³

Tarihsel olarak Fergana Vadisi Yunanlardan Araplara, Moğollardan Türklere kadar çeşitli gruplar tarafından birkaç kez fethedilmiş ve yerleşim alanı olmuştur. Vadi eskiden devletlere bölünmüş değildi ve 1710-1876 tarihleri arasında Kokand Hanlığını teşkil ediyordu. Etnik devlet anlayışına sahip olmayıp, feodal ve dinastik (hanedanlık) gelenekle yönetilen Hanlık 1709 yılında Şahruh bey tarafından kurulmuştur. Çarlık Rusya'nın 1876 yılında gerçekleştiren askeri saldırıları Kokand Hanlığının Türkistan Genel Valiliğine bağlaması (ilhaki) ile sonuçlanmıştır.⁵⁴ Başka bir deyişle, Fergana Vadisinde Rus Çarlığı 19.yy ikinci yarısında girene kadar hiç sınır çizilmemiş, doğal öğeler sınır olarak kullanılmıştır.⁵⁵

Avrupa kaynaklı bir akım olan "proletaryanın iktidarı ele geçirmesi" düşüncesinin Avrupa dışındaki başarısı⁵⁶ olarak nitelendirilen Bolşevik Devrim sonrası bölge ciddi değişikliklere maruz kalmıştır.

1920 yılında Sovyetler Birliği, kendisine karşı gelişen Basmacı Ayaklanması ile mücadele ederken bölgenin sınırlarını yeniden düzenlemiştir.⁵⁷ Basmacı ayaklanması dini, anti-emperyalist ve sınıfsal çatışmayı nitelendirmiştir. Basmacılar, Rusça'dan

⁵² Aslan Sydykov, *The Ferghana Valley As a Factor of Instability*, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2000, s.14-15.

⁵³ Zafer Canpolat, *Avrasya'da yeni bir bölgesel güvenlik sorunu olarak Fergana Vadisi (etnik çatışmalar ve terörizm ekseninde)*, yüksek lisans tezi, 2012

⁵⁴ Soucek Svatopluk, *A history of Inner Asia*, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2000

⁵⁵ <https://tarikh.kz/sovetskiy-period-istorii-kazahstana/nacionalno-gosudarstvennoe-razmezhevanie-turkestana-obedinenie-kazahskih-zemel/>

⁵⁶ Erel Tellal, *Mirsaid Sultan Galiev*, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 56-1, s.106

⁵⁷ Kang Daekeun. *Orta Asya'da radikal İslam hareketi ve terörizm*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atılım Üniversitesi, Ankara, 2010

‘baskın yapan, yağmalayan’ olarak nitelendirilmiş ve kökleri Çarlık dönemine dayansa da aktif faaliyetlerine 1917’den itibaren başlamıştır. Fergana Vadisinden başlamış fakat daha sonra Buhara, Hive ve Duşanbe’ye kadar genişlemiştir. ⁵⁸

Herhangi devletsel yapıyı oluşturma sürecinde olduğu gibi Sovyetlerin oluşumunda da etnik, ulusal ayırım ve yapı gerekirdi. Rusya’nın Avrupa bölgesinde ve Kafkaslarda olduğu kadar belirli olmayan Orta Asya’nın etnik yapısı yapay olarak oluşturulmaya mahkûmdur. ⁵⁹

2.1.1 Sovyetleştirme

‘Dili Rusça, dini Ateizm, milliyeti Sovyet’ olması öngörülen Sovyet Birliği insanını yaratmak ve Panislamizm, Pantürkizm hareketlerin önüne geçmek ve etnik grupları birbirinden ayırmak ⁶⁰ maksadıyla yapılan çalışmalara ve onu takip eden sürece Sovyetleştirme denmektedir. İşbu projeler ‘ekonomik ve kültürel geri kalmışlığı’ yok etmek ve ‘ülkelerin sosyalist milliyetler olarak birleşmesini’ hızlandırmak adına ulusal bilinç yaratmak için uygulandığı ⁶¹ iddia edilse de aslında etnisiteleri birbirinden ayırmak, sonradan bir çatı altında toplamak olmuştur.

Stalin'nin en önemli amaçlarından biri de bütün kültürel kimliklerin içerisinde eridiği "Yeni Sovyet Kimliği" ya da "Sovyet İnsanı" yaratmaktır. Bu kimliğin dili de Stalin’e göre hiç şüphesiz Rusça olmalıydı. Kendini Rusça tanımlayacak bu "Sovyet insanı" kendini Sovyet hedeflerine adanmış yeni bir insan modeli şeklinde düşünülmüştü.

⁵⁸ Marie Broxup, *Basmacılar*, çev. Yuluğ Tekin Kurat, ODTÜ, Asya Afrika Araştırmaları Grubu, yayın No: 4, 2.baskı, Ankara, 1984, s.3-4.

⁵⁹ Esen Usubaliev, *İstoriya Nasionalno-Gosudarstvenogo Razmejevaniya Sredney Azii*, <http://www.easttime.ru/reganalitic/1/27.html>

⁶⁰ Olivier Roy, *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*, çev.Mehmet Moralı, Metis Kitap, 2016, s. 107

⁶¹ Great Soviet Encyclopedia, National State Demarcation of the Soviet Republics of Middle Asia, s. 380, akt. Andrew Segars

⁶² Milli değerlere sahip çıkma girişimleri Pantürkizm olarak yaftalanmış, dolayısıyla da burjuva değerlerini savunmak ve antisosyalist olmakla suçlanmalara neden olmuştur.

Gerard O’Neil’in de sorguladığı gibi, Sovyetlerin 1920’lerdeki politikası toprak reformu mu yoksa toplum mühendisliği miydi(social engineering)?⁶³ Çalışmasında öne sürdüğü gibi, toprak paylaşımı toprak reformunun doğal bir sonucu olmamış, uluslaşma sürecinin haberini vermiş ve eşlik etmiştir. 1924 Orta Asya’nın ulusal bölünmesi zorlu bir süreçten doğmuştur. ⁶⁴

1924 Sovyet tarafından uygulanan ulusal bölünme süreci Özbek milletini değil, sadece Özbek devletini ortaya çıkardığını savunan Segars’ın iddiası ⁶⁵ diğer Orta Asya devletleri için de geçerlidir. 18 ve 19.yy Avrupa’sındaki gibi kültürel uyanışlar veya aşamalı evrim sonucunda değil, Sovyetlerin kontrolünde ve belirleyiciliğinde bugün bildiğimiz Özbek kimliği oluşturulmuştur. ⁶⁶

Çünkü Özbekistan, Ruslarla temas etmeden önce Özbek ortak kimliği ve bilincine sahip olmamıştır. ⁶⁷ Ki, bu daha önce de altı çizildiği gibi diğer halklar için de geçerli bir değerlendirmedir. Rusların önceden milliyet bilincine sahip bir halk olduğundan da kaynaklanan bu etki, Orta Asya ve özellikle Fergana Vadisi halkı kendini dini veya hanlıklara(Hiva sonradan Horezm, Buhara, Kokand) ait hisseden ve hayali cemaat olarak değerlendirdikleri ‘ulus’a bu etkileşimden sonra eklenmişlerdir. Ulusal kimliğin icadı ile sadece bölgenin modernleşmesi değil aynı zamanda ulusal

⁶² Ahmet Sağlam, *Sovyet Birliği Ve Milli Üst Kimlik Olarak Rusluk* <http://www.yazete.com/genc-kalemler/ahmet-saglam/sovyet-birligi-ve-milli-ust-kimlik-olarak-rusluk/4793/>

⁶³ Gerard O’Neill, *Land and Water Reform in the 1920s*, Central Asia, Aspects of Transition, Routledge Curson, NY, 2003, s.57

⁶⁴ Gerard O’Neill, 57

⁶⁵ Andrew Segars, *Nation Building in Turkey and Uzbekistan*, Central Asia,:Aspects of Transition, Routledge Curson, NY, 2003,s.81

⁶⁶ Andrew Segars, a.g.e. s.99

⁶⁷ Andrew Segars, a.g.e., s.90

sınırlarla bölünmüş bölgenin idaresi de kolaylaşacağı umut edilmiştir.⁶⁸ Politikalar daha iyi çalışan idarenin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur.

Fakat Orta Asya, Avrupa tarzı kimlik anlayışına pek uygun değildi. Çoğunluğu okuma yazması olmayan Müslümanlardan oluştuğundan ulusal veya etnik öztanımı (selfconsciousness)'dan habersiz, kendilerini Müslüman, bir boya veya Hanlığa ait olarak tanımlamaktaydılar. Sovyetlerin sürece müdahil olmasıyla geleneksel öztanım silindi ve teoriye uygunluk açısından iki düzey belirlendi.⁶⁹ Bunlar ulusal(Kırgız, Özbek, Tacik, Kazak ve Türkmen) ve uluslarüstü (Soviyet insanı).

Göçebe Kırgız yerleşik hayata ve kolektivizasyona zorlanmıştır. 1940 yılına gelindiğinde göçebe Kırgızların %98 kolektif çiftliklere yerleştirilmişti.⁷⁰ Kolhozlaşma, 1926-1941 yılları arasında halkın kolhozlara zorla yerleştirilmesidir. Halkın mülkiyet hakkı kaldırılmış, toprak ise devletin mülkiyetine geçmiştir.⁷¹

Harita 1.Çarlık Rusya içinde Orta Asya

⁶⁸ Andrew Segars, a.g.e., s.93

⁶⁹ Robert Lowe, *Nation Building in the Kyrgyz Republic*, Central Asia: Aspects of Transition, Routledge Curson, NY, 2003,s. 109

⁷⁰ Robert Lowe,a.g.e., s. 110

⁷¹ <http://www.turkdod.com/2012/05/02/sovyet-kimligi-ve-surekliligi/>

⁷¹ <http://millidusunce.com/bamsz-tuerkistan-cumhuriyetleri-20-yl-oence-ve-sonra/>

Orta Asya’da Sovyetleşme süreci daha çok Ruslaşma sürecine yakın olmuştur, çünkü dil, sanayi, kültür ve ‘Rus ihtişamı’ yerel halklara dayatılmıştır. ⁷² Sovyetler döneminde Rusların yoğunlukta yaşadığı bölgeler sanayi bakımından avantajlı olmuştur, fabrika, üniversite ve demiryolları kurulmuş, çevredekiler merkeze bağımlı hal almıştır. Sovyetlerin dağılmasından sonra ortaya çıkan derin ekonomik sorunlara bu dönemden miras kalma diyebiliriz.

İdeolojik sınırlara orada yaşayan bir halkın denk gelmesi gerekirdi, Gürcü ya da Ermeni kimliğinden söz edilebilirken, Tacik ya da Özbek kimliği söz konusu değildi. Çalışmalar sonucu ortaya bir Tacik etnosu çıktığına göre, dil-etnos uyumu prensibi gereği bir Tacikçe’nin olması gerekirdi. ⁷³ Bir ulus-bir toprak prensibini benimseyen Sovyet cumhuriyetleri nevi şahsına münhasır yapıya sahipti. Cumhurbaşkanı statüsüne yakın ama olmayan bir Sovyet başkanı, 1944 yılından itibaren dışişleri bakanı, bayrağı, Komünist Partisi, bilimler akademisi, milli marşı vardı. Özerk cumhuriyetlerde bakanlar vardır ama dışişleri bakanı yoktur, temel eğitim sürecinde kullandıkları dil var ama üniversite o dilde eğitim vermemektedir. ⁷⁴

Lenin merkezi iktidarın yönetimini güçlendirmek için Türkistan Komisyonunu kurmuştur. Komisyonun amacı Basmacı hareketine karşı mücadele etmek, yabancı kadroların yerel halk tarafından benimsenmesini sağlamak, ayrılıkçı hareketleri önlemektir. Değişik yerel partiler Rus Komünist Partisi içine alınmıştır. Bir dış gücün sadece ülkeleri oluşturmakla kalmayıp, dilini, ayrı ayrı tarihlerini, edebiyatını değiştiren tek örnek Sovyetlerdir. ⁷⁵ Bölümlenmenin gerçek mantığı sözde yukarıdan söylenen hedefler değil, ‘stratejik ve siyasal hesapları’. ⁷⁶ Bu bağlamda akla

⁷² Robert Lowe, a.g.e., s. 110

⁷³ Olivier Roys. a.g.e, s. 101

⁷⁴ Olivier Roys. a.g.e, s. 104

⁷⁵ Olivier Roys. a.g.e s. 98

⁷⁶ Olivier Roys. a.g.e, s. 107

gelen tespit, yabancılaşmış sınırların halkları azalmış etkileşim ve yüksek gerilimle nitelendirilmesi olmuştur.⁷⁷

Dil konusunda reformlar ‘Homo Sovieticus’ yaratmakta çok önemli yere sahiptir. Çarlık dönemindeki uygulamalara temel atan İlminski’nin çalışmaları Sovyetlerin kuruluşunda da başvuru kaynağı olmuştur. İlminski, kimlik yaratmada Rus dilinin üstünlüğünü, Türk lehçelerinin ayrı ayrı bir dil olarak tanıtılmasının temellerini atmıştır. SSCB içinde dış güçlere köprü olabilecek imkanları ortadan kaldırmak amaçlanmıştır. Oliver Roy’un da üstünü çizdiği gibi, aynı dilin içindeki lehçeler arası farklılığın üzeri çizilmiştir, çünkü milliyet, farklılıklar yardımıyla ortaya çıkarılacaktır.⁷⁸

Fergana Vadisi, hem göçebe hem yerleşmiş halklar için bir yaşama alanı olmuştur. Bu beraber yaşama sonradan oluşturulan idari sınırları etkilemiştir.⁷⁹ Birliği oluşturan etnisitelerin ve dini grupların ilk başlarda tepkisini çekmemek için ciddi değişiklikler yapmamış, fakat sonradan ‘tek tip Sovyet insanı’nı amaçladıklarını belli etmiştir.⁸⁰

Kruşçev’un yönetiminde politika ‘Milli ayrılıkları, özellikle dil farklılıklarını ortadan kaldırmak, sınıf farklarını tamamen ortadan kaldırmaktan çok daha uzun süreli bir iştir’⁸¹ ifadesinin de ortaya koyduğu şekilde olmuştur. Lenin’in politikasından farklı olarak Stalin yönetimi tarihçi ve felsefeci G. Fedetov’un dediği gibi, Lenin’in

⁷⁷ Fumagalli Matteo, *Re-thinking borders and border security in Central Asia: The Uzbek-Kyrgyz borderland and the case for De-securitization*, 2002

⁷⁸ Olivier Roys. a.g.e, s. 117

⁷⁹ Arslan Koichiev, *Ethno-Territorial Claims in the Ferghana Valley During the Process of National Delimitation*, 1924-7, s. 45

⁸⁰ Ahmet Sağlam, *Sovyet Kimliği ve Sürekliliği*,

<http://www.turkdod.com/2012/05/02/sovyet-kimligi-ve-surekliligi/>

⁸¹ ibid

ölümünden sonra Parti sürekli olarak Ruslaştırılmıştır.⁸² Tüm birlik ‘Rus-Sovyet kültürünün bayrağı altında birleşmeli’ idi.⁸³ Çokuluslu birliğin gelişmesi için ‘yürütücü ve kurucu büyük Rus sosyalist halkının’ ekonomi, siyaset ve kültür alanında öncülüğü tanınmıştır.⁸⁴

20-25 Kasım 1962’de dilcilik konferansında Rus olmayan halkların anadil ve Rusça’nın kullanması teşvik edilir. Fakat sonradan Rusça’ya her alanda öncelik tanınmıştır.⁸⁵ Örneğin, Rusça bilmek iş hayatında başarıya ulaşmakta etkili olmuş, üniversite eğitimi Rusça verilmiş vs. Rus kimliği daha elit, daha entelektüel kesimlerin dili olarak kabul görmüş ve bir ‘üst çatı’ olma iddiasını taşımıştır.⁸⁶

Birliğin kurulma aşamasında her devlete anayasa güvencesi ile kendi kaderini tayin etme hakkı ve diğer özgürlükler tanınmıştı. Ayrıca her devlette komünist partiler kurulmuştu. Fakat sonradan politika değişmiş ve söz konusu partiler Rus komünist Partisi içerisinde eritilmiş ve merkeze bağlanmıştır.⁸⁷

2.1.2 Ulusal Delimitasyon Süreci

Ulusal delimitasyonun uygulandığı 1924 yılı ve onu takip eden süreç günümüz söz konusu devletlerin tam anlamıyla ‘doğum yıllarıdır.’⁸⁸ Orta Asya devletlerinin

⁸² <http://www.turkdod.com/2012/05/02/sovyet-kimligi-ve-surekliligi/>

⁸³ Yasnitski G., *Programma KPSS o Vzaimootnoşenii i Sblizenii Kultur Sotsialističeskih Natsiy*, Komunist Ukraini, 1961, s. 31

⁸⁴ Ebülfez Süleymanlı, *Sovyetlerin Milli Kimliği Yok Etme Faaliyetleri: Sovyet Halkı Denemesi*, Karadeniz Araştırmaları, sayı 6, 2005, s. 130

⁸⁵ Kazahstanskaya Pravda, 27.11.1962.akt. Süleymanlı, s.133

⁸⁶ Ahmet Sağlam, *Sovyet Birliği Ve Milli Üst Kimlik Olarak Rusluk* <http://www.yazete.com/genc-kalemler/ahmet-saglam/sovyet-birligi-ve-milli-ust-kimlik-olarak-rusluk/4793/>

⁸⁷ Olivier Roys, a.g.e., 98

⁸⁸ Olivier Roys, a.g.e, s. 99

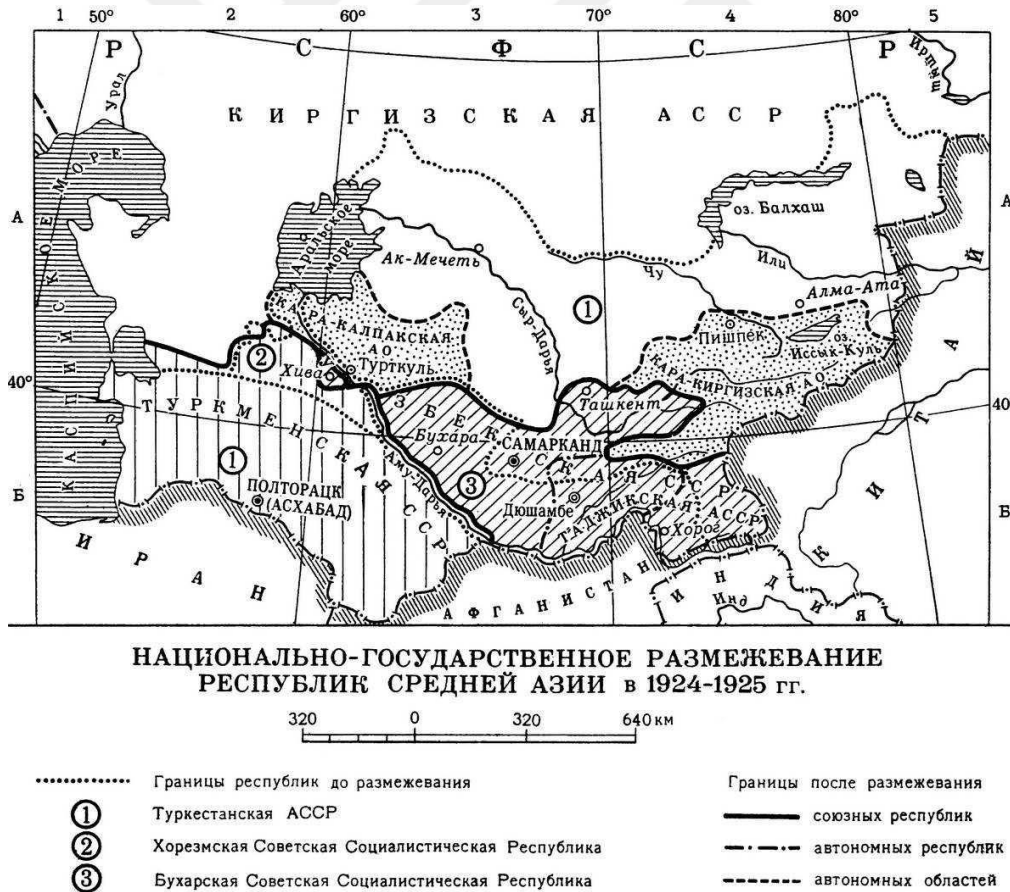
sınırları ulusal birleşme gibi doğal süreçten ortaya çıkmamış, dış müdahale sonrası oluştuğundan Orta Doğu, Afrika devletleri ile ortak yönler taşımaktadır.⁸⁹

Orta Asya için ‘halk-ulus-devlet-proletarya’ şeklindeki sosyalist görüşün geçerli olamayacağı ortadaydı. Çünkü toplumsal gerçeklik sınıflar, krallık veya cumhuriyet şeklinde değildi, dolayısıyla formül ‘devlet-millet-proletarya’ şeklinde uygulanmıştır.⁹⁰

Bu şekilde feodalizmden sosyalizme doğrudan geçişin imkânsızlığı söylemlerine karşı ‘özerklik’, ‘kendi kaderini belirleme’ gibi ödünler verilmiştir.⁹¹ Fakat sonradan Rus üstünlüğüne karşı milliyetçi hareketler ve Pantürkist görüşler güçlenmeye başlayınca ayrı ayrı cumhuriyetler oluşturma stratejisine başvurulmuştur.

Harita 2. 1924-1925 Orta Asya Ülkelerinin Ulusal

Delimitasyonu

⁸⁹ Gregory Gleason, *Orta Asya'da 1924 Sınır Düzenlemeleri: Modern Sınır İlişkilerinin Tarihi Boyutları*, New Mexico Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü / A.B.D., alıntı kaynağı: Türkler, Cilt: 18 s. 857

⁹⁰ Gregory Gleason, a.g.e., s.858

⁹¹ Gregory Gleason, a.g.e., s. 859

Sınırların suni olmaları ve Sovyetlerin bir amacına göre çizilmeleri konusunda benzerlik taşıyan fakat ilke olarak farklı iki görüş vardır. Bunlar, birlik içindeki sınırların idari yönetimini kolaylaştırma görevi⁹² ve aynı üretim kollarına sahip bölgelerin ayrılmaması ilkeleridir.⁹³ Stalin yönetimi sırasında Orta Asya'nın geneline özgü olan boy yapılanmasında özellikle boylar arası benzerlikler bulmak yerine dil ve kültürel öğelerin farklılaştırması ve üstü çizilmesi gerçekleşmiş⁹⁴, daha sonraki süreçte ise mikro milliyetçilikler desteklenmiştir.

F. Hocaev 'Türkistan, Buhara ve Horezm sınırları ekonomik ve milliyetlerin dağılımı olarak yanlış çizilmiş, bu yapay çizilen sınırlar ileride halkların çatışmasına yol açacaktır' şeklinde değerlendirme yapmıştır.

Fakat, başka bir görüşe göre, SSCB ideolojisi ve mantığı olarak enternasyonalizm yani milliyet faktörüne önem vermeme söz konusu ve bu süreç bazı araştırmacıların öne sürdüğü gibi Sovyetler tarafından ekonomik faktörlere göre çalışmıştır.

Önemli gelişme 1923'de Horezm ve 1924'de Buhara Halk Cumhuriyetlerin Sosyalist Cumhuriyetlere dönüştürülmesi ve 1922'de Orta Asya Bürosunun açılması olmuştur. Buhara (25 Şubat 1924), Horezm (3 Mart 1924) ve Türkistan (10 Mart 1924) Komünist Partileri tarihleri gösterilen toplantılarda ulusal delimitasyonun gerekliliğini vurgulamıştır. Orta Asya masası bu teklifi onaylamış ve projenin gerçekleşmesi için işe girişmiştir. 12 Haziran 1924 tarihinde 'Politiçeskoe Byuro' (Politbüro) 'Orta Asya ülkelerinin ulusal paylaşımı' kararını almıştır. Böylece 1924 yazında halka bu projeyi anlatmakla başlayan süreç ortaya çıkmıştır. Eylül'e gelindiğinde hazırlık işleri bitmiş, 5. Buhara ve 5.Horezm kurultayları ulusal delimitasyon kararlarını almış.

⁹² Komunist Ukrainy, no:1, 1962 akt.Ebülfez Süleymanlı

⁹³ Tokona Ojukeeva,a.g.e., s.57

⁹⁴ Erol Kurubaş, *SSCB sonrası Türk Cumhuriyetlerinde Yeni Uluslaşma Süreçleri Üzerine Bir Değerlendirme*, Uluslararası Hukuk ve Politika, C.2, S.5, 2006, s.120

14 Ekim 1924 tarihli II oturumda Tüm Rusya Merkezi Yürütme Komitesi Türkistan Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetini (ÖSSC) özerk parçalara ayırma kararını almış. İşbu karar 1925 yılı 11 Mayıs'ta 12. Rus Sovyet Zirvesinde onaylanmıştır. 27 Ekim 1924 tarihinde Merkezi Komite 2.toplantısında devletlerin kararlarını dinledikten sonra Orta Asya halkını kendi kaderini tayin etme hakkına başvurarak bu kararlara kanun statüsünü vermeyi doğru bulmuştur.⁹⁵

30 Aralık 1922 tarihinde yapılan ve SSCB'yi ortaya çıkaran anlaşmaya göre Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti, Ukrayna SSC, Beyaz Rusya SSC, Kafkas Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'ni oluşturmuştur.

1925 yılında Özbek SSC, Türkmen SSC, Rusya Sosyalist Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSC) içerisinde olan Türkistan ÖSSC ve SSCB üyesi olmayan Buhara Halk Cumhuriyeti-eski Buhara Emirliği- ile Horezm Halk Cumhuriyeti- eski Hivi Hanlığından oluşmuşlardır.

1929 yılında Özbek SSC içerisinde yer alan Tacik ÖSSC, Tacik Sovyet Sosyalist Cumhuriyet olmuş. Başka bir ifadeyle statüsü değişmiş ve ayrı bir Birlik Cumhuriyeti olarak ortaya çıkmıştır.

1936 yılında Kazah SSC, Kırgız SSC (RSFSC içerisinde yer alan Kazah ÖSSC ve Kırgız ÖSSC), Gürcistan SSC, Azerbaycan SSC, Ermenistan SSC aynı yılda dağılan Kafkas Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetinden ortaya çıkmıştır.

1924 yılında yapılan ulusal delimitasyon sürecinde Buhara ve Horezm SSC'leri çözülmüştür. O topraklarda 27 Ekim 1924 tarihinde Türkmen SSC ve Özbek SSC kurulmuştur.

14 Ekim 1924'de Tacik Özerk SSC olarak Özbekistan'ın içerisinde yer alıyordu.

⁹⁵<http://dic.academic.ru/dic.nsf/sie/11870/%D0%9D%D0%90%D0%A6%D0%98%D0%9E%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E>

13-20 Mayıs 1925 SSCB 3.toplantısında Birliğe üye olmuşlardır. Tacik ÖSSC 16 Ekim 1929 tarihinde Tacik SSC statüsü kazandı ve 5 Aralık'ta SSCB üyesi oldu.

RSFSC içerisinde Kazah (1925 yılının 19 Nisan ayına kadar Kırgız) ÖSSC kalmıştır, bir de Kırgız ÖSSC (25 Mayıs 1925 tarihine kadar Kara Kırgız Özerk Bölgesi, 1 Şubat 1926'a kadar da Kırgız Özerk Bölgesi) ve Kara Kalpak Özerk Bölgesi yer almıştır.⁹⁶ Kara Kalpak Özerk Bölgesi 1932 yılında Kara Kalpak ÖSSC statüsünü kazanmış, 1936'da ise Özbek SSC içerisinde yer almıştır.⁹⁷

1936 yılında 8.SSCB Zirvesinde yeni anayasa kabul edilmiştir. Buna göre, mevcut SSCler ve Özerk SSC statüsünden kurtulmuş Kazah ve Kırgız SSC'ler Birliğe kabul edilmiştir. Kara Kalpak ÖSSC RSFSC'den Özbek SSC verilmiştir. Bu tarihe kadar Kafkas FSSC'in içerisinde yer alan Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Birliğinin birer üyesi haline gelmiştir. Böylece, 1936 yılında SSCB 11 üye devletten oluşuyordu.⁹⁸

1918'de kurulan Türkistan ve 1920'de kurulan Buhara Halk Sovyet Cumhuriyeti ve Horezm Halk Sovyet Cumhuriyetinin toprakları tarihte ulusal aidiyet ilkesine göre kesin olarak belirlenmiş değildi. Örneğin, o dönemde Özbeklerin % 66,5 Türkistan'da, 22,2-Buhara'da, 11,3 de Horezm'de ikamet ediyordu. Türkmenlerin % 43,2-Türkistan'da, 27-Buhara'da, 29,8- Horezm'de ikamet ederdi.⁹⁹

⁹⁶ <https://geographyofrussia.com/sovetskaya-rossiya-v-1917-1922-gg-sssr-v-1922-1946-gg/>

⁹⁷ <https://tarikh.kz/sovetskiy-period-istorii-kazahstana/nacionalno-gosudarstvennoe-razmezhevanie-turkeстана-obedinenie-kazahskih-zemel/>

⁹⁸ <https://geographyofrussia.com/sovetskaya-rossiya-v-1917-1922-gg-sssr-v-1922-1946-gg/>

⁹⁹ <https://tarikh.kz/sovetskiy-period-istorii-kazahstana/nacionalno-gosudarstvennoe-razmezhevanie-turkeстана-obedinenie-kazahskih-zemel/>

Panislamist, pantürkist hareketlerle mücadele içerisinde olan ulusal sınırlandırma¹⁰⁰ Orta Asya’da 1924 yılında başlamış fakat 1936 yılına kadar düzenlemeler yapılmıştır. Onlar, 16 Şubat 1925, 19 Nisan 1925, 25 Mayıs 1925, 1 Şubat 1926, 16 Ekim 1929, 5 Aralık 1929, 20 Temmuz 1930, 20 Mart 1932 ve 5 Aralık 1936 tarihlerinde gerçekleşmiştir.¹⁰¹ Nisan 1921 tarihinde Tüm Rusya Merkezi yürütme komitesi kararına göre, Sırderya, Semireçensk, Fergana, Samarkand, Hazar ve Amuderya bölgelerinden oluşan cumhuriyet RSFSC’nin özerk bölgesi ilan edilmiştir. Böylece Orta Asya’nın neredeyse tamamı Rusya’ya bağlı kalıyor. Türkistan, yukarıdan uygulanan politika ile özerk ve sosyalist cumhuriyet olarak ortaya çıkıyor.¹⁰²

Tablo 1. Türkistan ve Horezm, Buhara’nın ülkelere dönüşmesi

Toprakların aidiyeti		
Paylaşımdan önce		Paylaşımdan sonra
Türkistan ÖSSC	Amuderya bölgesi	Kara Kalpak ÖB
	Semireçensk bölgesi	Kırgız ÖSSC Kara Kırgız ÖB
	Semerikand bölgesi	Özbek SSC
	Sırderya bölgesi	Kırgız ÖSSC

¹⁰⁰ <https://tarikh.kz/sovetskiy-period-istorii-kazahstana/nacionalno-gosudarstvennoe-razmezhevanie-turkeстана-obedinenie-kazahskih-zemel/>

¹⁰¹ <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1435859460>

¹⁰² <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1435859460>

		Özbek SSC
	Türkmen Hazar bölgesi	Türkmen SSC
	Fergana bölgesi	Kara Kırız ÖB Tacik ÖSSC Özbek SSC
Horezm Halk Sovyet Cumhuriyeti	Kırız-Kara Kalpak ÖB	Kara Kalpak ÖB
	Türkmen ÖB	Türkmen SSC
	Özbek ÖB	Özbek SSC
Buhara Halk Sovyet Cumhuriyeti	Türkmen ÖB	Türkmen SSC
	Geriye kalan	Tacik ÖSSC Özbek SSC

Tablo 2. 1924-1936 yılları arasındaki yapılan değişikliklerin şeması

Tarih	Kazakistan	Kara Kalpakistan	Özbekistan	Tacikistan	Kırgızistan	Türkmenistan
Ekim 1924	Kırgız ÖSSC (RSFSC içinde)	—	Özbek SSC	Tacik ÖSSC (Özbek SSC içinde)	Kara Kırgız ÖB (RSFSC içinde)	Türkmen SSC
16 Şubat 1925	--	Kara Kalpak ÖB (Kırgız ÖSSC içinde)	--	--	--	--
19 Nisan 31925	Kazak ÖSSC (RSFSC içinde)	Kara Kalpak ÖB (Kazak ÖSSC içinde)	--	--	--	--
25 Mayıs 1925	--	--	--	--	Kırgız ÖB (RSFSC içinde)	--
1Şubat 1926	--	--	--	--	Kırgız ÖSSC (RSFSC içinde)	--

16 Ekim 1929	--	--	--	Tacik SSC (Özbek SSC içinde)	--	--
5 Aralık 1929	--	--	--	Tacik SSC	--	--
20 Temmuz 1930	--	KaraKalpak ÖB (RSFSC içinde)	--	--	--	--
20 Mart 1932	--	KaraKalpak ÖSSC (RSFSC içinde)	--	--	--	--
5 Aralık 1936	Kazak SSC	KaraKalpak ÖSSC (Özbek SSC içinde)	--	--	Kırgız SSC	--

Sınır belirleme işlemlerinden sonra ‘korenizasiya’ uygulandı. Korenizasiya, 1920-1930’larda Merkezi Hükümet ile Rus olmayan Sovyet halkları arasındaki anlaşmazlıkları gidermek için başlatılan siyasi ve kültürel harekettir.

O dönemde Birliği oluşturan Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti, Ukrayna Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti, Beyaz Rusya Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti ve Kafkas Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti (Azerbaycan SSC, Gürcistan SSC, Ermenistan SSC) gibi cumhuriyetlerin kabul ettiği 1924 anayasasının giriş kısmında yazılana göre, ‘Birlik, eşit haklara sahip halkların gönüllü olarak birleşmesinden ortaya

çıkıştır ve cumhuriyetler istediği zaman birlikten çıkabilmektedir.’ SSCB 1924 yılındaki anayasasının, 6.maddesine göre cumhuriyetin toprakları cumhuriyetin rızası olmadan değiştirilemez.¹⁰³ Dolayısıyla gönüllülük, eşit haklara sahiplik ve Birlik Cumhuriyetlerine tanınan birlikten çıkabilme hakkı söz konusuydu.¹⁰⁴

Böylece, ulusal ülkesel sınırlamanın sonucunda Türkistan, Buhara ve Horezm’in Özbeklerini birleştiren Özbek SSC, Türkmen SSC ve Özbekistan’ın içinde yer alan Tacik ÖSSC ortaya çıkmıştır. RSFSC içinde yer alan Kara Kırgız Özerk Bölgesi ve Kırgız (şimdiki Kazak) ÖSSC içinde olan Kara Kalpak Özerk Bölgesi de sonuç olarak ortaya çıkmıştır.¹⁰⁵ Eski Kokand Hanlığına denk gelen Fergana Vadisi Özbek SSC, onun içindeki Tacik ÖSSC ve RSFSC içinde olan Kara-Kırgız Özerk bölgesi arasında paylaştırılmıştır.

Resmi olarak, bölgenin harita ve toprakta sınırların çizimi yerel parti görevlileri tarafından yapılmıştır.¹⁰⁶ Toprakların paylaşımında ana kriter coğrafi bütünlük, ekonomik temel ve resmi olarak etnik açıdan homojen toplum yaratmak idi.¹⁰⁷ Fakat bu şartları sağlamak zordu çünkü Fergana Vadisinde etnisiteler belirsiz ve değişkendi.¹⁰⁸ 1927 yılının birkaç ayı içinde İsfara ve Sokh önce Özbekistan SSC içerisinde yer alıyor,

¹⁰³ [https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%A1%D0%A1%D0%A1%D0%A0_\(1924\)_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F](https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%A1%D0%A1%D0%A1%D0%A0_(1924)_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F)

¹⁰⁴ http://be5.biz/istoriia/konstituciia_sssr_1924.html

¹⁰⁵ http://www.pravo.vuzlib.su/book_z1638_page_23.html

¹⁰⁶ Radjapova, R. Y., *Establishment of Soviet power in Central Asia (1917–1924), In Towards the contemporary period: From the mid-nineteenth to the end of the twentieth century*, 2005, s.153–183

¹⁰⁷ Bergne Paul, *The birth of Tajikistan* I. B. Tauris, 2007

¹⁰⁸ Brower Daniel, *Turkestan and the fate of the Russian Empire*, RoutledgeCurzon, 2003, s.180

sonra Kırgız SSC'sine, sonra da perde arkası görüşmeler sonrası Özbekistan'a geri veriliyor.¹⁰⁹

Harita 3. 1917-1922 arasında

Rusya

¹⁰⁹ Koichiev Arslan, *Ethno-territorial claims in the Ferghana Valley during the process of national delimitation, 1924-7*, In *Central Asia: Aspects of transition* London and New York: Routledge, 2003, s.45-46

Harita 4. 1922-1929 arasında Rusya

Россия в составе СССР в 1922-1929 гг.

Масштаб 1:32 000 000

Территории Социалистических Советских Республик, подписавших Договор об образовании СССР 30 декабря 1922 г.

- Российская Социалистическая Федеративная Советская Республика (РСФСР)
- Украинская ССР
- Белорусская ССР
- Закавказская СФСР
- Границы Народных Советских Республик, находившихся в договорных отношениях с РСФСР в 1920-1924 гг.
 - Х. - Хорезмская НСР (с 20 октября 1923 г. по 2 октября 1924 г. - Хорезмская ССР)
 - Б. - Бухарская НСР (с 19 сентября 1924 г. по 27 октября 1924 г. - Бухарская ССР)

- Территория, переданная из РСФСР в Туркменскую ССР в 1924 г.
- Территория Туркменской ССР, ранее входившая в состав Хорезмской и Бухарской НСР
- Территория, переданная из РСФСР в Узбекскую ССР в 1924 г.
- Территория Узбекской ССР, ранее входившая в состав Бухарской НСР
- Территория, переданная из РСФСР из Хорезмской ССР в 1924 г.

- Территория, переданная из РСФСР в Узбекскую ССР в 1924 г., на которой в 1929 г. образована Таджикская ССР
- Территория Таджикской ССР, ранее входившая в состав Бухарской НСР
- Территория, переданная из РСФСР в Белорусскую ССР 3 марта 1924 г.
- Территория, переданная из РСФСР в Белорусскую ССР 6 декабря 1926 г.
- Территория РСФСР на 31 декабря 1929 г.
- Территория Бессарабии, оккупированная Румынией

Цифрами на карте обозначены:

- 1 Белорусская ССР
- 2 Грузинская ССР
- 3 Армянская ССР
- 4 Азербайджанская ССР
- 5 Эстония
- 6 Латвия
- 7 Литва
- 8 Тувинская народная республика

Границы
 — СССР
 — полярных владений СССР
 — союзных республик СССР
 — иностранных государств
 ● Москва Столица СССР
 ● Баку Столицы союзных республик
 ● Осло Столицы иностранных государств
 ● Омск Прочие населенные пункты
 Примечание.
 1. Названия населенных пунктов и границы даны по состоянию на 31 декабря 1929 г.
 2. Цифрами красного цвета на карте обозначены союзные республики СССР

Böylece çeşitli Türk dilli halk ve boyların arasından Kirgiz-Kaysak(Kazak), Kara Kirgız(Kırgız), Karakalpak, Özbek ve Türkmenler merkezi etnik olarak seçilmiştir. Bazı taraflara göre, Orta Asya halkları için Avrupa tarzı devlet geleneğini uygulamak yanlıştı. Buna karşı çıkanların arasında pantürkistler, panislamistler hatta V. Bartold gibi önemli araştırmacılar vardı. Yönetimine gönderdiği yazıda ‘1924 yılında gerçekleştirilen ulusal belirleme çalışmaları Batı Avrupa tarzındadır ve yerel halklar için uygun bir model değildir’ demiştir.

Sovyet yönetiminin uyguladığı politika iki zıt sonuca yol açmıştır. Özbekler, Tacikler, Kırgızlar, Kazak ve Türkmenler devlet ve toprak elde ettiler. Hatta Moğol-Türk ve Tacik-Fars kültüründen kendilerini soyutlayıp kendi devlet mitini kurmayı başardılar. Diğer taraftan, cumhuriyetler kendi ‘devletliğiyle’ uğraş verirken Türkistan birliğinin kurulmasının önüne geçilmiş oldu.¹¹⁰ Sınırlar hakem konumundaki yönetim tarafından 1920’lerde ve 1930’larda keyfi bir biçimde çizilmiş ¹¹¹ ve Türkistan’ın Türk boyları ‘ulus’lara ayrılmıştır. ¹¹²

Smith’in altını çizdiği gibi, sözde etnik olmayan Sovyetler Birliği paradoks olarak etnik ülkelerin birleşimi temelinde oluşturulmuştur.¹¹³ Fergana Vadisinin dünya gündemine sık sık oturduğu konu etnik krizler olmuştur. Sovyet döneminin son yıllarında veya başka bir deyişle otoritenin zayıfladığı zaman yaşanmışlardır. 1989 yılında meydana gelen Özbek-Ahıska Türkleri çatışması, 1990 tarihli Kırgız-Özbek çatışması bunlara örnek teşkil etmektedir. Bu örnekler çok bilinen olaylardır, fakat fazla yansıtılmayan 1989 yılında meydana gelen Tacik ve Kırgız çatışması vardır. Aslında bunlar yalnız etnik krizler değildir, her ne kadar basın öyle yansıtmış olsa da. 1982’de Voruh-Tanga ve 1988’de Ekim ayında Matça ve Aktatır yerleşkesinde çatışmalar çıkmıştır. Bunlar toplumsal alana yansıtılmayan ve hükümet tarafından görmezden gelinen olaylardır. ¹¹⁴

¹¹⁰ <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1435859460>

¹¹¹ Timuçin Kodaman, Haktan Bırsel, *Bağımsızlık Sonrası Özbekistan Ve Dış Politikası*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 16, Sayı: 2, 2006, s. 413-442

¹¹² Mustafa Çokayev, *Turkestan and the Soviet Regime*, Journal of the Royal Central Asian Society, 1931, s. 414.

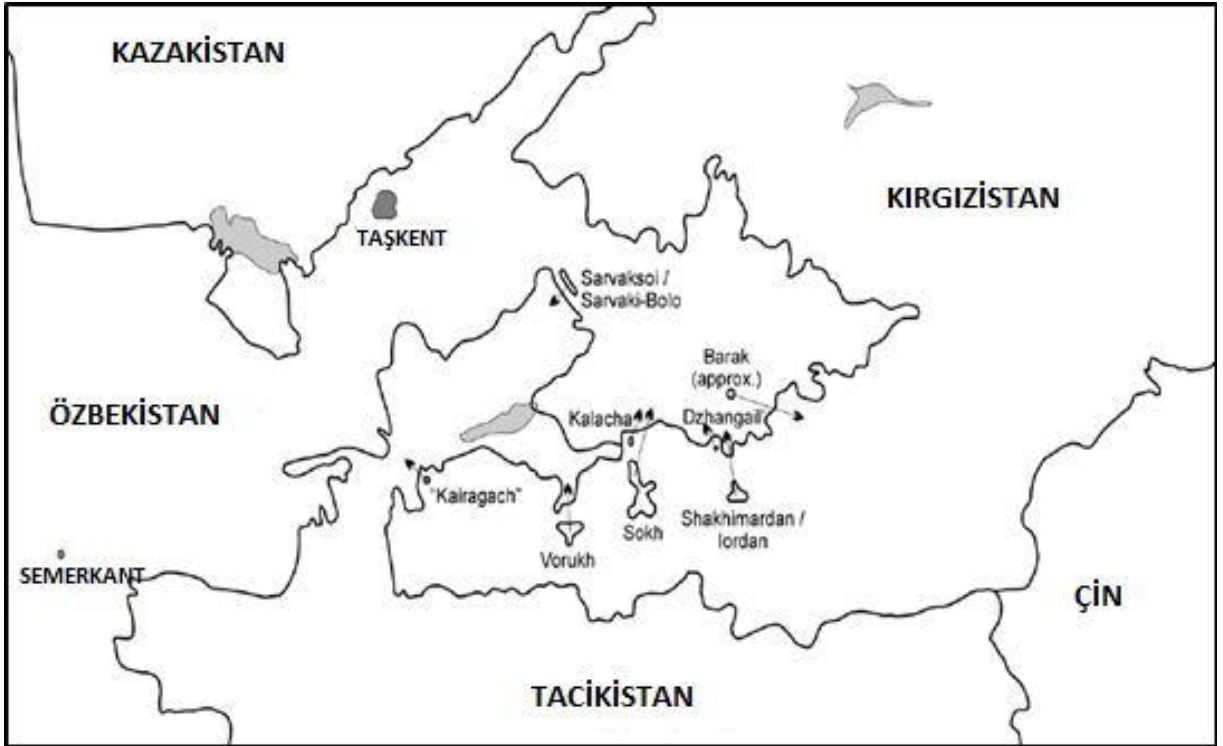
¹¹³ Smith Graham, *The Soviet state and nationalities policy. In The nationalities question in the post-Soviet states*, London: Longman, 1996, 2–22.

¹¹⁴ http://www.ca-c.org/datarus/st_08_bush_8.shtml

2.2. Bağımsızlık Döneminde Fergana Vadisi ve Sınırları

Sovyet Birliğinin aniden çöküşü Orta Asya devlet ve yönetimlerini daha ne yapacaklarını belirleyemediği zamanda onları uluslararası alana ve devlet yönetimi ile ilgili sorunları çözmeye itmiştir. Dünya haritası üzerinde yeni devletlerin ortaya çıkmasıyla, büyük çoğunluğunu çözülmesi zor sınır sorunlarıyla karşı karşıya bırakmıştır.

Harita 5. Fergana Vadisi

Orta Asya’da kilometre kareye 14 kişi düşerken Orta Asya’nın merkezinde yer alan Fergana’da kilometre karede 400 ila 500 kişi yaşamaktadır. Fergana’daki nüfus Tacikistan ve Kırgızistan nüfusunun üçte birini, Özbekistan nüfusunun ise dörtte birini teşkil etmektedir. Dolayısıyla Fergana’daki her türlü gelişme bölge ülkeleri olan Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan’ı ekonomik, siyasi ya da dinî açıdan etkiler. Çin’i Hindistan ve Avrupa’ya bağlayan Fergana Vadisi, aynı zamanda sahip olduğu kaynaklar ve dünyadaki en büyük ikinci pamuk üretim yeri olmasıyla dikkatleri üzerine çekmektedir. Fakat bu özelliklerinden daha çok Fergana Vadisi, bölgede istikrarsızlık

kaynağı olması nedeniyle gündeme gelir.¹¹⁵ Vadiye hâkim olan etnik çatışmalar, dini aşırı örgütler, terörizm, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi sorunların ortaya çıkmasında sınır sorunu neden olarak gösterebiliriz. Bununla beraber, bölge uyuşturucu imparatorluğunun merkezlerinden biri olan ve Afganistan, Pakistan ve İran'ı kapsayan “Altın Hilal” ile komşu olması da Vadinin önemini arttırmaktadır.

1990'daki Özbeklerle Kırgızların Oş'ta çatışması, 1999'da radikal dini bir hareket olan Özbekistan İslam Hareketi (ÖİH)'nin iki liderinden biri olan Cuma Namangani'nin yandaşlarının Batken'e yürüyüşü, 2010 yılında gerçekleşen Oş olayları, Tacikistan'ın İsfara ve Kırgızistan'ın Batken bölgelerinde meydana gelen Kırgız-Tacik çatışması ve aralıklarla meydana gelen sınır bölgelerindeki krizler örnek olarak gösterebilir.¹¹⁶

Fergana vadisi, bugün Orta Asya'nın en istikrarsız bölgelerinin başında gelmektedir. Genellikle İslami hareketlerin potansiyel bir yuvası; geçmişte şiddetli ve kanlı olaylara fırsat veren ekonomik ve siyasi sorunların meydana geldiği topraklardır. Bölgenin aşırı yoğun ve genç nüfusa sahip olması, işsizlik, eğitim alanındaki sorunlar ve ekonomik durumun zayıf olması vadiyi gerilimlere eğilimli bırakmaktadır. Bunun yanı sıra, Fergana Vadisi İslam geleneklerinin en yoğun yaşandığı ve her tarikatın, her yorumun destekçisi bulunduğu coğrafyadır.¹¹⁷ İslamiyet SSCB zamanında da kısıtlamalara rağmen kültürün bir parçası olma özelliğini kaybetmemiştir.¹¹⁸ Terör

¹¹⁵ Starr Frederick, *Ferghana Valley - The heart of Central Asia*, New York, London: M.E.Sharpe.;2011, s. xii

¹¹⁶ Demirtepe, M.T. ve Özkan, G. (2010). Prof. Dr. Jibek Saparbekovna Sızdıkova ile Kırgızistan'da yaşanan son gelişmeler üzerine. *Avrasya Analiz, (İstikrar Arayışında Bir Ülke: Kırgızistan)*, 1, 52-56. Akt.Levent Demirci

¹¹⁷ Mehmet S. Erol, *Avrasya jeopolitiğinde Orta Asya ve 11 Eylül*, Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği, Gündoğan Yayınları, Şubat 2004, İstanbul, s. 218

¹¹⁸ Levent Demirci, *Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın Kesişimindeki Sorunlu Vadi:Fergana*, Savunma Bilimleri Dergisi, Kasım 2012, s.37

gruplarının bu coğrafyada destekçi bulmasının bir diğer nedeni, yoksulluk ve devlet yönetimi içerisindeki noksanlıklardır.

2.2.1 Bağımsızlığın İlk Yıllarından 1999 Yılına Kadar Olan Süreç

Kırgızistan Cumhuriyeti'nin yeni sınır uzunluğu 4 671,928 km, alanı ise 199, 9 km² olmuştur. 1991'de geçmişten kalan sınır ve kaynak paylaşımı sorunları yeni bağımsız olan devletler için sorunlar teşkil etmiştir. Eski idari sınırların devlet sınırı, uluslararası sınır gibi terimler ile anılmaya başlamıştır. Sosyolojik olarak ise, insanlar hayatı boyunca ikamet ettiği bölgede artık 'yabancı' sıfatına bürünmüşlerdir.

1991 senesinde imzalanan Alma Ata Bildirgesinde eski Sovyetler Birliği içinde yer alan idari sınırlar dokunulmaz ve değişikliğe tabi olmaz söylemiyle Kırgızistan'ın Orta Asya ülkeleriyle sınırları belirlenmiştir.¹¹⁹

1992 yılında Kırgızistan Çin ile müzakerelere başlamış, 1999 yılına gelindiğinde bütün sınır sorunları çözülmüştür. 2004 yılında demarkasyon yapılmıştır. Kazakistan ile sınırlar 2001 yılında delimitasyon ile son bulmuştur. Özbekistan ile müzakerelere 2000 yılından itibaren devam etmektedir.

Sovyet döneminde belirlenen sınırlar bağımsızlığın hemen ertesinde hissedilmemiştir. Tek istisna, 1993 yılında Özbekistan Kırgızistan'ın kendi ulusal 'som' parasını çıkardıktan sonra Rus rublesinin vadiye sızmasını önlemek için sınırını kapattığını söyleyebiliriz.

¹¹⁹ A. K. Kerimbekova, K. K. Moldobayev, *Vvedenie v politologiu bezopasnosti*, Bişkek, 2000, s. 62

2.2.2 1999 Yılından Sonraki Gelişme ve Uygulamalar

1999 yılının sonlarına kadar Sovyet sonrası tüm Orta Asya (Tacikistan dışında) çatışmalara eğilimi olmayan istikrarlı bölge olarak değerlendiriliyordu.¹²⁰ Üç devlet sınırının asıl gündeme oturması ve bölgeyi siyasi, ekonomik ve sosyal olarak değiştirmesi 1999-2000 yıllarında olmuştur. Fergana Vadisinde gündem oluşturan olaylardan biri de, Özbekistan eski cumhurbaşkanı İslam Kerimov'un, ülkede kurduğu katı siyasi rejimi yıkmayı ve yerine, İslami bir devlet kurmayı hedefleyen 'Özbekistan İslami Hareket' gibi radikal İslami terör gruplarına ev sahipliği yapmasından kaynaklanmıştır. Söz konusu terör grupları, uzun bir dönem Kırgızistan ve Tacikistan'ın Fergana Vadisi'ndeki topraklarında konuşlanmış ve Özbekistan'a bu bölgeden girerek şiddet eylemlerinde bulunmuşlardır.¹²¹

Özbek yönetimini silahlı mücadeleyle yıkarak İslami bir devlet kurmak isteyen ÖİH ilk olarak 16 Şubat 1999'da İslam Kerimov'a yönelik gerçekleştirilen ve 16 kişinin ölümü ile neticelenen suikast girişimi ile gündeme gelmiştir.¹²² ÖİH'nin etkisi ve bölgede uyuşturucu faaliyetlerinin artması ile birlikte Özbekistan'ın, Kırgızistan sınırına hiçbir görüşme yapılmadan mayın döşemesi hem bölge halkının ve ticaretinin güvenliğine karşı tehdit oluşturmuş hem de iki ülke arasında gerginliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Sınırlar Özbek resimleri tarafından kapanmış, bir süre sonra açılınca da, geçmek çok zorlaşmış, çok sayıda kontrol noktaları kurulmuş ve köprülerle beraber yollar da yıkıma uğramıştır.

1999-2000 olayları üzerine, Fergana kökenli terörün durdurulması için, Kerimov, Kırgızistan'dan kararlı olmasını istemiş ve bir dönem Kırgızistan'ın Fergana'daki topraklarını havadan bombalamıştır. Bu olay, iki ülkeyi savaşın eşiğine

¹²⁰ Central Asia and Caucasus, 2007, 5 (47), s.47

¹²¹ İrfan Ülkü, *Moskova ile İslam Arasında Orta Asya*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2002, s. 115

¹²² Uzbekistan Daily Digest, (2000). Uzbek court sentences two to death for 'terrorism'. 20 November 2000. <http://www.rferl.org/content/article/1142286.html>

getirmiştir.¹²³ Fakat, sonradan Özbekistan Kırgızistan'ın Kara-Teyit köyünü yanlışlıkla bombaladığını ¹²⁴ iddia etmiştir. Buna benzer bir uygulama Özbekistan tarafından Tacikistan'a da yapılmıştır. 1992 – 1997 yılları arasında süren Tacikistan iç savaşı esnasında, bu ülkede yaşananların kendi ülkesine sıçrayacağı endişesi taşıyan Özbekistan, askeri güçlerini, Tacikistan'ın kuzey sınırına göndermiş ve radikal İslami terör tehdidini bahane ederek Pamir Dağlarını bombalamıştır.¹²⁵

İki taraflı ve anlaşmayla olması gerekirken, Özbekistan'ın tartışmalı sınır bölgelerinde ülkesinin sınırlarını tek taraflı çizmeye çalışması ve üç metre derinliğinde kazı yapması, dikenli teller örmesi ve sınır kapatmaları, komşu ülkelerin de karşılık vermeye çalışması bölge ülkeleri arasında iyi komşuluk ilkelerine aykırı düşmekte ve krizlere neden olmaktadır.¹²⁶ Oysaki, örneğin Çin ile sınırların daha kısa sürede hallolmasını Çin'in iyi komşuluk ilkesine dayalı dış politika yürüttüğüne bağlarlar. Çin, kendi istikrarının komşuların istikrarına bağlı olduğunu kavramıştı. Onun için, toprak büyüklüğünü, nüfusunu ve gücünü bir baskı aracı olarak kullanması söz konusu olmamıştı.¹²⁷

1999 yılında Özbekistan BDT ülkelerinin kabul ettiği vizesiz rejimi düzenleyen Bişkek anlaşmasından çıkmıştır. Vize uygulamasına geçiş ile birlikte Fergana Vadisinde değişik ve anlamsız durum ortaya çıkacak, bir şehirden diğerine gitmek için Kırgızistan vatandaşları için vize alması zorunlu hale geliyordu. Bu uygulama Kırgızistan vatandaşlarından daha çok sınırın bir tarafında yaşayan ama diğer tarafında çalışan veya akraba-dostu olan etnik Tacik ve Özbeklerin hayatını zorlaştırmıştır.

¹²³ İrfan Ülkü, s.144

¹²⁴ 'Chong-Alayda beypildik' Erkin Too 17/09/1999: 3

¹²⁵ Ali F. Demir, *Orta Asya Cumhuriyetlerinde İslam ve Etnisite*, Orta Asya'nın Sosyo-Kültürel Sorunları: Kimlik, İslam, Milliyet ve Etnisite, Gündogan Yayınları, İstanbul, Kasım 2003

¹²⁶ Aydanbek Akmatuulu, *Anklav Soh. Vçera, Segodnya, Zavtra*

<http://www.centrasia.ru/news.php?st=1357918500>

¹²⁷ <http://www.fergananews.com/articles/7437>

Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile olan sınırlarına mayın döşemekle kalmamış, Sokh ve Şahmardan anklavlarına askeri birlikler soktuğu için hem Duşanbe hem Bişkek endişelerini dile getirmiştir.¹²⁸ Kırgızistan'dan Tokon Mamytov 'Özbekistan sınırı kapatacağını duyurmamıştır. Böylece uluslararası anlaşmayı ihlal etmiştir, çünkü anlaşmada sınırı kapatmadan önce komşuları 5 gün öncesinden duyurma zorunluluğu vardır' diye eleştirmiştir.¹²⁹

2000 yılında Tacikistan ve Özbekistan arasındaki vize uygulamasına başlaması iki devletin vatandaşlarının iletişimini zorlaştırmıştır. Mayınlarda ise, 2012 yılına kadar 80 Tacikistan vatandaşı vefat etti ve 86 kişi yaralanmıştır. Özbekistan tarafından da kurbanlar var, fakat sayısı hakkında herhangi bir resmi açıklama yok.

1999'da Özbekistan'ın sınırları tek taraflı olarak kapatması ve mayınlarla donatması sonucu sınır bölgelerindeki yerli halktan gelen şikâyetler ve bunları destekleyen muhalefet basınında 'Kırgızistan bugün burada, yarın yok mu?', 'sınır sorunu bir şaka değildir, belki de ülkemizin geleceğini belirleyecek bir sorundur' gibi başlıklar altında yayımlanan eleştirel makaleler Kırgız Hükümeti üzerinde önemli baskılar oluşturmuştur.¹³⁰ Bunun sonucu olarak bağımsızlığı kazandıktan on yıl sonra 2000 yılının Şubat ayında Özbekistan ve Kırgızistan uzmanlarının katıldığı iki taraflı komisyon oluşturularak söz konusu iki ülke arasındaki sınır sorunu ile ilgili ilk ve ciddi çalışmalara başlanmıştır.¹³¹

¹²⁸ http://www.bbc.com/uzbek/lotin/2013/07/130715_latin_borders

¹²⁹ http://www.bbc.com/uzbek/lotin/2013/08/130819_latin_uzwebiston_19aug

¹³⁰ Nick Megoran, *The Critical Geopolitics of the Uzbekistan-Kyrgyzstan Ferghana Valley Boundary Dispute*, Political Geography, Sayı:23, 2004, s. 748

¹³¹ Nick Megoran, *Rethinking the Study of International Boundaries*, s.13

2.3 Sınır Sorununun Neden Olduğu Krizler

2.3.1 Ungartepe ve Ortotokoy Krizi

Kırgızistan ve Özbekistan 20 senedir sınırların delimitasyonu ve demarkasyonu konusunda anlaşmaya varamıyorlar. Toprak tartışmaları zaten hem politik hem de ekonomik alanda gergin olan iki taraflı ilişkilerin vazgeçilmez unsuru haline gelmiş durumdadır. Sadece son 3 yılda silahların da kullanımıyla gerçekleşen onlarca sınır çatışması çıkmıştır.

Son dönem sınır bölgelerindeki en önemli olaylardan bahsederseniz, Ungartoo veya Ungartepe önde gelenlerdendir. Ungartepe, Celalabat ili, Oksoy'da yer almaktadır. 1947 m yükseklikte, 45 hektar alanı olan Ungar Tepenin aidiyeti tartışma konusudur. Tepe, her iki ülkenin iletişim güvenliğini sağlayan 1969 yılında kurulan radyo sinyal gönderici istasyon ve bölgeyi kontrol etmeye olanak sağlayan konumu açısından önemlidir. Ungartoo'da Kerben-24 radyorele istasyonu yer almaktadır. O bölgedeki 4 ilçeye telefon, radyo, televizyon ve uydu hizmeti sunmaktadır. Oradan Aksı, Alabuka, Çotkol ilçelerine sinyaller gönderilmektedir. Kırgıztelekom'a bağlı, telekanalların sinyallerini dağıtmaktadır. Aynı tepede telefon operatörlerin dalga güçlendiricileri de yer almaktadır.¹³²

İstasyonda çalışan 4 görevli ile iletişim 22 Ağustos'ta kesilmişti. Özbekistan İç İşleri Bakanlığı'na göre, 25 Ağustos'ta Namangan'ın Chortog yerinde yer alan Ungartooda Özbek sınır muhafızları orada çalışan 4 Kırgızistan vatandaşını sınırı yasal olmayan yolla geçmekle suçlayıp tutuklanmıştır. Böylece Özbekistan Ungartoo'yu kendi toprağı saydığını göstermiştir.¹³³ 22 Ağustosta Ungartepeye 7 polis görevlisi helikopterle inmiştir.

¹³² <http://www.bbc.com/uzbek/lotin-37409585>

¹³³ <http://www.bbc.com/uzbek/lotin-37319318>

Kırgızistan tutukluyu iade ettiği halde, Özbek silahlı güçleri aidiyeti belirlenmemiş topraklarda kalmaya devam etmekteydi. Müzakereler sonrasında 8 Eylül'de 4 mühendis serbest bırakıldı, fakat iki tarafın da silahlı güçleri kalmaya devam etmiştir. Kırgızistan devlet sınırı hizmetinin basın sorumlusu Sajira Çokoloeva'nın dediğine göre, 22 Ağustos'ta iki devlet sınır başkanları telefon görüşmesi yapmışlardır. Onların talebi üzerine Alabuka'da tutuklanan polise 20 bin som ceza parası verilip, serbest bırakılmıştır. Fakat şimdi de Özbekistan İç İşleri Bakanlığı görevlileri Ungartoo sınırında kalmaktalar. Alabuka ilçesinde yerleşen Ortotokoy su rezervuarına giden yoldaki Kırgız kontrol noktasını almayı talep etmektedir.

Kırgızistan, Özbekistan'ın tartışma konusu olan Ungartoo sınırını yasal olmayan yolla geçmekle suçlamış ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütüne¹³⁴ (KGAÖ) şikayet etmiştir.

Özbekistan'ın sınır muhafızları sadece Kırgızistan ile değil, başka komşularıyla da gergin ilişki içindedirler. Örneğin, Özbek sınır muhafızların Tacik sınır bölgelerinde yaşayan sakinlerini yersiz vurması haberleri vardır. Oysa ki, aslında Zafarabad ile Özbekistan sınırdaş köylerine vizesiz gidiş-geliş Zafarabad sakinlerine anlaşma ile izin verilmiştir.¹³⁵

Kırgızistan sınır komitesine göre, Kırgız ve Özbek sınır muhafızları Ungartepeden çıkartılmıştır. 1 aydan sonra Sokh-Şahmardan yolu açılmış, sınırdaki kontrol noktaları her zamanki gibi çalışmaya başlamıştır. Yukarıda bahsedilen olaylarda sözü geçen Kasansoy (Ortotokoy) su rezervuarı da iki taraf arasında krizlere sebep

¹³⁴ BDT topraklarında dış tehditlerden korunma amaçlı güvenlik örgütüdür. 15 Mart 1992'de Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Rusya Federasyonu, Özbekistan ve 1993 yılında Gürcistan, Azerbaycan ve Beyaz Rusya'nın katılımıyla ortaya çıkmıştır. Anlaşmada bir ülkeye saldırı diğer üyelere saldırı sayıldığı ve askeri olmak üzere her türlü yardım öngörülmüştür. 1999'da Azerbaycan, Özbekistan ve Gürcistan örgütten çıkmıştır.

¹³⁵ http://www.bbc.com/uzbek/central_asia/2010/11/101123_latın_tajik_uzbek_border

olmaktadır. 1992 yılında imzalanan ve parlamentolarla onaylanan anlaşmaya göre, Kırgızistan topraklarında Sovyet döneminde inşa edilen Özbekistan işyerleri Kırgızistan'a verilmesi gerekiyor ve bu süreç iyi gelişmeler göstermekte. İşbu sözleşmeyi imzalar ve onaylarken Özbekistan Ortotokoy barajını Kırgızistan'a vermeyi kabul etmiştir.¹³⁶

18 Mart Kırgızistan sınır hizmeti Özbekistan'ın tartışılır Mogul sınırına birkaç tane zırhlı araç ve 40 civarında asker getirdiğini söylemiştir. 18 Mart günü iki devlet arasındaki tartışma konusu olan Kırgızistan'ın Alabuka ve Özbekistan'ın Çortog ilçeleri arasındaki toprağa Özbekistan askeri güçleri girip yeni kontrol noktası oluşturduğunu ilan etmişti.

Kırgızistan Dış İşleri Bakanlığı protesto notası göndermiş, fakat nota cevapsız kalmıştır. Kırgız resmi makamların görüşüne göre, bu sınıra asker gönderme olayı başka bir ret cevaba tepkidir.¹³⁷ Bu baraj Kasım 2015'de Kırgızistan'a verilmiş olmasına rağmen Özbekistan barajın tadilat yapılması gerektiğini öne sürerek, aksi halde Özbek toprağına zarar vereceği gerekçesiyle uzmanların geçişine izin istemiştir. Kırgızistan bu ifadeleri uygun bulmadı ve izin vermedi.¹³⁸ Ayıyeten Madaniyat kontrol noktasını tek taraflı olarak kapatmıştır. Özbekistan Oş-Andican sınırındaki Dostluk geçiş noktasında Kırgızların geçişine sınırlama koymuş ve araçların girmesi de sınırlanmıştır. Kırgızistan da, Baymak, Kensay, Kadamjay noktalarında Özbekistan'a araç ve insanların geçişini durdurmuştur.¹³⁹

20 Mart Özbekistan ve Kırgızistan sınır hizmeti vekillerinin müzakerelerinden sonra 20 sayısını 8'e indirmiştir. Buna cevap olarak Kırgızistan da Çalasart sınırına

¹³⁶ <https://ru.sputnik.kg/society/20160326/1023641579.html> (08.12.17)

¹³⁷ http://www.bbc.com/uzbek/lotin/2016/03/160323_latin_kyrgyz_uzbek_tension

¹³⁸ <https://ru.sputnik.kg/analytics/20160323/1023537519.html>

¹³⁹ http://www.bbc.com/uzbek/central_asia/2016/03/160318_latin_uzbek_kyrgyz_border

kendi güvenlik güçlerini yerleştirmiştir. ¹⁴⁰ Çalasart krizini Özbek resimleri Nevruz kutlamalarına güvenlik gerekçesi olduğunu ve Ungartoo olayına bir ilgisi olmadığını dile getirmiştir.

Siyaset uzmanı Baketev'e göre ise, o olaylar kışkırtma niteliğini taşıyordu ve Kırgızistan'ın tepkisini ölçmek amaçlı yapılmıştı. Kırgızistan, dış siyasetinde Rusya'ya fazla kaymakta ve dış güçler Özbekistan aracılığıyla istikrarsızlık dolayısıyla hükümete güveni sarsmak istiyordu. ¹⁴¹

Aidiyeti belirlenmemiş fakat Kırgızistan'ın kullandığı toprak Ungartoo'ya Özbekistan'ın hareketi ülkeye saldırı olarak nitelendirilebilir. Söz konusu aidiyeti belirlenemeyen topraklara Teşiktaş ve Noşken'i de ekleyebiliriz. Belgelere göre Kırgızistan'ın olduğu söylenen 76 hektarlık Teşiktaş, Özbekistan tarafından tellerle çevrilmiş ve tarım yeri olarak kullanılmakta. Noşken toprağı da aidiyeti belirlenmemiş fakat Özbekistan tarafından kullanılmaktadır. ¹⁴²

22 Mart'ta Özbek-Kırgız sınırındaki durum Moskova'daki Kolektif Güvenlik Konseyi toplantısında tartışılmıştır. Gelişmeler karşısında Özbekistan yönetimi veya herhangi bir Özbek yetkili konuya değinmemiş ve yine süreci sessizce takip etmeyi tercih etmiştir. Buna karşılık Kırgızistan yönetimi, Taşkent'i her sorunu militarize etmekle suçlamış ve KGAÖ'nün dikkatini konuya çekerek toplantı talebinde bulunmuştur. ¹⁴³ Kırgızistan böylece bölgesel güçlerle Özbekistan'ın tutumunu yumuşatmış, 24 Mart tarihinde her iki tarafta sınırda sekizer askerini bırakarak tansiyon düşürülmüştür.

¹⁴⁰ http://www.bbc.com/uzbek/lotin/2016/03/160321_latin_uzbek_kyrgyz_border_situati_on

¹⁴¹ <https://ru.sputnik.kg/analytics/20160323/1023537519.html>

¹⁴² <http://www.ca-portal.ru/article:26054>

¹⁴³ Kyrgyzstan To Brief CSTO On Situation On Border With Uzbekistan, <http://tass.ru/en/world/864120>

Eski cumhurbaşkanı Atambaev Mart ayında ŞİÖ'nün Taşkent zirvesine iki devletin sınır anlaşmazlığı nedeniyle katılmayacağını söylemişti. Fakat sözü geçen zirveye gitti ve basında çok verimli geçtiği konusunda haberler çıktı.

Bu noktadan belgeleri gösterip geçmeye Kırgızistan vatandaşları 'on yıllarca kullandığımız yol birdenbire nasıl Özbekistan toprağı oluverir' diye telaşlanmıştır.

2013 yazın sınırda Özbek askerleri açtığı ateşte Kırgızistan vatandaşı vefat etmiştir. Kırgızistan Milli Güvenlik Devlet Komitesi Sınır Komutanlığı'nın açıklamasında, ülkenin güney batısındaki Batken eyaletine bağlı Kadamjay ilçesinin Özbekistan sınırına yakın Gülliyan yerleşim biriminde, gece yarısı Özbek askerleri ile köylü Kırgızistan vatandaşı arasında gerginlik çıktığı ifade edildi. Gerginliğin büyümesi üzerine söz konusu kişinin vurulduğu belirtilmiştir.¹⁴⁴

5 Ocak 2013 tarihinde Kırgız tarafı iki ülke toprağını birleştiren yol üzerinde elektrik direği yapmaya başlamıştır. Bu toprakta 2 km aidiyeti belirlenememiş alan yer almaktadır. 6 Ocak sabah Huşyar sakinleri hem yeni yapılan hem eski direkleri kırmaya başladılar. Çarbag sakinleri onlara engel olmaya çalışınca çatışma çıkmıştır. Sonuç olarak 30-40 Kırgız'ı rehin almışlardır. Aynı gün akşam kadın rehinleri, sonraki gün ise erkekleri de serbest bırakmışlardır.

Kırgızistan Celalabad ilinin Alabuka ilçesi Bulakbaşı köyüne yakın sınır çizgisinde gerçekleşen silahlı çatışmada 1 Kırgız ölmüş, 1 yaralanmıştır.¹⁴⁵

2009 yılında silahlı grup tarafından Özbek-Kırgız sınırında bulunan Özbekistan'ın Hanabad şehrinde çatışma yaşanmıştır. Bu olay resmi olarak Özbekistan'ın sınırlarını sıkı bir şekilde kontrol altına alınmasına ve sınır boyunca kuyu kazımasına neden olmuştur.¹⁴⁶

¹⁴⁴ <https://www.haberler.com/kirgiz-ozbek-sinirinda-kirgiz-vatandasi-vuruldu-4748967-haberi/>

¹⁴⁵ http://www.bbc.com/uzbek/lotin/2012/07/120718_latin_kyrgyz_uzbek

¹⁴⁶ <http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/43758/>

17 Temmuz 2012’de Kırgızistan ile Özbekistan sınır muhafızları arasında silahlı çatışma yaşanmış. Çatışma iki ölü ve iki yaralı ile sonuçlanmıştır. Devletler birbirini suçlamıştır. Özbekistan bu kriz ertesinde de her zamanki gibi tek geçiş noktası olan Dostuk’u kapatmıştır.¹⁴⁷

Kırgızistan ve Özbekistan arasında sınırdaki yerleşim bölgesi Chalsat’ın hâkimiyeti yüzünden 2016 Mart ayında da çatışmalar başlamıştı. İki ülke arasında başlayan çatışmalar şimdilik durulmuş gözükse de rezervuarın aslında kime ait olmasına dair net bir karara varılamadığından çatışmaların her an yeniden başlaması muhtemel görünüyor. Kırgızistan’ın o dönemki devlet başkanı Almazbek Atambayev, ‘Savaşa gerek yok. Savaşı başlatan taraf biz olmayacağız. Ancak her zaman karşılık vermeye hazırız’ demiş ve ‘Bir kez daha belirtmek isterim ki meselenin sabırla ele alınması gerekiyor. Sınırdaki buna benzer çözüm bekleyen 50 kısım daha var’ diye durumu değerlendirmişti.¹⁴⁸ Yakın tarihe baktığımızda, ilk Oş olaylarında olduğu gibi toprak yüzünden çıkan çatışma etnik çatışmaya dönüşme riski taşımaktadır.¹⁴⁹

Kırgızistan vatandaşlarının bulunduğu arabanın Özbekistan sınır muhafızları tarafından ateş edilmesi sonucu dört insanın ağır yaralanması, iki Sokh vatandaşının Kırgızistan topraklarına izinsiz girmeye çalışmış olduğu bahanesiyle ortaya çıkan Kırız-Özbek sınırındaki silahlı çatışma ve buna benzer krizler sınır bölgelerinde çok sık ortaya çıkmaktadır.

Kırgızistan sınır hizmeti basınının yaydığı habere göre, 29 Haziran 2015 yılında da Aydarken sınırında Kara Şoro sınır geçiş noktasında Kırgız sınır muhafızları Özbek

¹⁴⁷ <http://www.fergananews.com/articles/7437>

¹⁴⁸ <http://www.tanigazetesi.com.tr/gundem/turk-dunyasinin-cikmazi-fergana-vadisi/2656>

¹⁴⁹ Urmat Abil Uulu, *1990 sonrası Kırgızistan dış güvenliği ve NATO*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, s.51

meslektaşları arasında çatışma yaşanmıştır. Silahlı çatışma iki devletin belirleyemediği sınır noktaların birinde gerçekleşmiştir.¹⁵⁰

Ocakta Charbak Kırgız köyü yakınlarında elektrik hatları için direklerin montajı üzerine bir kriz patlak verdi. Köy sakini Sagınbek Sultanov, inek güderken Sokh anklavına giden yolda kargaşa ve canlanma olduğunu görüp korktuğunu ifade etmiştir. ‘Kırgız-Özbek sınırına koşan köylüleri görünce ben de gittim, orada kurulan direkleri bozmak isteyen saldırgan yüzlerce insan gördüm’. Bu kalabalık Özbek anklavın Kuşiar köyünden olanlar sınır muhafızlara saldırdılar. Özbek ve Kırgız resmi açıklamalara göre, ateş açmak zorunda kalan sınır muhafızları bazı köylüleri yaraladılar. Sonraki gün o köydekiler diğer köye geldi, sakinlere ve araçlara ciddi hasarlar vermişlerdi. 17 köylü Kuşiar sakinleri tarafından esir alındı, Özbek yönetiminin esirleri serbest bırakma emri gelene kadar 24 saat tutuklu kaldılar. Sokh ve Şahmardan Özbekistan’la iletişimi, Barak da Kırgızistan’la iletişimi sürdürmek zor olmaya başladı.

Kırgızistan şehri Kara Su ile Özbek Hanabad arasında Özbek tüccarların malını taşıyan Adıl Urkumbaev rüşvet vermek istemediğiden Özbek sınır muhafızları tarafından öldürülmüştür.¹⁵¹ Yerli Kırgızistan vatandaşların dediğine göre, Özbek sınır muhafızları Kırgızistan vatandaşlarıyla gereğinden fazla sert olmakla ün salmışlar.

Bu yakın zaman olaylarından çıkarım yaparsak, 2000’lerde başlayan sınır belirleme çalışmalarına rağmen sınırdaki 300 kilometrelik kısmının hala tartışma konusu oluşturduğunu ve yaklaşık 50 noktanın iki ülkenin sınır muhafızlarının krizlere neden olabilecek kadar gergin ortam yarattığını söyleyebiliriz.¹⁵²

¹⁵⁰ http://www.bbc.com/uzbek/lotin/2015/07/150704_latin_uzbek_border

¹⁵¹ <http://www.fergananews.com/article.php?id=1836>

¹⁵² <http://www.yeniakit.com.tr/haber/kirgiz-ozbek-sinir-sorunu-tansiyonu-yukseltiyor-153147.html>

Çatışma Özbekistan ve Kırgızistan arasında meydana geldiği kadar Özbekistan ve Tacikistan arasında da söz konusu olduğu görülmektedir. Tacikistan ve Özbekistan arasındaki ilişkilerin neden kötü olduğunu açıklamakta Londra Çatışma ve Barış Merkezinden Orta Asya masasından Jon Maklaud’a göre, nedeni Sovyet zamanında yapılan çalışmalardır. Çünkü bağımsızlığına kavuştuğunda iki ülkede de önemli sayıda diasporalar vardı. Sınırların çizimi zamanında sınırın o veya bu toprakta olması onların kaderlerini belirledi. Bunun dışında, Özbekistan, enerji sektöründe sahip olduğu üstünlüğünü kullanmakta.

2.3.2 Anklavlardaki Sorunlar

Fergana Vadisinde sınırların kesin belirlenmemiş olması, söz konusu sınırların mahalle ve evler arasından geçiyor olması, bölgedeki su paylaşımlarını, otlakların yerlerinin kullanımı gibi tartışmalar büyüyerek başka bir tartışmaya neden olmaktadır. Sınır sorununu önemli ölçüde zorlaştıran anklavların olduğu söylenmişti, bu anklavların coğrafi ve politik fenomen olarak ana devlet ile çevreleyen devlet/devletler arasındaki güvenlik ilişkilerine ciddi boyutta etkileri vardır. Dünya siyasi coğrafyasında ‘norm dışı anomali’ olarak algılanır ve boyutu, nüfusu, ekonomik yapısı anlamında birbirinden farklı olsa da, sözü geçen güvenlik sorunlarına neden olması bakımından benzerlikler göstermektedir.

Anklavların neden olduğu krizler bazen yanlış olarak onların sadece bu bölgeye has olduğu düşüncesini uyandırabiliyor. Fakat anklavda ikamet eden halk anklavda yaşadığından fazla hissetmediği veya muzdarip olmadığı durumlar da mevcuttur. Bu durum çevreleyen devlet ve anadevlet arasındaki anlaşma ve onun uygulandığı düzen sayesinde sağlanabilmektedir.

Dünya haritasında 282 anklav vardır¹⁵³. Sovyetlerin dağılması sonucunda yaklaşık 20 anklav ortaya çıkmıştır. Onlardan 9'u Fergana Vadisi'nde yer almaktadır.

¹⁵⁴ Anklav sorunu o kadar karmaşık ki, bazı uzmanlar bile Kırgızistan'da tam olarak sayısını vermekte zorlanıyor.¹⁵⁵ Kırgızistan, dünyanın en büyük iki anklavına çevreleyen devlettir. Anklavlar: Sokh, Şahmardan, Voruh ve Barak. Bunların dışında Tacikistan'a ait Özbekistandaki Sarvan/Sarvak/Sarvaksoy anklavı, Kırgızistandaki Batı Kalaça/Kayragaç Tacik anklavı, Canayıl ve Kalaça/Çongara/Kuzey Soh Kırgızistanda yer alan Özbek anklavlarıdır.

Canayıl ve Batı Kalaça anklavlarının alanları 1 km² büyüklüğündedir. ¹⁵⁶ Bazı kaynaklar Tayan'ın da ayrı bir anklav olduğunu yazıyor. Çünkü Sokh anklavının güneyindeki küçük bir köydür.

Bazı uzmanlar tarafından, Kırgızistan topraklarında bulunan anklavlar entegrasyona ve istikrara tehdit olarak değerlendirilmektedir. Bazı kaynaklar Kırgızistan'ın Batken ilinde Voruh, Çoruh ve Surh gibi Tacik ve Soh, Şahmardan ve iki küçük Taşdöbö ve Çangara Özbek anklavların olduğunu savunmaktadır. Konunun bütün ciddiyetiyle anlaşılması açısından belirtilmesi gereken bir ayrıntı, anklavlar iki

¹⁵³ Vinokurov Evgeny, Teoriya Anklavov, Terra Baltika, Kaliningrad, 2007, s.56

¹⁵⁴ Bazı kaynaklara göre ise anklav sayısı 8'dir.

¹⁵⁵

<http://www.dw.com/ru/%D0%BA%D0%B8%D1%80%D0%B3%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D1%8F-%D1%83%D0%B7%D0%B1%D0%B5%D0%BA%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD-%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%8C-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%BA%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F-%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8B/a-955298>

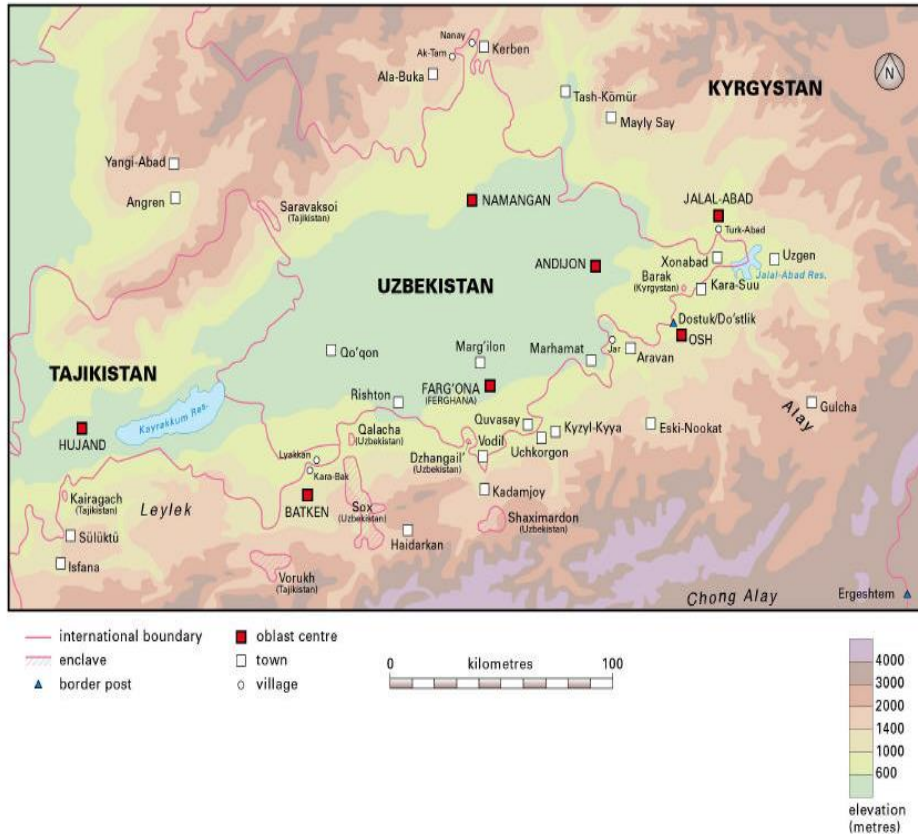
¹⁵⁶ Radio Liberty, "Sokh Enclaves: Two Decades of Simmering Tension," January 7, 2013, <http://www.rferl.org/content/sokh-exclave-two-decades-of-simmering-tension/24817411.html>

tarafli ilişkilerde manipölasyon aracı olarak da kullanılabılme özelliğine sahiptir. Ayrıca, anklavlar, vatandaşlar için kendi memleketinde başka yere gitmek için uluslararası sınırları geçme zorunluluğu gibi zor durumda bırakıyor.

Tarihçiler Fergana Vadisinin sınırlarının karmaşıklığını ve anklavların çıkış nedenini iki yolda açıklıyor. Örneğin, Megoran, anklavların oluşumunu Bolşevikler'in bilinçli bir şekilde merkeze bağımlı yapılar olarak oluşturduğunu savunmuştur. Diğerleri ise, sınır çizmede kültürel bağlar ve dil temel alınarak yerel yönetimlerce çizildiğini savunmuştur.¹⁵⁷

Fergana Vadisinde Sokh, Şahmardan, Voruh ve Barak anklavları günderm oluşturmakta ve kriz patlakları yaratmaktadır.

Harita 6. Fergana Vadisinin Anklav ve Ekslavlari

¹⁵⁷ Radio Liberty, "Sokh Enclaves: Two Decades of Simmering Tension," January 7, 2013, <http://www.rferl.org/content/sokh-exclave-two-decades-of-simmering-tension/24817411.html>

2.3.2.1 Soh Anklavı

Dünyanın en büyük anklavı Soh, etnik Taciklerin yaşadığı Kırgızistan topraklarındaki Özbekistan'ın anklavıdır. Özbekistan anklavının etnik Taciklerle ikamet edildiğinin nedeni de Sovyet dönemindeki çalışmalardan kaynaklanmaktadır. Tacikistan, Özbek SSC'in özerk bölgesi olduğu dönemde Sokh gibi topraklar ulusal sınırlar belirlenirken Özbekistan'a verilmiştir, fakat Tacikistan ayrı cumhuriyet olduğu halde o topraklar Özbekistan'da kalmaya devam etmiştir.

Soh anklavı ekonomik olarak da Özbekistan'ın Rıştin şehrine bağlıdır. Kırgızistan'ın Batken ilinde yer alıyor ve ilin iki ucunu birleştiren alana sahiplik yapıyor. Tacikistan Özbek SSC içerisinde özerk bölge iken, Sokh anklavı Özbekistan'a ulusal sınır belirleme yıllarında verilmiştir. Ve Tacikistan bağımsız ülke olduğunda da Sokh Taciklerin yaşadığı Kırgızistan'da yer alan Özbek anklavı olmaya devam etmiştir. Sokh sakinleri neredeyse tamamen etnik Taciklerden oluşmaktadır.¹⁵⁸

Uluslararası hukuk normlarına aykırı olduğu halde Kırgızistan topraklarında bulunan Soh anklavında Özbekistan Silahlı Güçleri bulunmaktaydı.¹⁵⁹ Soh anklavında Özbekistan'ın silahlı güçleri ve savaş malzemeleri bulundurması bölgenin psikolojik durumunu olumsuz etki etmesi açıktır.

2001 yılında iki devlet kâğıt üzerinde 'Özbekistan Cumhuriyeti ve Kırgızistan Cumhuriyeti arasında devlet sınırlarını delimitasyon konusunda memorandum' ile kendi topraklarını karşılıklı olarak değiştirmeye çalışmıştı. Fakat bu gerçekleşmedi, çünkü hükümetlerarası komisyon Sokh anklavı içindeki 20 köyü Özbekistan'ın ana toprağıyla birleştirmek, karşılığında da Sokh'un güney kısmını vermeyi teklif etmişti. Ama Kırgızistan yetkilileri bu toprakların Fergana vadisinin vazgeçilmezi olan tarım için yararsız olduğunu ve takas sonucunda Leylek ve Batken Kırgızistan anatoprağından

¹⁵⁸ Bahodir Musaev, *Anklav Sokh. Poiski Vihoda iz Tupikovoy Situatsii*, July 19, 2001, <http://www.zonakz.net/articles/13555>

¹⁵⁹ Salamat Alamanov, *Kratkaya İstoriya i Opyt Resheniya Pogranichnyh Problem Kirgizstana*, 2005, Bışkek, s.74-78

bölünmüş olur kaygılarıyla reddetmiştir.¹⁶⁰ Çözüm yolu olarak Özbekistan'ın talep ettiği gibi sakinleri başka yere taşıyıp sınır boyuna 100 metre kazmak imkansızdır, çünkü nüfusun çok yoğun ve verimli topraklar olduğu Fergana Vadisinde her toprak parçası değerlidir.¹⁶¹

İşbu gizli belge Kırgız Parlamentosunda tartışmalar yaratmış, ülke çıkarlarına uymadığı gerekçesiyle memorandum parlamento tarafından onaylanmamıştır. Bu teklif reddedildiği halde, Özbekistan'da resmlerin kullanımı için yapılan haritada aidiyeti belirlenmemiş toprakları tek taraflı olarak kendi lehine olacak şekilde resmettiği ortaya çıkmıştır. Sokh anklavı bu haritaya göre Kırgız topraklarında yer almıyor, bir koridor sayesinde Özbekistan anatoprağına bağlanmış oluyordu. Böylece Özbekistan 10.000 hektar toprağa hak iddia etmiş oluyor.¹⁶² 13-14 Şubat müzakerelerinde Özbekistan heyeti birkaç kez bu toprak sorunları hallolacağı halde doğal gaz ile ilgili sorunların çözüleceğini söylemiştir. Oysa ki, gaz temini ile ilgili sorun resmi kaynaklarda boru hatlarıyla ilişkilendirilmişti.

26 Şubat 2001 yılında iki taraf sınırın delimitasyonu hakkında memorandum söz konusu olmuş fakat gerçekleşmemiş. Daha önce doğal gaz karşılığında verilmesi istenen 20 kilometre alan iddialarını Özbekistan inkar etmiş ve görüşmeler yenilenmiştir. Söz konusu toprak takası gerçekleşmemiş çünkü Kırgızistan'ın vermeyi kabul ettiği verimli toprak karşılığında Özbekistan dağlık bölgeyi vermeyi kabul ediyordu.

İşbu anlaşma hayata geçirilemeyince, Özbekistan kendi sınır güvenliğini garantiye almak için uluslararası hukuka aykırı ve kabul edilemez bir şekilde Soh

¹⁶⁰ Arkadiy Dubnov, *Rassekrechennaya Kirgiziya*, Vremya Novostey, 2001

¹⁶¹ <http://www.fergananews.com/articles/4745>

¹⁶² Arslan Koichiev, *Kyrgyzstan and Uzbekistan Map Out Their Differences*, 2001, <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav030501.shtml>

bölgesine askeri birliklerini yerleştirmiş ve zaten mevcut sınır krizinin daha da şiddetlenmesine yol açmıştır.¹⁶³

Etnik köken devleti faktörü anklav, çevreleyen devlet ve anadevlet arasındaki ilişkilerde etkisini göstermektedir. Sokh sakinleri Tacikçe konuşuyor, okullar Tacikçe eğitim veriyor, yerel gazete olan ‘Sadoi Soh’ Tacikçe basılıyor. Özbek hükümetine göre, 28 okul, 11,654 öğrenci ve 3 tane olan mesleki liselerde eğitim gören 2,233 öğrenci vardır.¹⁶⁴

2.3.2.2 Barak Anklavı

Barak, Özbekistan’ın Andican bölgesinde yer alan Kırgız köyüdür. Kırgızistan’ın tek eksklavıdır. Devlet sınırının 2 km ötesinde bulunmakta ve idari olarak Kara Su’ya bağlıdır. Köye ulaşım gene Özbekistan’ın güvenlik denetim noktalarından geçmeyi gerektiriyor. Köy halkının tek geçim kaynağı pamuk yetiştirip onu sınır dışında pazarlamaktır.

600’den fazla kişiye yakın nüfuslu Barak’ın sakinleri Kırgızistan’ın anatoprağı içerisinde yaşamayı talep etmişlerdir. Barak’a yardım götüren insanları rehin alıp artık anklavda yaşamak istemediklerini dile getirmiş ve hükümetten ülkenin güney tarafına göç edilmelerini talep etmişlerdir.¹⁶⁵

Özbekistan, Sokh anklavındaki olaylardan sonra bu Barak anklavının Kırgızistan’la olan ulaşım yollarını kapatmıştır. Anklav sakinlerinin tek gelir kaynağı

¹⁶³ Sergey Luzyanin, *Tsenstalnoaziatskiy Konflikt Ssrez: Kirgizsko-Uzbekskaya i Taciksko-Uzbekskaya Model Otnoşeniy*, <http://www.centrasia.ru/newsA.php4?st=1161928260>

¹⁶⁴ Fergana şehrinin resmi sitesinden, <http://ru.fergana.uz/soh>

¹⁶⁵ Lenta.ru, *Jiteli Kyrgyzskogo Anklava Zahvatili Zalojnikov*, Nisan 10, 2013, <http://lenta.ru/news/2013/04/10/hostages>

olan pamuk satımı bu yüzden gerçekleşmemiş ve anklav halkı ciddi sıkıntılar yaşamıştır. Bu olay iki devlet arasındaki bir anklav üzerindeki anlaşmazlığın diğerini etkilediğine dair bir örnektir.

2.3.2.3 Şahmardan

Şahmardan, Özbek şair Hamza'nın vatanıdır, Hamzaabad ismiyle de anılmaktadır. Özbekistan topraklarından 17 km uzaklıktadır.¹⁶⁶ Sokh anklavının aksine Şahmardan'dan geçen anayollar yoktur, dolayısıyla anklav, çevreleyen devlet niteliğindeki Kırgızistan için az sorun teşkil etmektedir. Anklavın sakinleri kendilerini Muhammed Peygamber'in damadı Halif Alinin torunları olarak tanımlıyorlar. Sovyet hükümeti bir süreliğine veya ebediyen toprakları verme yetkisine sahipti ve bunu kullanıyordu. Örneğin, Kırgız SSC sekreteri Orozbekov Şahmardan'ı Özbek SSC sekreteri Ahunbabaev'e hediye etmiştir. Murgab ilçesi de protestolara rağmen Tacikistan'a verilmiştir. Buna benzeyen bir örnek, Kruşev'un Ukrayna'ya Kırım'ı hediye etmesini söyleyebiliriz.

Sokh ve Şahimardan anklavları Kırgızistan vatandaşlarının ulaşımında zorluk çıkarıyordur. Örneğin, Kırgızistan vatandaşları Celalabat ve Oş'u birbirine bağlayan yoldan gidemiyor, çünkü Özbekistan topraklarıdır. Bunun yerine yolu kilometrelerce uzatarak Özgön şehri üzerinden geçmek zorunda kalıyor. Buna benzer şekilde, Batken'den merkez Oş'a ulaşım dağlık Kırgız topraklarından değil de Özbek Kokand şehrinden daha sağlıklı ve çabuk oluyordu. Aynı şekilde Kırgız Oş'tan Celalabat'a dağlık uzun yoldan değil de Honabad üzerinden ulaşım tercih edildi. Sokh anklavı da aynı soruna yol açmaktadır. Fakat bu örnekte daha da zorlaştıran unsur var, Batken

¹⁶⁶ Kalmira Ryskulova, Etnik Grupların Kırgızistan ve Özbekistan Arasındaki Sınır Problemi Üzerindeki Etkisi, yayınlanmış tez, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, 2014

bölgesinin içerisine ulaşmak için zorunlu olarak anklavı geçmek gerekiyor, çünkü Kırgızistan tarafını yüksek dağlar oluşturmaktadır.

Özbekistan hiçbir zaman Şahmardan anklavını Sokh gibi pazarlık ürünü olarak kullanmadı. Şahmardan'ın dini turizm temelli ekonomisi, Kırgızistan ve Özbekistan sınır belirsizliğinden olumsuz yönde etkilenmektedir. Çünkü Bişkek'teki AGİT sınırlar danışmanı Dmitriy Zagrotskyi'nin de dediği gibi, hangi devletler arasında sınır olsa sınırdaki ilişkilerin tabiatı ve özelliği iki devlet ilişkilerine bağlı olacaktır.¹⁶⁷

2.3.2.4 Voruh

Voruh, 130 km² alana ve 30 bin nüfusa sahip Kırgızistan'ın Batken ilinde yer alan Tacikistan anklavıdır. Nüfusunun %95'i etnik Taciklerden, geri kalanı ise Kırgızlar oluşturmaktadır. Anklavın krizlere neden olmasında ve radikal grupların aktif halde faaliyet gösterebilmesinde en önemli etken ne ana devlet ne de çevreleyen devletin yeteri kadar kontrol sağlayamamış olmasındadır.¹⁶⁸ Soh senaryosunda olduğu gibi yollar ikili ilişkileri güvenden mahrum bırakıyor ve gerginliklerin patlak vermesine neden oluşturuyor.¹⁶⁹ Sınır konularında uzmanlara göre, 20.yy 80' yıllarından beri buralarda toprak ve su tartışmaları, krizler gerçekleşmektedir. Voruh sakinlerinin anklav içerisinden geçen Kırgız araçlara saldırdığı olaylar olmuştur.¹⁷⁰

¹⁶⁷ http://www.bbc.com/uzbek/lotin/2013/09/130930_latin_osce_uzbek_kyrgyz

¹⁶⁸ Tselikin, *Vzaimootnoşeniya Gosudarstv Tsentralnoy Azii. Konfliktny Potentsial Regiona*, Tsentralnaya Aziya. Geopolitika i Ekonomika Regiona, Moskova, İSOA, 2010, s. 104

¹⁶⁹ David Trilling, *Week after Tajikistan-Kyrgyzstan border clash, no resolution in sight*, Central Asia Today, January 19, 2014, <http://www.eurasianet.org/node/67953>

¹⁷⁰ Farangiz Najibullah, *Uzbek, Kyrgyz and Tajik lives in Sokh*, Radio Liberty, June 3, 2010, http://www.rferl.org/content/uzbek_kyrgyz_and_tajik_lives_collide_in_an_enclave/2061404.html

27 Nisan 2013 tarihinde Kırgız tarafı yol inşaatına başladığında Voruh sakinleri protesto ettiler ve iş makinalarına saldırdılar. Kriz Kırgız köyün sakinlerinin aynı şekilde davranmaya başlamasıyla tırmanmıştır.¹⁷¹

İki devletin sınırlara yakın yerlerde yaşayan vatandaşların yakındığı konu, iki devlet yetkililerin de sorunları çözmek yerine son yıllarda tam tersine zorlaştırmaları olmuştur.

Özbekistan İslami Hareketi'nin Kırgızistan üzerinden geçme girişimi üzerine Özbekistan tek taraflı kararlar aidiyeti belli olmayan toprakları mayınla döşemiştir. İşbu kategorideki toprakları hiçbir uyarıcı semboller yerleştirmeden, mayınların haritasını Kırgızistan'a vermeden mayın döşeme uluslararası hukukun ihlali¹⁷² ve Karşılıklı Ebedi Dostluk anlaşmasına¹⁷³ aykırı olmaktadır. Örneğin, 2001 ve 2002 yılında bu mayınlarda 13 kişi hayatını kaybetmiş. Bu kurbanların bir tanesi bile terörist değil, hepsi sivildi. Bu sorun üzerine 11 Mart 2003'te bir araya gelen Özbek ve Kırgız yetkililerden oluşan ortak komisyon sınır belirleme konusunda bir sonuca varamasa da Özbekistan'ın Kırgızistan'a mayın haritalarını vermeyi kabul etmesiyle, sorunların çözülmesine yönelik önemli gelişmeler kaydedilmiştir.¹⁷⁴

Kırgızistan Cumhurbaşkanlığı'nın belirttiğine göre, Özbekistan ile sınır alanlarında örnek olarak sadece 2010 yılında 26 olay olmuştur.

¹⁷¹ Asia Plus, *UMVD Tajikistana Po Sogdu: Situatsiya V Rayone Anklava Vorukh Stabilizirovalas*, 2013, <http://news.tj/ru/news/umvd-tadzhikistana-po-sogdu-situatsiya-v-raione-anklava-vorukh-stabilizirovals>

¹⁷² Igor Lukashuk, *Mejdunarodnoe Pravo: Osobennaya chast*, 2005, s. 97

¹⁷³ 14 Aralık 1996 tarihli Kırgızistan ve Özbekistan arası Ebedi Dostluk anlaşması

¹⁷⁴ Suale Baycaun, *Orta Asya'da Bitmeyen Sınır Sorunları: Kırgızistan-Özbekistan Gerginliği*, Stratejik Analiz, Kasım 2003, Cilt. 4, Sayı. 43, s. 66.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜNCEL GELİŞMELER VE ANLAŞMALAR

3.1 Sorunun Sosyal-Politik Sonuçları

3.1.1 Sınırın Neden Olduğu Toplumsal Sorunlar

Sınır sorunu iki devlet vatandaşlarına ciddi zorluklar çıkarmaktadır. Onlar için Sovyet döneminde çizilen ‘hayali sınırlar’ gerçek olmuştur.¹⁷⁵ Tarafların hakkında ortak karara varamadıkları sınır bölgelerinin anklav biçiminde olması ve bu anklavlarda yaşayan etnik grupların içinde bulundukları iktisadi ve sosyal bağlılık, toprak ve su üzerindeki tartışmalar söz konusu sınırın çizilmesini ciddi derecede zorlaştırmaktadır. Ayrıca, daha önce de sözü geçen büyük ve küçük çaplı hadiselerin ardından Özbekistan, iki devlet arasında elverişli olan tek sınır geçiş noktasını kapatma politikası izlemektedir. Bu sınırın iki tarafındaki insanlar için de maddi (tek geçim kaynağı olan ürettiği malı satamaması,), sosyal (uzun zaman karışık yaşayan ve milletlerarası evlilikler vs kopuk iletişimi), siyasi (her krizde kapanan sınırların veya sınır geçişte zorlukların halkın aşırı hassaslaşması ve saldırgan olmasına) sorunlara yol açmaktadır. Sovyetler Birliği döneminde kurulan altyapı sebebiyle, bugün bir Kırgızistan vatandaşı Kırgızistan’ın Fergana Vadisi’nde yer alan bir kasabadan bir diğerine giderken Özbekistan’ın sınırlarından geçmek zorundadır. Birlik döneminden kalma yollar günümüz bağımsız devlet ilkelerine uymamaktadır.¹⁷⁶ Alışkın olan vatandaşlar sınırı ihlal etmekle suçlanıp bazen şiddete de maruz kalabilmekteler.

¹⁷⁵Anara Tabyshalieva, *Central Asia: Imaginary and Real Borders*, Central Asia and Caucasus Analyst Biweekly Briefing, 19/12/2001, <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/7055-analytical-articles-caci-analyst-2001-12-19-art-7055.html>

¹⁷⁶ Mehmet Çağatay Abuşoğlu, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-asya-arastirmalari-merkezi/2016/04/05/8433/ferganada-dinmeyen-gerilim-kirgiz-ozbek-anlasmazligi>

Fakat vatandaşlar, sonradan ortaya çıkan bu yabancılaşma ve toprak paylaşımına gündelik hayatta meydan okumaktalar. Bazı sınır geçişlerinde tel örgülerin her 100 metresinde teller ya tamamen sökülmüş ya da geçişi sağlayacak kadar kaldırılabiliyormuş. Çoğunluğu gündelik hayatını sürdürmek için Özbekistan vatandaşları tarafından yapılmıştı. Kırgızistan topraklarında Özbekistanlı kızın sığırlarına su verdiğini gören Megoran, yetkililer sınırı ihlal ettiği için cezalanacağından korkup korkmadığını sorunca, ‘sınırı kapatsalar kapatsın kapatmasa da kendileri bilir. Onlar biliyor ki, hayatımı sürdürmek zorundayım.’ şeklinde cevap vermiştir.¹⁷⁷

Yukarıda sözü geçen dönüm noktası olan 1999’dan sonra Özbekistan Barak anklavına giden tüm yolları kapatmıştır. Özbekistan bunu bağımsızlık günü için güvenlik gereği olduğunu ve geçici olduğunu iddia etmiştir. Fakat sınır 3 ay sonra da kapalı duruyordu. 4 km yolu ayakta yürümek zorunda olan halk tek gelir kaynağı olan pamuk satışını gerçekleştiremediğinden yakınmış ve protesto etmiştir.

Sorun iki ülkenin vatandaşı arasında güvensizliği ve endişeyi uyandırmaktadır.¹⁷⁸

Sınırın ortaya çıkardığı sıkıntı ve güvensizliğin yanında birinci bölümde fırsat korudoru olma sıfatından bahsedilmişti. Bu Kırgızistan-Özbekistan sınırında açıkça görünmektedir. Sınırın iki tarafında tüccarları ve sıradan yolcuları taşımak için Kırgız ve Özbek taksiciler beklemektedir. Özbekistan topraklarından yasal olmayan yollarla çıkarılan petrol ve diğer malzemeler ‘duty-free’ uygulamasıyla satılıyor. Sınırdan mal kaçırılanlar kendileri yaptığı köprüleri kullanmakta, bazen Şahrihansay suyuna düşenler de olmuştur.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Nick Megoran, *The Borders of....*, s.189-190

¹⁷⁸ Nick Megoran, *The Borders of....*, s.188

¹⁷⁹ ibid

Sınırın belirsizliği, sorunlara zemin hazırladığı gibi sınırın çizilmesi de çok zor süreç olarak değerlendirilmektedir. Fergana Vadisi bir organizma, bir bütün gibi ve bu sıfatı sınır çizmeyi zorlaştırmaktadır. Örneğin, Car küçük köyü Marhamat yakınındaki, tarımla uğraşan, bir büyük caddesi olan, birkaç at, bir okul, bir cami ve bir mezar olan köydür. Sakinlerini etnik Özbekler oluşturmaktadır. Sınır köyün tam ortasından geçmektedir. Bu absürtlük önceden hissedilmediği halde, Özbekistan'ın 1999'da sonbaharda kapatmasıyla sınırlar hissedilmiştir. Evlere suyu Özbekistan, elektriği ise Kırgızistan sağlıyordu. 1 .ve 3. ev Özbekistan, 2. ve 4. Kırgızistan vatandaşı olduğu durumlar da söz konusu olabiliyor. Bazı insanlar Özbekistan saatine, diğerleri ise Kırgızistan saatine göre ayarlamış, hatta bazı evler her iki devletin saatini gösteren iki saat bulunduruyor.¹⁸⁰

Sınırın çizilememesine veya zor işlemler olacağına örnek olarak Kırgız ve Özbek köyü olan Çarbag ve Huşyar topraklarını da gösterebiliriz. Köyler iç içe geçmiş ve bir köyün sınırları içerisinde diğer köyün insanları hayatlarını sürdürmektedir.¹⁸¹

Olgunun ekonomik sorunlar, çatışmalar, ideolojik rekabet ve güvenlik sorunları dışında otoriteleri sarsan ve sorgulatan sosyolojik sonuçları da mevcuttur. Etnisite, coğrafya, toplumsal sınıfa aidiyet, yaş ve ataerkil toplumun getirdiği amca-kardeş ilişkileri hep beraber sınır krizine farklı bakış açısı kazandıran etkenlerdir. Sınır kapanmaları en çok akraba bağlarına da kötü etki etmiştir. Erkeklerin kardeş, amca ilişkilerini sürdürmeleri zedelenmiştir. Ataerkil toplumlar olan Kırgız ve Özbek toplumları bu çok önemli akrabalık ilişkilerini sürdürme sıkıntılarından dolayı yönetimleri yetersiz bulmaktadır. Kız vermek, kız almak da imkânsıza yakın hale gelmiştir. Bunun dışında sınır geçişinde resmiler ve yerli halk ile 'onlar ve bizler' farkı

¹⁸⁰ Nick Megoran, The Borders of...., s.190

¹⁸¹ Aşurboy İmomov, aynı yer

söz konusudur. Birilerine geçişte ayrıcalıklar tanınırken, diğerleri zorluklara maruz kalmaktadır.¹⁸² Bu da sınır sorununda yetkililerin sorunu görmesine engel olmaktadır. Sınır geçişlerinde kendi öğrencilerinden örnek veren Megoran, Kadamjay ve Nookat'ta yaşayan öğrencilerin Özbekistan'ın sıkı kontrol uyguladığı Soh anklavından geçmek zorunda olduğunu söylemiştir. Mesela bir öğrenci evinden okula ulaşmak için 4 sınır noktasını geçmek zorunda bırakılmıştır. Her birinde aramaya mecbur bırakılan öğrenciler 'bu çok fazla ama zorunluyuz' diye yakınmışlardır.

Güney Kırgızistan'da yaşayan Kırgızların Fergana'da ikamet eden komşu halkların temsilcileriyle ilişkileri, bazı küçük anlaşmazlıkları hesaba katmazsak genel olarak dostane, eşit ve birlik içinde olmuştur. Özellikle dış düşman tehlikesi belirlediği zaman ilişkilerin üst seviyeye çıktığını, birlik beraberliğin arttığını görebiliyoruz. Bu komşu halkların adeta bütünleşen, birbirinden ayrılmaz aynı kaderi paylaştıklarını da gösteriyor. Kendi aralarındaki dil, din, gelenek benzerliği ve günlük hayatta birbirlerine duyulan ekonomik ilişkilerdeki ihtiyaçlar sayesinde ve siyasî, ekonomik, çevre ile ilgili durumlardaki karışık yaşama bağımlılığı karşılıklı anlayış yollarının bulunmasını sağlamıştır.

3.1.2 İktidarın Sınır Sorununu Kullanması

Sınır sorununu sadece Sovyet dönemindeki sınır politikası, etnik gerginliklerin sonucu, devletin egemenliği adına yapılan işlemler olarak resmetmek mantığa aykırı olurdu. Coğrafyanın dış politikayı belirlediği¹⁸³ de göz önünde bulundurulursa sınırların siyasette paradigmlar oluşturduğunu varsayabiliriz.

Bu bağlamda iki devletin dış politikası benzerlik ve farklılık göstermektedir.

¹⁸² Nick Megoran, *The Borders of....*, s.200

¹⁸³ Ismagambetov Talgat, *Structuring Central Asia's new geopolitical space: regional characteristics and prospects*, *Central Asia and the Caucasus* 2 (14), 2002, s. 7-15.

Farklı siyasi kimlikli Kırgızistan ve Özbekistan dış politikasında da farklılaşmıştır. İç siyasetlerine örnek olarak onların ülke içerisindeki rejimi gösterebiliriz. Kırgızistan daha çok liberal, çokuluslu , ‘demokrasi adası’ sıfatında ve sivil toplumu güçlü devlettir. Özbekistan ise büyük devletleriyle kendini denk görme ve komşuları arasında üstünlük sağlama peşinde olan devlet niteliğindedir. Bazı taraflarca, Özbekistan imzaladığı ‘Karşılıklı Ebedi Dostluk anlaşmasının’ beraberinde getirdiği sıfat olan ebedi dosttan daha çok bölgesel hegemonyayı amaçlamış bir ülke ¹⁸⁴ olarak değerlendirilmiştir.

Ulusal medya bu iki devletin resmi politikasının bir aynası görevini yürüttüğünü düşünürsek, iki iktidar arasındaki farkları görebiliriz. Örneğin, bir anlamda eski İpek Yolu’nun günümüzdeki karşılığı olan ve AB desteğiyle kurulması planlanmış olan TRACECA (Transport Corridor for Europe-Caucasus-Asia) Akaev tarafından eşitlikçi uluslararasılık olarak görülmüş ve Doğu ile Batıyı birbirine bağlayan bir bağ olarak değerlendirilmiştir. ¹⁸⁵

Özbekistan medyası tarafından ise aynı proje bağımsızlığın en büyük inşası olarak Özbekistan ideolojisinin doğruluğunu ve eski liderinin büyüklüğünü vurgulamak için kullanılmıştır. ¹⁸⁶ Aynı şekilde, devlet sınırı sadece haritadaki çizgiyi temsil etmiyor, bununla beraber iyi ve kötünün arasındaki manevi sınırı, devlet yönetiminde başarılılığın ve başarısızlığın sınırı olarak kullanılıyordu.

1999 ve 2000 yılında hükümet basını İpek Yolu projesine çok büyük önem vermiştir. Özbekistan’ın yardım için Kırgızistan’a teknik teçhizat vereceği söz konusu olmuştur. Özbekistan’ın Halq Sozi gazetesi bunu Özbekistan’ın Kırgızistan’a nazaran daha güçlü olduğunu vurgulamak için kullandığı halde Kırgızistan gazetesi Oş Janırığı,

¹⁸⁴ ‘Tübölük dostuktun baası 5000 bölkö nan’, *Res Publica* 8 (340), 16-22/03/1999: 1

¹⁸⁵ Akaev Askar, *Kyrgyzstan: An Economy in Transition*. Canberra: Asia-Pacific Press, 2001

¹⁸⁶ Buyuk Ipak Yo’li - mustaqillikning eng muhim inshooti’, *Halq So’zi* 152 (2190), 6/08/1999: 2

bu olayı yüzyıllarca beraber yaşayan halkların ‘dostluğunu ve birliğini çimentolama’ olarak yansıtmıştır. ¹⁸⁷

Özbekistan’ın uyguladığı sıkılaştırılmış sınır kontrolünün nedeni olarak güvenlik gerekçesi dışında iki komşu devletin makroekonomiye olan görüşlerindeki farklılık da gösterilebilir. Özbekistan denetimli ve planlı ekonomi uygularken, komşusu Kırgızistan’ın serbest ticaret politikasından korunmak istemiştir.

Benzerlik olarak, iç politikasında sınır krizini her iki devletin de güç mücadelesi için kullandığını gösterebiliriz.

Özbekistan ve Karimov, sınırı ve ondan kaynaklanan sorunu ülkenin içinde olduğu sert rejimi sürdürmek için meşrulaştırıcı unsur olarak kullandığı uzmanlar tarafından öne sürülüyordu. Sınır konusu ‘tehlikenin’ tanımını Özbekistan’ın biz/ötekiler siyaseti için, dolayısıyla hükümet halkı dışarıdaki korkunç şeylerden koruyacak mesajını vermek için önemliydi. Çünkü dışarıdan gelen tehditler güvenliği değil de daha çok içeride faydalar, menfaatler sağlamak için iktidar tarafından kullanılmaya ¹⁸⁸ da müsaittir. Ayrıca, medya tarafından şişirilmiş Özbekistan halkının sakinleşmek için başını koyup dinlendirdiği yastık ¹⁸⁹ olarak da nitelendirilmiştir.

Kırgızistan hükümetinin yaklaşımına gelince, 2000 yılındaki önemli seçimlerin öncesinde muhalefet basını hükümeti yetersiz göstermek için sınır krizine dikkatleri çekerek koz haline getirmiştir. Çünkü sınırlar ve sınır oluşturma işlemleri yer ve uzayın ulusal boyutunu¹⁹⁰ ortaya çıkarmakla kalmıyor, rejimin yeterliliği ve meşruiyetini sorguluyor.

¹⁸⁷ Dostuk jolu Dostuktan sapar aldı, Osh Jangırığı 08/05/1999.

¹⁸⁸ Rawnsley G, Rawnsley M-Y, 2001 Critical Security, Democratisation and Television in Taiwan, Ashgate, Aldershot, Hants s. 10, akt. Nick Megoran

¹⁸⁹ Nick Megoran, The Borders of..., s.205

¹⁹⁰ Berg Eiki ve Oros Saima, *Writing post-Soviet Estonia on to the world map*. Political Geography, 19, 601–625. Akt.Nick Megoran

İleride ele alınacak olan sınır sorunundaki gelişmeler hakkında ise çeşitli görüşler vardır. Sınır sorunu hızla çözülmekte mesajı veren Kırgızistan kamuoyu hakkında BDT ülkeleri Enstitüsü'nün Orta Asya ve Kazakistan masası başkanı, Andrey Grozin, ilişkilerde kuşkusuz bir iyileşme var, fakat Kırgızistan'ın SDPK Partisini (şimdiki cumhurbaşkanının üyesi olduğu parti) seçimlerde devlet yönetiminde yeterli göstermek için abartılmıştır dedi. Çünkü tartışma oluşturmayan veya az oluşturan noktalarda gelişmeler sağlanıyor. Oysaki bazı yerlerde taraflar 'tamamen farklı haritalarla tamamen farklı topraklara hak iddia ediyor'.¹⁹¹

Sınır konusu, siyasetçiler tarafından yönetmek hakkını elde etmek ve yönetmeye hakkını sürdürebilmek için kullanılmıştır. Bu bağlamda eleştirel siyasi coğrafyacıların tezine göre, dünyanın coğrafyası doğanın sonucu olmaktan daha çok toprağı yönetmek, elde etmek ve düzenlemek isteyen rekabetçi otoritelerin mücadelesinin ürünüdür. Aslında söz konusu sınırların Sovyet Birliğinin bir ürünü olmadığını, aslında Sovyet Birliğini kurduğunu da söyleyebiliriz.

Prescott, vatandaşların devlet sınırlarına olan hassasiyeti onları siyasetçilerin elinde kullanılabileceğini vurgulamıştır. Ulusal itaat uyandırma işlevini görebilmektedir.¹⁹² Sovyet toprak politikası her iki ülke yönetiminin milliyetçi ideolojiyi uygulamak ve yönetimini meşrulaştırmak için zemin hazırlamıştır. Çünkü yukarıda ele alındığı gibi o dönemden kalma sınır planlanması bağımsızlığın hemen sonrasında herhangi bir soruna yol açmadı. Sınır ve gümrüğün gündelik hayata etkisi hissedilemeyecek kadar azdı.

¹⁹¹ http://kyrgyztoday.org/ru/news_ru/uzbekistan-i-kirgiziya-delyat-prigranichnye-anklavy/

¹⁹² Prescott John Robert, *The Geography of Frontiers and Boundaries*, Routledge, 1990, s.26

Paasi'nin dediği gibi, sınırlar sadece topraktaki çizgiler değil, toplumsal yaşamın, tarihin ve siyasi söylemin tezahürüdür.¹⁹³ Bu siyasi söylem ve propagandanın sonucu olarak da sınır sorunu her iki ülkenin yerel iktidar mücadelesinin ürünü olmuştur.¹⁹⁴ Bu da sınır sorununun çözülmesinin önündeki engellerden birini teşkil etmektedir.

3.2 Mevcut Hukuksal Durum

3.2.1 Ulusal Delimitasyona İtirazlar

Ulusal delimitasyon 13 Haziran 1924'de oluşturulan Orta Asya Komisyonu tarafından yapılmıştır. Merkezi Taşkent'te bulunan işbu komisyon, Emek ve Savunma Sovyetine bağlı şekilde faaliyet yürütmekteydi. Bazı araştırmacılar Taşkent'te bulunmasının da etkisi olduğunu söylemişlerdir.¹⁹⁵

Sovyet döneminde sınırların her ne kadar uluslararası alanda geçerli olan prensiplere göre bölündüğü iddia edilse de, göçebe hayat süren Kırgızların hayat koşulları dikkate alınmamıştır. Çünkü 1924 yaz aylarında yapılan sınır çalışmaları sırasında göçebe hayat süren Kırgızlar Andican ve Fergana çevrelerinde yayladaydılar. Kırgızların aleyhine olan bu uygulama, Sokh ve Şahimardan anklavların ortaya çıkmasının nedeni olarak da gösterilebilir. Oysaki etnik temele dayandırarak yapılan sınır çizgi belirlemenin Orta Asya'da göçebe halkların özel şartlarını dikkate alarak yapılması gerekirdi. Dediğimiz gibi, Kırgızların çoğu bir mevsimde çoğunlukta iken, başka bir mevsimde azınlıkta olabilir. Böylece, Kırgızların ikamet ettiği Andican ilinin çevresindeki Aim, Korgontepe, Calal Kurduk toprakları ve Taşkent'in etrafındaki Koşoy-Korgon ve

¹⁹³ Paasi Anssi, *Boundaries as social processes: territoriality in the world of flows*. Geopolitics: Boundaries, territory and postmodernity, 1998, s.75

¹⁹⁴ Nick Megoran, *The Critical Geopolitics Of The Uzbekistan –Kyrgyzstan Ferghana Valley Boundary Dispute*, 1999-2000, Political Geography 23, 2004 s.731–764
https://www.staff.ncl.ac.uk/nick.megoran/iFrame/megoran_borders.pdf

¹⁹⁵ Esen Usubaliev, *İstoriya Nasionalno-Gosudarstvenogo Razmejevaniya Sredney Azii*,
<http://www.easttime.ru/reganalitic/1/27.html>

Toytobe toprakları Özbeklere verilmiştir. Mevsimsel olarak yaylalara giden Kırgızların başka zamanda ikamet ettikleri topraklar yanlış zamanlama nedeniyle Özbek ve Taciklere verilmiştir. Örneğin, şimdi Özbekistan toprağı olan Andican'da nüfusun %60 Kırgızlar oluşturmaktaydı.¹⁹⁶

Özbeklerin lehine olan uygulamalardan bir diğeri de, Sovyetler çıkarı için 'Pamukta dışa bağımlılıktan kurtulma' programı çerçevesinde tarıma elverişli toprakların Özbekistan'a verilmesi ve sulama için tüm Orta Asya'nın su politikasını değiştirmesidir. Kırgızların uğraştığı hayvancılıktansa 'pamukta dışarıya bağılılıktan kurtulma programı' çerçevesinde Özbekistan'a büyük topraklar verilmiştir. Üretilen pamuk Moskova'nın Orta Asya'ya olan tutumunu etkilemiştir.¹⁹⁷ Pamuk dışında başka bir şey ekilmeyen topraklar pamuğa adanan ve ona bağılı tarım politikasına yol açmış ve çevreye olumsuz etki etmiştir. Çarlık dönemindeki Taşkent, Türkistan bölgesinin bir 'başkenti' olarak görüldüğü için Sovyet dönemindeki sınır belirleme de Türkistan bölgesinin haritasının temel alarak belirlendiğinden Özbekistan'ın lehine gelişmiştir.¹⁹⁸

Kırgızların aleyhine olan bir diğeri de, bazı Kırgız boyları yanlışlıkla 'Türki-Tatar' olarak kaydedilmesi olmuştur.¹⁹⁹

'Patlama zamanı ertelenmiş mayın' döşemekle suçlanan yetkililer, bu uzun süreç boyunca büyük etnisitelerin lehine çalışmalar yapmakla da suçlanmıştır.

Komisyon, sorunlu ve karmaşık bölgelerde yarı göçebe Kırgızları aramak ve kaydetmek ile uğraşmayıp, pazarlarda kolaylıkla buldukları Özbek tüccarları

¹⁹⁶ Tokona Ojueeva, *Politiçeskie Prosessi v Stranah SA*, 1995 s.32

¹⁹⁷ Aşurboy İmomov, *Territorialnye i zemelno-Vodbye Konflikty v Sentralnoy Azii: Vzglyad iz Tacikistana* <https://cyberleninka.ru/article/n/territorialnye-i-zemelno-vodnye-konflikty-v-tsentrallyy-azii-vzglyad-iz-tadzhikistana>

¹⁹⁸ ibid

¹⁹⁹ Arslan Koichiev, *Ethno-Territorial Claims in the Ferghana Valley During the Process of National Delimitation, 1924-7*, s. 46

kaydetmekle yetinmiştir. Sovyet yönetimi zamanında Özbekistan'ı bölgede büyük güç olarak görmesi ve onunla işbirliğine başvurarak onu ayrıcalıklı konuma koyması²⁰⁰ da etken olmuştur.

Diğer taraftan, Sovyet zamanında arsaları komşulara verme kararını alan insanların faaliyetleri, çalışmaları daha da zorlaştırmaktadır. Bu olguya tarihsel retrospektifle bakılınca, gayet mantıklı ve doğru sayılır, çünkü günümüzde devlet sınırlarına dönen çizgiler o zamanlar kolhozlar(kolektif mülkiyete dayalı tarlalar) öbür kolhozlara toprak vermekteydi. Örneğin, Kırgızistan makine istasyonu için Özbekistan'a toprak verirken, karşılığında bir köye enerji sağlama işlemi yapılıyordu. Ayrıca, bu karşılıklı toprak değişimi veya toprak karşılığında hizmet olgusu sonucunda üst makamlar yerine yerel yönetimlerin sınır çizmeleri sorunu daha da karmaşık hale getirmiştir. Devlet sınırların tartışılmaya başlandığı dönemde işbu sınırlar ve anlaşmaların yasal olup olmadığı tartışıldı. Bu belgelerle belirlenen sınırlar tartışma konusunu oluşturdular.²⁰¹

Sovyet Birliği çatısı altında bir devlet olarak yaşadıkları zamanlarda komşu ülkeye, Özbekistan'a bir arsayı, toprağı vermek sıkıntılı veya tuhaf olarak düşünülemezdi. Merkezi Yürütme Komitesine kadar gitmeden yerel yönetimler öyle o döneme nazaran küçük değişimler yapabiliyordu, işte bu topraklar şimdi iki devletin belgelerinde farklı olmakta ve sınır sorununun çözümünü zorlaştırmaktadır.²⁰² Sovyet döneminde sınır belirlemede en üst makam Yüksek Sovyet olmuştur, sadece bu kurumun kararı hukuki güce sahipti. Fakat, 'o dönemde topraklar yerel yönetimlerce yapılmış ve Yüksek Sovyet'e kadar belgeler gitmemiştir.' Sonradan bu karmaşık süreç içerisinde o makam tarafından herhangi onay olmayan aidiyeti belirlenmemiş belgeler

²⁰⁰ Rasul Faramani ve Heydar Moradi, *Uzbekistan: A Regional Power in Central Asia? Reality or Dilemma?*, Central Asia and Caucasus, 15/2, 2014, s. 71

²⁰¹ Salamat Alamanov, *Kırgız-Özbek Sınırı*, <http://www.24.kg>

²⁰² <http://www.fergananews.com/articles/4745>

ortaya çıkmıştır.²⁰³ 1924 yılında ilk toprak tartışmaları çıkar. Bunu doğrulamak için 28 Ekim 1924 yılında kurulan ilk Kırgız Hükümeti'nin ilk toplantısı 10 Kasım'da düzenlenmesini gösterebiliriz. O ilk toplantının gündemi tartışmalı toprakların üzerine çalışmalar olarak belirlenmiştir.

Sınır belirleme komisyonunun kararlarına itiraz olarak aşağıdaki topraklara hak iddia edilmiştir: etnik temele dayandırarak tamamen Baksa-Sibirgen, İsfana, Çapkuluk ve Hanabad bölgelerine; aynı gerekçeyle Kırgın-Tepe, Karasu, Çemion, Manyak, Bulakbaşı, Marhamat bölgelerinin bir parçalarına ve Uruktay, Betegellu Koytaş, Aksay, Kalantaş, Celaltube Ularoynor, Koçkorata, Muksu yaylaları Uçkorgon ve Karasu tren yollarına hak iddia etmiştir.²⁰⁴

Fakat Komisyon üyeleri, sınır belirlenmesinin ekonomik ilkesine dayanarak, işbu Kırgız topraklarını Özbekistan'a vermiştir:

1. Kırgızların kış yaylası olarak kullandığı Betegellu-Koytaş
2. Uruktay yaylası
3. %50 Kırgızı %36 Özbek etnik temele sahip Hanabad Bölgesi.

4. Komisyon, Calakuduk bölgesinin Aim, Karasu, Çimion, Korgontepe topraklarının Kırgızlara verilmesini reddetmiştir. Bunun gerekçesi olarak Kırgızların ikamet etmesine rağmen, büyük pamuk üretici tarlaların parçalanmamasını önlemektir.

205

Kırgızistan'ın ikinci büyük şehri Oş da bazen tartışma konusunu oluşturabilmektedir.

Özbek tarafının tezine göre, Oş şehri ve çevresi tarihsel olarak onlara aittir. Fakat,

Jabborov'un dediği gibi, Orta Asya'da kendi ulusu lehine diğerlerin tarihteki yerinden

²⁰³https://24.kg/vlast/61709_kurbanbay_iskandarov_rasskazal_istoriyu_peregovorov_po_utochneniyu_granitsyi/

²⁰⁴Esen Usubaliev, *İstoriya Nasionalno-Gosudarstvenogo Razmejevaniya Sredney Azii*, <http://www.easttime.ru/reganalitic/1/27.html>

²⁰⁵ Tokona Ojukeeva, a.g.e., s.57

daha önemli olduğunu göstermekten kaçınılması gerektiğini hatırlamalıyız.²⁰⁶ Çünkü Rus tarihçisi P. P. İvanov'un XX. yüzyılın ortalarında çıkardığı aşağıdaki sonuç hala güncelliğini korumaktadır: 'Kokand Hanlığı'nın XIX. yüzyılın başlarındaki etki alanı Fergana vadisiyle sınırlıdır. Görünen o ki, sadece vadinin merkezî bölümü onların emrindedir. Vadinin kuzey doğusunda, Alay ve Doğu Türkistan'a kadar başrolü Kırgızlar oynadılar ve Tanrı Dağları'nın kuzey ve güney taraflarında yaşıyorlardı.'²⁰⁷ Dolayısıyla, Oş şehri ve çevresinde o dönemlerde Kırgızlar ikamet etmekteydiler.²⁰⁸

Toprak tartışmaları yoğun biçimde ilerlerken 1930'larda Stalin 5 yıl süreliğine onları veto etmiştir. Sonra İkinci Dünya Savaşı, savaş sonrasında toparlanma sürecine girildikten sonra konu Merkezi yürütme komitesi tarafından ele alınmamıştır. Toprak tartışmaları resmi düzeyde 1990'lardaki egemenliklerin aniden ortaya çıkmaları ile beraber gündem oluşturmaya başlıyor.

Kırgız Hükümetinin içindeki Devletlerarası Sınır Sorunlarının Hukuksal Çözümü Bölümünün eski Başkanı Salamat Alamanov'a göre Şahmardan anklavının söz konusu ülkelerden birine ait olduğunu öngören herhangi bir hukuksal doküman bulunmamaktadır. 1930 yılında Özbek tarafından bu toprakları kendi idari yönetimi altına aldığını öğrenen Kırgız hükümeti, bu hareketin meşru olmadığını belirterek Moskova yönetiminden toprakların Kırgızlara geri verilmesini istemiştir. Fakat yirmi sene boyunca bu konuda herhangi olumlu bir cevap gelmemiş ve 1950'lerde Şahmardan bir anklava dönüşmüştür. Moskova'nın yasaklamasına rağmen Kırgızistan sürekli sınır delimitasyonunun tekrar düşünülmesi ve değiştirilmesi yönünde talepler dile getirmiştir.

²⁰⁶ Jabborov İso, *O'zbek Xalq Etnografiyasi*. Tashkent: O'qituvchi.1994, s.52-53

²⁰⁷ İvanov Pavel, *Oçerki Po İstorii Sredney Azii (XVI-seredina XIX)*, Moskova, 1958, s. 110. Akt.Döölötbek Saparaliev, Abdrasul İsakov

²⁰⁸ Döölötbek Saparaliev, Abdrasul İsakov, *18.yy Kırgızlar ile Özbeklerin Sosyal ve Siyasi İlişkileri*, Gazi akademik bakış, cilt 4 sayı 8, yaz 2011

Örneğin Kırgızistan Şahmardan anklavının yasadışı bir oluşum olduğunu öne sürmüştür. ‘Şahmardan nehrinden Vuadil’e doğru yukarı ve nehir boyunca 2.820 metreye kadar gider. Sonra Taşdobe ve Halmion köylerinden Kurgança, Mindan ve Çimion’dan Sarıkamış çizgisinde biter.’ Bu delimitasyon, Kırgızistan toprakları içerisinde hiç anklav oluşturmayacaktı.²⁰⁹

Kasansay su rezervi ise Sovyetlerde pamuk üretimi için 1954 yılında 660 hektarlık bölgenin Taşkent yönetimine verilmesi ile başlamıştır.²¹⁰ 1991’e gelindiğinde ise rezerv iki bağımsız ülke için tartışma konusu olmuştur. Bugün Özbekistan rezervin kendileri tarafından inşa edildiğini, Kırgızistan ise kendi topraklarında bulunduğunu iddia ederek karşı karşıya gelmektedir. Fakat 1992 anlaşması gereği, Sovyet döneminde inşa edilen fabrika vb.ler bulunduğu ülkeye aittir.

Kırgızistan topraklarında yer alan Alabuka ve Çatkal Bölgelerini Nanaev çizgisi anatopraktan bölmüştür. Buna benzer olguyu Madaniyat çizgisi de ortaya çıkarmıştır, Nooken ilçesini ve Celalabad ilini yarıdan bölmüştür ve bunun sonucunda sınır çizgisi sokakların hatta evlerin ortasından geçmektedir.²¹¹

Karasu şehrinden Celalabad’a, Koçkorata şehrinden Maylisay şehrine onlarca Özbek kontrol noktalarını geçmeden varmak mümkün değildir.²¹²

²⁰⁹ Arslan Koichiev, *Ethno-Territorial Claims in the Ferghana Valley During the Process of National Delimitation, 1924-7*, s. 56

²¹⁰ Kyrgyzstan, Uzbekistan: border Tension Abates, For Now, <http://www.eurasianet.org/node/77891>

²¹¹ Mayramgul Taşieva, *Territorialnyy Vopros Kak Odin İz Klyuchevykh Faktorov v Reshenii Mejetnicheskikh Problem v Sovremennom Kirgizstane*, Vestnik KRSU, no:10 2010, s. 59

²¹² Osmonalieva, *Vremya Prosto Bratskih Otnoşeniy Proşlo*, Rynok Kapitalov, no:6, 2000, s.5

Özbekistan'ın güvenliği ve dolayısıyla istikrarlı gelişmenin sağlanması için çözülmesi gereken sorunların çözümü bu ülkenin komşularıyla ne kadar anlaştığına ve bölgesel işbirliğinin ne kadar etkin olduğunu anlamasına bağlıdır. Bu devletler Batıda ortaya çıkan etnik devlet olmaktan daha çok suni olarak 'vekil milliyetçilikler' şeklinde oluşmuştur. Türkistan Birliğine karşı Moskova yönetimince 'böl ve yönet' ilkesi uygulanarak oluşturulmuştur.²¹³ Kültürel faktör ve ortak su kaynakları gibi konular göz ardı edilerek belirlenmiştir. Ulusal sorun bilinçli olarak şişirilmiştir ve ülkesel-teritoryal reformlar için argüman olarak kullanılmıştır.²¹⁴

Her iki taraf da BDT belgelerinde geçen Sovyet dönemindeki Sosyalist Cumhuriyetlerde oluşan sınırların korunması yönündeki kurala uyduğunu iddia etmektedir. Kırgızistan'ın sınırları 1991 yılında imzalanan Alma Ata beyannamesinin 'Eski SSCB içindeki idari sınırlar değiştirilemez ve dokunulamaz' ilkesine dayandırılarak belirlenmiştir. Kırgızistan ve Özbekistan bu beyannameyi onaylamışlardır.

Fakat daha önce de değinildiği gibi, sürecin çok karmaşık ve çeşitli düzeyde kararlar alındığı ve değişiklikler yerel yönetimlerce de yapıldığı için belgelerle çözmek süreci daha da on yıllara uzatma riskini taşıyor. Panislamist ve pantürkist gibi milliyetçi hareketlerin ve dini örgütlerin yayılmasını önlemek için çizilen sınırlar formalite olarak kalmıştır o dönemde.²¹⁵ Fakat şimdi egemen devlet ve Vadinin karşı karşıya olduğu sorunları çözmek adına, uzmanların da öne attığı gibi, siyasi istek ve bölgesel işbirliği ilkesinden yola çıkarak ve etnik birleşeni saf dışı tutarak sorunun ivedi şekilde çözülmesi gerekiyor.

²¹³ Arslan Koçiyev, *Millî Özelliklere Göre Orta Asya'nın Sınırlarının Belirlenme Politikası*, Avrasya Dosyası Türkmenistan Özel Sayısı, 7, (2), 2001, 295-296.

²¹⁴ http://testhistory.ru/history.php?id=his_6_7

²¹⁵ Esenkul Usubaliyev, Esen Usubaliyev, *Problemy Territorialnogo Uregulirovaniya i Raspredeleniya Vodno-Energeticheskikh Resursov v Sentralnoy Azii*, CA&CC Press, http://www.ca-c.org/journal/2002/journal_rus/cac-01/08.usuru.shtml

Tartışmaların ve çözüm sürecinin neden çıkmaza girdiği konusundaki kaynaklar arasında iki tarafın çeşitli yıllarda yayınlanmış ve sınırların farklı şekilde resmedilmiş haritaları göstermesi sayılır. Özbekistan Orta Asya'nın SSSB üyesi yeni olduğu 1920'lerdeki haritayı kaynak olarak gösterirken²¹⁶, Kırgızistan 1950 yıllarındaki 15 üye devletin kesinleşmiş haritasına başvuruyor. Aslında, Bişkek İnsani ve Çatışma Çalışmaları Merkezinin Başkanı Uran Botobekov'a göre, Özbekistan'ın 1920'lerdeki sınırlarına olan iddiası onu Kazakistan'ın toprak iddialarına karşı korunmasız bırakabilir. Çünkü Moskova'nın desteğiyle Kazakistan'ın Kara Kalpak Özerk Cumhuriyeti gibi topraklarını 1930-1960'larda kendi topraklarına katmıştır.²¹⁷

Uzman Salamat Alamanov'un da dediği gibi, iki tarafın da zamanında olumlu baktığı 1955 ve 1989 seçenekleri vardır, onlara yönelmek ve güçlü siyasi istekle hareket edilirse sorun çözülür.²¹⁸ Ona göre, 1955 yılında geline anlaşıma ile devletlerin kullanageldikleri toprak ve fabrikaların sınır oluşturması hem uzmanların işini kolaylaştırır hem halk tarafından anlaşılır bir çözüm yolu olurdu.²¹⁹ 1955 yılında devam etmekte olan sınır anlaşmazlıkları çözmek amacıyla kurulan devletlerarası komisyon kuruldu ve bu komisyonun kararlarını 3 Ağustos 1955 yılında 534 sayılı kararla Özbekistan ve 22 Ekim 1955 yılında 497 sayılı kararla Kırgızistan onaylamıştır. Maalesef cumhuriyetlerin Yüksek Sovyetleri tarafından onaylanmadı ve hukuki geçerlilik kazanamadı. İşbu çalışma en kapsamlı en adil olarak görülmüştür.

1924-1927 yıllarındaki ulusal delimitasyon bölgede yanlış, eğik, bükük sınırları miras bırakmıştır. Bu özellikle Fergana Vadisinde belli oluyordur. Sınır, kolay

²¹⁶ Dmitriev A, *Kırgızistan ve Özbekistan 27 kilometre yer için tartıştı*, Novye İzvestiya, 19.02.2004

²¹⁷ Arslan Koichiev, *Kyrgyzstan and Uzbekistan Map Out Their Differences*, 2001, <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav030501.shtml>

²¹⁸ <https://ru.sputnik.kg/analytics/20160323/1023537519.html>

²¹⁹

http://www.gezitter.org/politic/62455_uzbekistan_smyagchil_prejnyuyu_jestkuyu_pozit_siyu_v_voprose_granitsyi/

yaralanan organizma gibidir, onun için ihtiyatlı ve dikkatli davranılmalı. Bazı sınır noktaların çözülmesi on yılları alabilir. Bununla beraber ülkelerin sorun çözümünde ciddiyetleri eleştirilmiştir. Örneğin, bir görüşmede Kırgızistan heyetinin başında Başbakan yardımcısı iken, Özbekistan heyetini hükümet temsilcisi olarak Jeodezi ve Haritacılık Hizmeti başkanı yönetmiştir.²²⁰

Sınır konusu dış ve iç siyasetin en hassas ve önemli konusudur. Örneğin İngiltere'nin Darem Üniversitesi Uluslararası Sınır araştırma merkezinin 1999 verilerine göre, dünyada 95 silahlı çatışma olmuş ve onların %75 sınırıyla ilgili olduğunu saptamıştır.²²¹ Ayrıca, yeryüzündeki toprakların %25 tartışma konusunu oluşturmaktadır.

3.2.2 Kırgızistan ve Özbekistan'ın Taraf Olduğu Örgüt ve Anlaşmalar

Daha önce de değinildiği gibi, uzmanlar ve uluslararası komisyonlar sınır çalışmalarının nedeni olarak Moskova yönetiminin kendisine karşı başkaldırma ihtimalini en aza indirmek için yapıldığını öne sürmüşlerdir.²²² Bu çözülemeyen sınır sorunları ve bundan beslenen silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, terörizm, etnik çatışmalar, sınır bölgelerinde sınır muhafızları arasında meydana gelen silahlı çatışmaları söz konusudur. Bu bağlamda, bölge ve sürecin en önemli sorunlardan biri güvenlidir. Bölgenin güvenlik meselesini ikiye ayırabiliriz, biri dışarıdan gelen güvenlik sorunları, diğeri ise bölgenin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan tarihsel ve konjonktürel sorunlardır.²²³

²²⁰ <http://www.dw.com/ru/%D0%BA%D1%82%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%83%D1%87%D0%B8%D1%82-%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%8E-%D0%BD%D0%B5%D1%84%D1%82%D1%8C/a-806489>

²²¹ Salamat Alamanov, *Formirovanie Gosudarstvennoy Granicy KR: İStoriya, Sovremennye Problemy, Puti Resheniya* ,

<http://www.topnews.kg/news/view/formirovanie-gosudarstvennoj-granicy-kr-istoriya-sovremennye-problemy-puti-resheniya>

²²² International Crisis Group, 2002: 1

²²³ <http://www.gundem.be/tr/dunya/ozbekistan-kirgizistan-sinir-problemi>

Bu sorunları çözmek için devletler kendi aralarında işbirliğine başvurur, bazen de bölgeye yakın ve o bölgenin güvenliğini kendi ülkesinin çıkarları açısından önemseyen büyük güçler girişimde bulunur.

Bu süreç içerisinde Orta Asya ülkelerinin kurucu üye olarak katıldığı önemli güvenlik örgütleri kurulmuştur. Fergana bölgesi ve özellikle Kırgızistan, güney bölgelerini savunmakta ortaya çıktığı yetersizliği yüzünden bölge dışı güçlerden veya örgütlerden yardım istemek durumundadır.

Özbekistan eski cumhurbaşkanının "Eğer bir cumhuriyeti diğerine karşı boy ölçüştürmeye kalkarsanız, sınırlar hakkında konuşmanız yeterli olacaktır" sözlerini doğrular nitelikte olan duruma çeşitli platformlarda çözüm bulmaya çalışılıyor. Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi bazı ülkelerin katılımıyla, 1992 yılında imzalanan Taşkent Antlaşması 2002'de Kolektif Güvenlik Antlaşması Teşkilatına dönüşmüştür. Özbekistan bu teşkilata 2006 yılında katılmıştır. Bir diğer önemli güvenlik örgütü ise 1996 yılında Rusya ve Çin önderliğinde Şanhay Beşlisi olarak başlayan ve 15 Haziran 2001'de Özbekistan'ın katılımıyla Şanhay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) adını alan oluşumdur.

ŞİÖ ilk olarak 1996 yılında ÇHC, RF, Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan tarafından üye ülkeler arasında güvenin artırılması, sınır bölgelerinin silahsızlandırılması ve bölgesel işbirliğinin teşvik edilmesi amacıyla 'Şanhay Beşlisi' adıyla kurulmuştur. 15 Haziran 2001 yılında dünya nüfusunun yaklaşık çeyreğini oluşturan Şanhay İşbirliği Örgütü olarak kurulmuştur.²²⁴ Kuruluş amacı uluslararası sınırların barışçı yolla çözülmesi olan ŞİÖ, terörizm, ayrılıkçılık ve dini radikalizme mücadele vermeyi amaçlayan örgüttür.

Birleşmiş Milletler programlarıyla desteklenen projeler de mevcuttur. Orta Asya Sınır Güvenliği Girişimi (Central Asia Border Security Initiative) , Orta Asya Sınır Yönetimi Programı (Border Management Programme in Central Asia) Avrupa Birliği ve

²²⁴ <http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa>

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından finanse edilmekte ve yürütülmektedir.²²⁵

BDT'nin kurulmasından sonra sınır problemlerini de engellemek amacı ile Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan ve Özbekistan arasında Kiev'de 20 Mart 1992 tarihinde "BDT Üyesi Devletlerin Devlet Sınırlarının ve Denizdeki Ekonomik Bölgelerinin Korunması Hakkındaki Antlaşma" imzalandı. Bu antlaşma ile sınırların dokunulmazlığı prensibi hüküm altına alınmış oluyordu. Ve söz konusu iki devlet de taraf olduğuna göre, son dönem gelişmeler hukuka aykırı diye nitelendirilebilir.

3.3 Özbekistan'da Yönetim Değişikliği Sonrası Gelişmeler.

Fergana Vadisinde ekonomik, siyasi ve askeri anlamda Özbekistan güçlü bir ülkedir. Çünkü 447.400km² lik, Fransa'nın 9/10'u oranındaki yüzölçümü ile Özbekistan, Türkistan'ın (Batı Türkistan-Orta Asya'nın) en kalabalık ve en homojen nüfusuna sahip ülkesidir.²²⁶ Bununla beraber, Tacikistan nüfusunun %25, Kırgızistan nüfusunun %14 ve Afganistan'ın kuzeyinde yaşayan 1,5 milyon Afgan Özbek'i ile Özbekistan, tartışma götürmez bir bölgesel üstünlüğe sahiptir.

Orta Asya'nın merkezinde yer alması, enerji ve hammadde zenginliği sayesinde de Özbekistan komşularla hesaplaşmaya gerek duymadan bağımsız bazen de agresif dış politika uygulamaktadır. Örnek olarak, 2001 Şubat tarihinde gerçekleşen oturumda Özbekistan doğal gaz ihracatını toprak sorunlarıyla ilişkilendirmeye çalışmıştır. Başka

²²⁵ <http://www.undp.org/content/undp/en/home/presscenter/speeches/2012/04/16/rebecca-gyrnspar-remarks-at-the-ministerial-conference-of-the-central-asia-border-security-initiative.html>

²²⁶ Frederic Starr, *Avrasya'da İstikrarın Sağlanması*, Avrasya Dosyası, Kış 1996, Cilt. 3, s. 136

bir deyişle Soh anklavından 11 bin hektar toprakla beraber koridor sağlanmasını istemiş, bu oturumlardan birkaç gün önce Kırgızistan'a doğal gaz kesilmiştir.

3.3.1 Şavkat Mirziyoyev'in Dış Politikası

İki taraflı ilişkiler ve sınır belirleme çalışmaları Özbekistan'ın ilk cumhurbaşkanı İslam Kerimov'un vefatından sonra 2016 yılının sonbaharında gelişme göstermeye başlamıştır.

Yeni seçilmiş Özbekistan cumhurbaşkanının ilk yurtdışı cumhurbaşkanı ziyaretini de eski cumhurbaşkan Atambaev yapmıştır.²²⁷ Sapar İsakov'un dediği gibi, Kırgızistan cumhurbaşkanının Özbekistan'a ziyaretleri son senelerde sadece uluslararası örgütlerin zirveleri nedeniyle gerçekleşiyordu. Yeni cumhurbaşkanı komşularla iyi komşuluk ilkesine başvurduğunu söyleyebiliriz, çünkü Özbekistan'ın daveti üzerine Ekim'de Andican'ı ziyaret eden Kırgızistan heyetinin ardından, Özbekistan heyeti iki hafta sonra Tacikistan Sugd'a ziyaret düzenlemiştir.²²⁸ Oysaki, daha önce de değinildiği gibi, İslam Kerimov devrinde Özbekistan neredeyse tüm komşularla sorunlu ilişkiler içerisindeydi. Komşular Taşkent'i enerjiyi siyasi baskı aracı olarak kullanmakla suçlamışlardır.²²⁹

2016 sonunda eski cumhurbaşkan Atambaev'in Semerkand ziyaretinde 'iki ülkenin ilişkilerin gelişmesine yönelmek ve gereksiz sınırlamaları ortadan kaldırmak' gerektiğini vurgulamıştır. Yeni cumhurbaşkan Mirziyoyev ise, 'ticaretin güçlenmesi' gerektiğine dikkat çekmiştir.²³⁰ Özbekistan mevcut anlaşmazlıkların bir an önce

²²⁷ <http://www.bbc.com/uzbek/lotin-38428193>

²²⁸ <http://www.bbc.com/uzbek/lotin-37780238>

²²⁹ <http://www.bbc.com/uzbek/lotin-38052753>

²³⁰ <http://ky.kloop.asia/2017/09/04/73197/>

özölmesinden yana olduğunu ve karşılıklı güvenin güçlenmesini istediğini dile getirmiştir. Bu politikalar sonucu, yılın başından beri Özbekistan'ın dış ticaret hacmi komşu ölkelerle %20, bazı ölkelerle ise %70 artış göstermiştir.²³¹

Bölge ölkeleriyle iyi komşuluk ilkesine göre politika kurmaya çalışan Mirziyoyev, göreve başladığından beri, sınır sorunları dışında, 25 senede ilk defa Taşkent ve Duşanbe arasında hava yolları haberleşme açılmış, Taşkent ve Isıkköl (Kırgızistan'ın ünlü turistik bölgesi) arasında uçak seferleri düzenlenmeye başlamış, Özbekistan ve Kazakistan'ı bağlayan yol yolculara açılmıştır.

Seçim propagandasında da belirttiği gibi, Orta Asya, dış politikanın öncelikli konusudur. Sınır güvenliğinden su politikalarına kadar sorunların çözümlü bölge ile ilgilidir²³² çünkü kendi sözleriyle 'Orta Asya-yüzyıllarca beraber yaşayan ve ortak kültürel alana sahip bir organizmadır'.²³³

Özetleyecek olursak, Özbekistan günümüzde aktif bölgesel siyaset izlemektedir. Özbekistan parlamentosundan Sadık Safaev'in de değerlendirdiği gibi, 'Özbekistan, her zaman izlemesi gereken iyi komşuluk siyasetini son dönemler izlemeye başladı'.²³⁴

Barışın, istikrarın ve güvenliğin sağlanmasında önemli olan Fergana sınırlarında yapılan çalışmalar her taraftan yararlı bulunmaktadır. 2017 Kasım, Özbekistan'ın Semerkand şhrinde Özbekistan'ın yeni yönetimi ve BM tarafından düzenlenen 'Orta

²³¹ <http://www.uzbekistan.kg/news1411-10.php>

²³² <http://www.uzbekistan.kg/news1108-04.php>

²³³ <http://www.uzbekistan.kg/news1108-06.php>

²³⁴ http://kyrgyztoday.org/ru/news_ru/uzbekistan-i-kirgiziya-delyat-prigranichnye-anklavy/

Asya: bir geçmiş ve ortak gelecek, istikrarlı gelişme için işbirliği' konferansı düzenlenmiştir.²³⁵

Tarihi olarak nitelendirilebilecek sınır anlaşmaları ve Özbekistan başkanının inisiyatifi ile bölgelerarası sınır geçişini kolaylaştıran uygulamalar ortaya atılmıştır. Kırgızistan'da Özbekçe eğitim veren, Özbekistan'da ise Kırgızca eğitim veren okullar mevcuttur.²³⁶

3.3.2 Yapılan Son Dönem Anlaşmalar

Özbekistan-Kırgızistan sınırının uzunluğu toplam 1,378,44 km'dir.²³⁷

Görüşmeler 2000 yılından itibaren sürmektedir. Sınırın 400 km kısmı ayrı ayrı 58 toprak parçasından oluşmaktadır, bu nedenle Kırgızistan-Özbekistan hükümetler arası sınır delimitasyon ve demarkasyon komisyonu Kırgız tarafın eski temsilcisi Salamat Alamanov'un tabiriyle sınırı 'eleğe' benzetmek mümkündür.

Özbekistan Başbakanı Abdulla Aripov Bişkek ziyareti sırasında sınırın 1170 km belirleyen anlaşmayı imzaladı ve cumhurbaşkanları bu anlaşmayı onaylamıştır. Böylece sınırın %85 çözülmüş durumdadır. Soh anklavının etrafındaki topraklar işbu 1170 km içinde ve belirlenmiş durumdadır. Şahmardan, Tasdöbö ve Çangara anklavları ve Barak eksikliği tartışmalara konu olacak. Kempirabad su barajı hakkında ön görüşmeler yapılmıştır. Kurbanbay İskandarov 'bazı devletler arasında az kilometrelik sorunlar yüzyıllarca çözülememekte, biz ise 1379 km'lik sorunu çözmeye çalışıyoruz. %15 parçası 209 km oluşturmakta ve tartışmalara neden olmaktadır' diye değerlendirme

²³⁵ <http://www.uzbekistan.kg/news1411-12.php>

²³⁶ <http://www.uzbekistan.kg/news1010-1.php>

²³⁷ Asel Murzakanova, *Problema Gosudarstvennih Granits Kirgizstana: İstoričeskaya Retrospektiva i Sovremennaya Perspektiva*, Vestnik KRSU, Cilt: 14, No: 4, 2013, s. 51. www.krsu.edu.kg/vestnik/2013/v4/index.html

yapmıştır.²³⁸ Çalışmalar, Astana'daki ŞİÖ zirvesinde gerçekleşen devlet başkanlarının görüşmelerinde ortaya atılan devlet sınırların hukuksal çözümünü ivedikleştirme kararı çerçevesinde ilerlemektedir.²³⁹

Sınırlamalar 2017 yılı 5 Eylül'de ortadan kaldırılmıştır. Oş ve Andican arasındaki iki ülkenin ekonomisi ve vatandaşları için önemli Dostluk kontrol noktasının açılması önemli bir gelişme olmuştur. Sonradan iki nokta daha açılmıştır.²⁴⁰

11 Aralık 2016 tarihinde, 3 Kırgızistan vatandaşı yasal olmayan yollarla geçtiği suçlamasıyla yakalayan Özbekistan resimleri, iki devlet arasındaki resmi belge kontrol prosedürlerinden sonra Kırgızistan'a iade etmiştir. Bu, Özbekistan'ın komşu devletle ilişkilerindeki değişimi gösteren küçük bir örnektir.²⁴¹

'Kırgızistan ile Özbekistan arasındaki sınır sorununu çözmekte iki ülkenin yönetimin siyasi istekliliği söz konusuydu. Bilindiği üzere 25 yıllık süreçte çözülemeyen sorunun bir sene dolmadan %85 kadarını çözdük. 'Geriye kalanı üzerinde de çalışmaların yürütüleceğini ve sınır geçiş kapılarının dostluk kapıları olması gerektiğini dile getirmiştir Mirziyoyev.

Kırgızistan ve Özbekistan cumhurbaşkanları Kırgız-Özbek sınırın %85 belirleyen belgeyi imzalamıştır. Böylece, ortak sınırın 1170 km parçası belirlenmiş durumdadır. Bu belge Mirziyoyev'in Eylül ayındaki ziyareti esnasında onaylanmıştır.²⁴²

²³⁸ <http://www.bbc.com/kyrgyz/kyrgyzstan-40959484>

²³⁹ <http://www.uzbekistan.kg/news0108-05.php>

²⁴⁰

https://www.azattyk.org/a/kyrgyzstan_blog_uzbekistan_border_eraliev_2017/28771533.html

²⁴¹ https://24.kg/tsentralnaja_azija/41790_uzbekistan_otpustil_dvoih_kyrgyzstantsev_sluchayno_popavshih_v_sosednyuyu_respubliku/

²⁴² <http://ky.kloop.asia/2017/10/05/mirziyoev-kyrgyz-zbek-chek-arasy-boyuncha-kelishimdi-ratifikatsiyaloo-myjzamy-na-kol-kojdu/>

Sınırların demarkasyon süreci zor, meşaketli ve hatta saldırgan olabilir. Merkezden çizilen sınırlar tek gerçek devletin SSCB olduğu düşüncesiyle diğer devletleri sembolik sınırlarla çevrelemiştir.²⁴³

²⁴³Rashid Gabdulhakov, *Geographical Enclaves of the Fergana Valley: Do Good Fences Make Good Neighbors?*, Central Asia Security Policy Briefs, no:14

SONUÇ

Sözde federal, gerçekte üniter devlet olan SSCB'nin dağılması sonucu Orta Asya Bölgesinin Balkanların kaderini tekrar edeceği tahmin edilmişti, gerçekleşmedi. Bununla beraber 'sınırların, hukuken oldukça güçlendirilmiş normlar olmaktan ziyade savaş alanları'²⁴⁴ olduğunu akla getiren birçok olay yaşanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin 'böl ve yönet' politikalarının bir sonucu olan sınır belirsizliklerinden ve bundan kaynaklanan istikrarsızlık ve güvensizliğin yanında siyasilerin bu olguyu kötü yolda kullanması ve çözüm isteksizliği iki devleti krizlerle mücadele etmeye, bazen de aralarında kriz yaşamalarına itmiştir.

Başka bir ifadeyle, sınır sorunu sadece bağımsız devletlere SSCB döneminden miras kalma olduğunu söylemek soruna tek taraflı bakış açısını oluşturur. Çünkü bu sorun sonradan yönetimlerin sunumuyla 'sakinleştirici', 'yastık' gibi işlev görmüştür. Sınır sorunu, genel olarak ise güvenlik sorunları ve onunla mücadele adına uygulanan katı siyasi rejim yönetimler tarafından kullanılmıştır.

Bağımsızlık döneminde kasıtlı veya kasıtsız yapılan yanlış uygulamalar kadar Sovyet döneminde yapılan yanlışlar da çok etkili olmuştur. Birçok kez vurgulandığı gibi 'böl ve yönet' ilkesi dışında, kasıtsız diyebileceğimiz yanlışlar da olmuştur. Örneğin Fergana Vadisi etnisitelerin sayısına göre paylaştırılırken Kırgızların göçebe oldukları dikkate alınmamıştır. Oysa ki, çalışmaların başladığı zamanda yarı göçebe halklar yaylalardaydılar.

Sınır konusunda Özbek tarafı tüm Orta Asya topraklarının SSCB yönetimi tarafından şekil verdiği 1924-1927 yılları arasındaki dokümanları öne sürerken, Kırgız taraf 1954 yılında SSCB merkez yönetimi, Özbekistan ve Kırgızistan Sosyalist

²⁴⁴ Alımkulov, *En Yeni Zamanlarda Arazi Tartışmaları*, Siyaset bilimi Öğretmenlerinin Uluslararası Seminerlerinin Materyalleri, 17-18 Mayıs, 1996, s.58

Cumhuriyetlerinin temsilcilerinden oluşan çalışma grubunun vardığı sonuçlar üzerinden incelenmesini istemektedir.²⁴⁵

Birlik döneminde yapılan değişiklikler bir süreklilik ve çeşitlilik gösterdiğinden, her ülke kendi çıkarına olan anlaşmanın geçerli olması gerektiğini savunmaktadır. Bu kapsamda, Özbekistan 1924, Kırgızistan ise 1955 yılında gerçekleştirilmiş olan sınır tespitinin geçerli olmasını istemektedir.²⁴⁶

Salamat Alamanov'a göre 1955 yılında oluşturulan komisyon en doğru olanıdır. Çünkü sonradan yapılan çalışmalarda da işbu komisyonun tespitlerine tekrardan varılmıştır. Fakat Özbekistan yönetimi hala 1924 yılındaki durumun temel alınması gerektiğini savunmakta ve vazgeçmemektedir. Söz konusu dönemde Soh anklavı daha bu statüye sahip değildi ve Özbekistan'ın ana toprağından ayrılmamış idi.

Fakat bu tezi öne sürmek, Kırgızistan'ın topraklarına hak iddia etmektir. Çünkü 90 yıldır Kırgızistan toprağı olan toprakları Özbekistan'a vermek kabul edilemez bir gelişmedir.²⁴⁷ Oysa ki, 1991 yılında imzalanan Alma Ata anlaşması gereğı mevcut sınırlar değiştirilemez ve BDT'yi oluşturan devletler birbirinin toprak bütünlüğüne tehdit oluşturmaz.

Sınırları düzenleyen belgelerin kesin bir dille yazılmaması bugünkü Kırgızistan-Özbekistan sınırının %30 kısmının tartışma konusu oluşturmaya yol açmıştır.²⁴⁸ Bu belirsizlik ise uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, terörizm, dini radikalizm ve etnik çatışmaların yoğun yaşandığı Fergana Vadisini savunmasız bırakıyor. Bunun dışında, komşu ülkelerle sınırların hukuksal boyutta resmileştirilmesi, egemenliğı pekiştirmenin ilk adımlarından biridir.

²⁴⁵Nick Megoran, *Rethinking the Study...*, s. 13,

²⁴⁶ Koichiev Arslan, *Kyrgyzstan and Uzbekistan map out their differences.*, 2001
<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav030501.shtml>

²⁴⁷ <http://www.rosbalt.ru/world/2013/01/16/1082236.html>

²⁴⁸ http://osce-academy.net/upload/Policy_briefs/Policy_Brief_14.pdf

Kırgızistan bağımsız devlet olduğunda komşularıyla belirlenmiş bir metre bile Uluslararası Hukuk açısından onaylanmış sınırı yoktu.²⁴⁹ Hatta Sovyetlerin dağılması ve yeni bağımsız cumhuriyetlerin ortaya çıkması sonucunda binlerce kilometrelik sınırlar uluslararası hukuksal manada resmileştirilmeden kalmıştır.²⁵⁰

Harita ve o dönemin belgelerinden yararlanmak için Kırgızistan yetkilileri birkaç kere Moskova'ya gitmiştir fakat herhangi bir olumlu gelişme kaydedilemedi. 'Belge okuma-çok zor bir süreç ve taraflar sonuna kadar kendilerini haklı göstereceklerdir. Sorun sadece siyasi istekle çözülebilir.' Belgelerin çokluğu ve haritaların kesin olmayışı buna nedendir.²⁵¹

Yine de sistematik düzenli müzakereler ve siyasi istek, çıkmaz gibi görünen sınır demarkasyon sürecinde faydalı olacaktır. Sınırla ilgili müzakereler katı ve değişmez değil, açık ve sonuç odaklı nitelikte olmalıdır. Milliyetçilik yapmak, komşulara karşı güç gösterisi yapmak çözücü yol değildir. Yapıcı, çözüm odaklı ve sorumlu davranmak lazım 'olgun anarşi'²⁵² anlayışı bölgede hâkim olması gerekir. Orta Asya ülkeleri, yüzyıllarca savaştan Avrupa ülkelerinin barış ve istikrar için işbirliğine başvurmasını örnek alarak o çatışmaların yıkımlarına katlanmak zorunda kalmamayı hedeflemesi gerekir.

Kırgızistan'ın ve Türk Dünyasının gurur duyduğu yazar Cengiz Aytmatov, Lüksemburg'da büyükelçilik yaptığı dönemden deneyim olarak Orta Asya için AB modelinde bir birliğin 21.yüzyılda kurulabileceğini dile getirmiştir. 3 Aralık Kırgız

²⁴⁹ Salamat Alamanov, *Formirovanie Gosudarstvennoy Granisy KR: İStoriya, Sovremennye Problemy, Puti Resheniya*
<http://www.topnews.kg/news/view/formirovanie-gosudarstvennoj-granicy-kr-istoriya-sovremennye-problemy-puti-resheniya>

²⁵⁰ Mayramgul Taşieva, a.g.e., s. 58

²⁵¹ http://www.gezitter.org/politic/35287_ekspert_po_voprosam_g-ranitsyi_salamat_alamanov_podverg_kritike_deystviya_vlasti/

²⁵² John Baylis, *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı*, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt:5, Sayı:18 ,2008, s. 77

Tuusu gazetesinde yayınlanan yazısında, Aytmatov, 1999 yılındaki Taşkent patlamaları ve Batken krizinden sonra Orta Asya'nın, Türkistan topluluğunun ancak işbirliğine başvurması, birleşmesi uzun dönemli güvenliğı sağlayabileceğini dile getirmiştir.

KAYNAKÇA

Abil Uulu Urmat, 1990 sonrası Kırgızistan dış güvenliği ve NATO. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul, s.51

Akaev Askar, Kyrgyzstan: An Economy in Transition, Canberra: Asia-Pacific Press, 2001

Pınar Akçalı, Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği, Gündoğan Yayınları, 2004, s. 218

Akıllı H.Serkan, Etnisite Olgusunun Kavramsal Sınırları ve Modernite Açısından Değerlendirilmesi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2003, s. 34

Alamanov Salamat, Kratkaya İstoriya i Opyt Resheniya Pogranichnyh Problem Kırgızstana, 2005, Bişkek, s.74-78

Alımkulov, En Yeni Zamanlarda Arazi Tartışmaları, Siyaset bilimi Öğretmenlerinin Uluslararası Seminerlerinin Materyalleri, 17-18 Mayıs, 1996, s.58

Anderson Malcolm, Frontiers: Territory and State Formation in the Modern World. Cambridge: Polity, 1996

Baycaun Suale, “Orta Asya’da Bitmeyen Sınır Sorunları: Kırgızistan-Özbekistan Gerginliği’, Stratejik Analiz, Kasım 2003, Cilt. 4, Sayı. 43, s. 66.

Baylis John, Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt:5, Sayı:18 ,2008, s. 77

Bergne Paul, The birth of Tajikistan. I. B. Tauris,2007

Brower Daniel, Turkestan and the fate of the Russian Empire, Routledge Curzon, New York, 2003

Broxup Marie, Basmacılar, çev. Yuluğ Tekin Kurat, ODTÜ, Asya Afrika Araştırmaları Grubu, yayın No: 4, 2.baskı, Ankara, 1984

Brunet-Jailly Emmanuel, Dupeyron Bruno, Introduction: Borders, Borderlands and Porosity, University of Ottawa Press, 2007

Canpolat Zafer, Avrasya’da yeni bir bölgesel güvenlik sorunu olarak Fergana Vadisi (etnik çatışmalar ve terörizm ekseninde), yüksek lisans tezi, 2012

Çaşın Mesut Hakkı, Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları, Legal, 2013, 2.cilt

Çokayev Mustafa, Turkestan and the Soviet Regime, Journal of the Royal Central Asian Society, 1931, s. 414

Çotayeva Çolpon, Etniçnost i Etnosı v Kırgızstane, Bişkek, Neo Print 2011

Demir Tarık, Kolonyal Dönemden Günümüze Jeopolitik Anlamda Anklav/Eksklav
Ülke Toprakları-Güvenlik İlişkisi, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü,
2014 , doktora tezi

Demir Ali Faik, Orta Asya Cumhuriyetlerinde İslam ve Etnisite, (der., Ertan EFEGİL,
Pınar Akçalı), Orta Asya'nın Sosyo-Kültürel Sorunları:Kimlik, İslam, Milliyet ve
Etnisite, Gündogan Yayınları, İstanbul, Kasım 2003

Demirci Levent, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın Kesişimindeki Sorunlu Vadi:
Fergana, Savunma Bilimleri Dergisi, Kasım 2012, s.37

Demirtepe, M.T. ve Özkan, G. . 'Prof. Dr. Jibek Saparbekovna Sızdıkova ile
Kırgızistan'da yaşanan son gelişmeler üzerine.' Avrasya Analiz, (İstikrar Arayışında Bir
Ülke: Kırgızistan), 1, 52-56., 2010

Deniz Taşkın Sınırlar, Sınır Ticareti ve Sınır Ticaret Merkezleri, JASSS Dergisi,
Sayı:6, 2013, s. 353

Erol Mehmet Seyfettin, Avrasya jeopolitiğinde Orta Asya ve 11 Eylül, (der, Ertan,
Efegil, Elif, Hatun, Kılıçbeyli, Faramani R. ve H. Moradi, 'Uzbekistan: A Regional
Power in Central Asia? Reality or Dilemma?', Central Asia and Caucasus, 15/2, 2014,
s. 60

Erbaş Sultan, Fergana Vadisi Çıkmazı, Akademik Perspektif, Ocak,2014

Gabdulhakov Rashid, Geographical Enclaves of the Fergana Valley: Do Good Fences Make Good Neighbors?, Central Asia Security Policy Briefs, no:14

Glassner Martin, Chuck Fahrer, Political geography. 3rd ed. Hoboken, NJ: Wiley. 2004

Gupta Akhil, James Ferguson, Beyond Culture:Space, Identity and The Politics of Difference, 1992

Gümüşçü Osman, Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye’de Sınır Kavramı, Bilig Dergisi, Sayı: 52, 2010

Faramani Rasul ve Moradi Heydar, Uzbekistan: A Regional Power in Central Asia? Reality or Dilemma?, Central Asia and Caucasus, 15/2, 2014, s. 71

Flynn Donna, We Are The Border: Identity, Exchange and The State Along The Benin-NigeriaBorder, American Ethnologist 24(2), 1997

Ismagambetov Talgat, Structuring Central Asia's new geopolitical space: regional characteristics and prospects. Central Asia and the Caucasus 2 (14), 2002

Jones Reece, Sovereignty and Statelessness in the Border Enclaves of India and Bangladesh, Political Geography, 2009, Vol: 28, p. 374

Julian Mihgni, Boundary studies in political geography. Annals of the Association of American Geographers 53 (3) 1963

Kang Daekeun, Orta Asya’da radikal İslam hareketi ve terörizm. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atılım Üniversitesi, Ankara, 2010

Kerimbekova ve Moldobayev, Vvedenie v politologiu bezopasnosti, Bişkek, 2000, s. 62

Kodaman Timuçin, Haktan Bırsel, Bağımsızlık Sonrası Özbekistan Ve Dış Politikası, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , Cilt: 16, Sayı: 2, 2006

Koichiev Arslan, Ethno-territorial claims in the Ferghana Valley during the process of national delimitation, 1924–7, 2003

Koichiev Arslan, Kyrgyzstan and Uzbekistan Map Out Their Differences, 2001,

Koçiyev Arslan, Millî Özelliklere Göre Orta Asya’nın Sınırlarının Belirlenme Politikası, Avrasya Dosyası Türkmenistan Özel Sayısı, 7, (2), 2001, 295-296.

Kumar Suneel, Historiography and State Administration in Uzbekistan, Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences, 2013 s.95

Kurubaş Erol, SSCB sonrası Türk Cumhuriyetlerinde Yeni Uluslaşma Süreçleri Üzerine Bir Değerlendirme, Uluslararası Hukuk ve Politika, C.2, S.5, 2006, s.120

Laumulin Murat, Sentralnaya Aziya: Osnovnye Pohody v Sovremennoy Politicheskoy Nauke, Sentralnaya Aziya i Kavkaz, no:15-2, 2012

Lowe Robert, Nation Building in the Kyrgyz Republic, Central Asia: Aspects of Transition, Routledge Curson, NY, 2003

Lukashuk Igor, Mejdunarodnoe Pravo: Osobennaya chast, 2005, s. 97

Luzyanin Sergey, Tsenstalnoaziatskiy Konflikt Ssrez : Kirgizsko-Uzbekskaya i Taciksko-Uzbekskaya Model Otnoşeniy

Matteo Fumagalli, Re-thinking borders and border security in Central Asia: The Uzbek-Kyrgyz borderland and the case for De-securitization, 2002

Megoran Nick, Rethinking the Study of International Boundaries: A Biography of the Kyrgyzstan–Uzbekistan

Megoran Nick, The Critical Geopolitics of the Uzbekistan-Kyrgyzstan Ferghana Valley Boundary Dispute, Political Geography, Sayı:23, 2004, s. 748

Boundary, Annals of the Association of American Geographers, 09 Aug 2011. S. 3

Minghi Julian, Review article: Boundary studies in political geography. Annals of the Association of American Geographers 53 (3), 1963, 407–428

Murzakanova Asel, Problema Gosudarstvennih Granits Kirgizstana: İstoricheskaya Retrospektiva i Sovremennaya Perspektiva, Vestnik KRSU, Cilt: 1334, No: 4, 2013, s. 51.

Musaev Bahodir, Anklav Sokh. Poiski Vihoda iz Tupikovoy Situatsii, zonaKz Online Newspaper, July 19, 2001,

Norris Robert ve Lloyd Haring, Political geography. London: Charles E. Merrill, 1980

O'Neill Gerard, Land and Water Reform in the 1920s, Central Asia, Aspects of Transition, Routledge Curson, NY, 2003

Ojukeeva T, Politicheskie Prosessi v Stranah SA, 1995 s.27

Paasi Anssi, Constructing territories, boundaries and regional identities. In Contested territory: Border disputes at the edge of the former Soviet empire, Edward Elgar, 1995

Paasi Anssi, Boundaries as social processes: territoriality in the world of flows. Geopolitics: Boundaries, territory and postmodernity, 1998, s.75

Payan Tony, The Three U.S.-Mexico Border Wars: Drug, Immigration, and Homeland Security, Praeger, 2006

Pazarcı Hüseyin, Uluslararası Hukuk, Ankara, Turhan Kitabevi, 2013, s. 4

Prescott John Robert, The Geography of Frontiers and Boundaries. Edited by W. G. East, Geography. London: Hutchinson.s.26

Radjapova R., Establishment of Soviet power in Central Asia (1917–1924). In Towards the contemporary period: From the mid-nineteenth to the end of the twentieth century, 153–83. Paris: UNESCO, 2005

Roy Olivier, Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi, çev.Mehmet Moralı, Metis Kitap, 2016

Ryskulova Kalmira, Etnik Grupların Kırgızistan ve Özbekistan Arasındaki Sınır Problemi Üzerindeki Etkisi, yayınlanmış tez, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, 2014

Sabol Steven, The Creation of Soviet Central Asia: the 1924 Delimitation, Central Asian Survey, vol:14, No:2, 1995, ss.234-235

Saparaliev Döölötbek, Abdrasul İsakov '18.yy Kırgızlar ile Özbeklerin Sosyal ve Siyasi İlişkileri' Gazi akademik bakış, cilt 4 sayı 8, yaz 2011

Segars Andrew, Nation Building in Turkey and Uzbekistan, Central Asia,:Aspects of Transition, Routledge Curson, NY, 2003

Smith Graham, The Soviet state and nationalities policy. In The nationalities question in the post-Soviet states, London: Longman, 1996, 2–22.

Soucek Svatopluk, A history of Inner Asia, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2000

Sydykov Aslan, The Ferghana Valley As a Factor of Instability, Bilkent Üniversitesi, Ankara, 2000

Frederic Starr, Avrasya'da İstikrarın Sağlanması, Avrasya Dosyası, Kış 1996, Cilt. 3, s. 136

Starr Frederick, Ferghana Valley - The heart of Central Asia. New York, London: M.E.Sharpe.; s. Xii, 2011

Süleymanlı Ebülfez, Sovyetlerin Milli Kimliği Yok Etme Faaliyetleri: Sovyet Halkı Denemesi, Karadeniz Araştırmaları, sayı 6, 2005, s. 130

Tabyshalieva Anara, Central Asia: Imaginary and Real Borders, Central Asia and Caucasus Analyst Biweekly Briefing, 2001

Taşieva Mayramgul, Territorialnyy Vopros Kak Odin İz Klyuchevyh Faktorov v Reshenii Mejetnicheskih Problem v Sovremennom Kırgızstane, Vestnik KRSU, no:10 2010, s. 58

Tekfidan Sedef, II Dünya Savaşı Ve Soğuk Savaş Sonrası Dönemlerin Uluslararası

Hukukun İşlevleri Bağlamında Karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2015

Tekin Ferhat, Sosyolojik Açıdan Sınır: Derecik Örneği, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi Yıl: 2012, Sayı: 28, sayfa 28

Tellal Erel, Mirsaid Sultan Galiev, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 56-1

Tselikin A, “Vzaimootnoşeniya Gosudarstv Tsentralnoy Azii. Konfliktnyy Potentsial Regiona”, Tsentralnaya Aziya. Geopolitika i Ekonomika Regiona, Moskova, İSOA, 2010, s. 104

Usubaliev Esenkul, Esen Usubaliev, Problemy Territorialnogo Uregulirovaniya i Raspredeleniya Vodno-Energetičeskih Resursov v Sentralnoy Azii, CA&CC Press

Ülkü İrfan, Moskova ile İslam Arasında Orta Asya, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2002, s. 114

Yasnitski G., Programma KPSS o Vzaimootnoşenii i Sbliženii Kultur Sotsialističeskih Natsiy, Komunist Ukraini, 1961, s. 31

Vinokurov Evgeny, A Theory of Enclaves, Lexington Books, Lanham, Wippman
Dunoff Rather, International Law Norms, Actors, Process A Problem-Oriented Approach, 2007

İnternet:

<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-asya-arastirmalari->

[merkezi/2016/04/05/8433/ferganada-dinmeyen-gerilim-kirgiz-ozbek-anlasmazligi](http://www.21yyte.org/tr/arastirma/orta-asya-arastirmalari-merkezi/2016/04/05/8433/ferganada-dinmeyen-gerilim-kirgiz-ozbek-anlasmazligi)

https://24.kg/tsentralnaja_aziya/41790_uzbekistan_otpustil_dvoih_kyrgyzstantsev_sluchayno_popavshih_v_sosednyuyu_respubliku/

https://24.kg/vlast/61709_kurbanbay_iskandarov_rasskazal_istoriyu_peregovorov_pout_ochneniyu_granitsyi/

https://www.azattyk.org/a/kyrgyzstan_blog_uzbekistan_border_eraliev_2017/28771533.html

http://www.bbc.com/uzbek/central_asia/2010/11/101123_latin_tajik_uzbek_border

http://www.bbc.com/uzbek/central_asia/2016/03/160318_latin_uzbek_kyrgyz_border

http://www.bbc.com/uzbek/lotin/2012/07/120718_latin_kyrgyz_uzbek

http://www.bbc.com/uzbek/lotin/2016/03/160323_latin_kyrgyz_uzbek_tension

http://www.bbc.com/uzbek/lotin/2016/03/160321_latin_uzbek_kyrgyz_border_situation

http://www.bbc.com/uzbek/lotin/2013/09/130930_latin_osce_uzbek_kyrgyz

http://www.bbc.com/uzbek/lotin/2013/07/130715_latin_borders

http://www.bbc.com/uzbek/lotin/2013/08/130819_latin_uzwebiston_19aug

<http://www.bbc.com/uzbek/lotin-37409585>

<http://www.bbc.com/uzbek/lotin-38428193>

<http://www.bbc.com/uzbek/lotin-37319318>

<http://www.bbc.com/kyrgyz/kyrgyzstan-40959484>

http://www.bbc.com/uzbek/lotin/2015/07/150704_latin_uzbek_border

<http://www.bbc.com/uzbek/lotin-37780238>

<http://www.bbc.com/uzbek/lotin-38052753>

http://be5.biz/istoriia/konstituciia_ssr_1924.html

http://www.ca-c.org/datarus/st_08_bush_8.shtml

http://www.ca-c.org/journal/2002/journal_rus/cac-01/08.usuru.shtml

<http://www.ca-portal.ru/article:26054>

<http://www.centrasia.ru/newsA.php4?st=1161928260>

<http://www.centrasia.ru/news.php?st=1357918500>

<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1435859460>

<https://cyberleninka.ru/article/n/territorialnye-i-zemelno-vodnye-konflikty-v-tsentralnoy-azii-vzglyad-iz-tadzhikistana>

<http://dic.academic.ru/dic.nsf/sie/11870/%D0%9D%D0%90%D0%A6%D0%98%D0%9E%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%9E>

https://www.dur.ac.uk/resources/ibru/publications/full/bsb5-1_rushworth.pdf,

<http://www.easttime.ru/reganalitic/1/27.html>

<http://www.eurasianet.org/node/77891>

<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav030501.shtml>

<http://www.eurasianet.org/node/67953>

<http://www.fergananews.com/articles/4745>

<http://www.fergananews.com/article.php?id=1836>

<https://geographyofrussia.com/sovetskaya-rossiya-v-1917-1922-gg-sssr-v-1922-1946-gg/>

http://www.gezitter.org/politic/62455_uzbekistan_smyagchil_prejnyuyu_jestkuyu_pozitsiyu_v_voprose_granitsyi/

http://www.gezitter.org/politic/35287_ekspert_po_voprosam_granitsyi_salamat_alamanov_podverg_kritike_deystviya_vlasti/

<https://www.haberler.com/kirgiz-ozbek-sinirinda-kirgiz-vatandasi-vuruldu-4748967-haberi/>

www.krsu.edu.kg/vestnik/2013/v4/index.html

<http://ky.kloop.asia/2017/09/04/73197/>

<http://ky.kloop.asia/2017/10/05/mirziyoev-kyrgyz-zbek-chek-arasy-boyuncha-kelishimdi-ratifikatsiyaloo-myjzamina-kol-kojdu/>

http://kyrgyztoday.org/ru/news_ru/uzbekistan-i-kirgiziya-delyat-prigranichnye-anklavy/

<http://lenta.ru/news/2013/04/10/hostages>

<http://www.mfa.gov.tr/sanghay-isbirligi-orgutu.tr.mfa>

<http://news.tj/ru/news/umvd-tadzhikistana-po-sogdu-situatsiya-v-raione-anklava-vorukh-stabilizirovals>

http://osce-academy.net/upload/Policy_briefs/Policy_Brief_14.pdf

http://www.pravo.vuzlib.su/book_z1638_page_23.html

<http://www.rferl.org/content/article/1142286.html>

<http://www.rferl.org/content/sokh-exclave-two-decades-of-simmering-tension/24817411.html>

http://www.rferl.org/content/uzbek_kyrgyz_and_tajik_lives_collide_in_an_enclave/2061404.html

<https://ru.sputnik.kg/analytics/20160323/1023537519.html>

<https://ru.sputnik.kg/society/20160326/1023641579.html>

[https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%A1%D0%A1%D0%A1%D0%A0_\(1924\)_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F](https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%A1%D0%A1%D0%A1%D0%A0_(1924)_%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F)

https://www.staff.ncl.ac.uk/nick.megoran/iFrame/megoran_borders.pdf

<http://www.tanisgazetesi.com.tr/gundem/turk-dunyasinin-cikmazi-fergana-vadisi/2656>

<https://tarikh.kz/sovetskiy-period-istorii-kazahstana/nacionalno-gosudarstvennoe-razmezhevanie-turkeстана-obedinenie-kazahskih-zemel/>

http://testhistory.ru/history.php?id=his_6_7

<http://www.topnews.kg/news/view/formirovanie-gosudarstvennoj-granicy-kr-istorija-sovremennye-problemy-puti-reshenija>

<http://www.turkdod.com/2012/05/02/sovyet-kimligi-ve-surekliligi/>

<http://www.uzbekistan.kg/news1411-10.php>

<http://www.uzbekistan.kg/news1010-1.php>

<http://www.uzbekistan.kg/news1108-06.php>

<http://www.uzbekistan.kg/news1108-04.php>

<http://www.uzbekistan.kg/news1411-12.php>

<http://www.uzbekistan.kg/news0108-05.php>

<http://www.yazete.com/genc-kalemler/ahmet-saglam/sovyet-birligi-ve-milli-ust-kimlik-olarak-rusluk/4793/>

<http://www.yeniakit.com.tr/haber/kirgiz-ozbek-sinir-sorunu-tansiyonu-yukseltiyor-153147.html>

<http://www.warandpeace.ru/ru/news/view/43758/>

<http://www.zonakz.net/articles/13555>

ÖZET

Çalışmanın teori kısmında devlet sınırları, uluslararası hukukta sınırlar, anklav ve etnisite gibi anahtar kavramlar açıklanmış, tarihsel arka planda ise sorunun çıkış nedenleri araştırılmıştır. Bunun için Sovyet öncesi, Sovyet dönemi ve bağımsızlık yıllarında yapılan çalışmalardan erişim verildiği sürece yararlandım.

Bu çalışmanın amacı; sorunun çıkış nedenlerine ilişkin hipotezler sunmak, soruna taraf olan iki devlet Kırgızistan ve Özbekistan'ın görüşlerini açıklamak, sürece uluslararası hukukun terimleriyle yaklaşmak ve olası çözüm yollarını uzmanların görüşleriyle birleştirerek ortaya atmaktır.

Çalışma şu hipotezlere dayanmıştır:

1. Kokand, Hiva ve Buhara Hanlıklarından oluşan ve Batı tarzı milliyetçilikle tanışmamış Orta Asya halkı Sovyet yönetimi altında suni olarak devletlere ayrılmıştır.
2. Zaten çözülmesi zor olan sınır sorunu iki devlet yönetiminin siyasi isteksizliği ve krizi kendi yararına kullanması süreci olumsuz etkilemiştir. Ayrıca sınır sorunu yerel iktidarlar arasındaki mücadelede, karşı tarafı yetersiz gösterme ve meşruiyet kazanma aracı olarak kullanılmıştır.
3. Özbekistan'da yönetim değişikliği sonrası yeni yönetimin uyguladığı iyi komşuluk ilkesi nedeniyle ciddi ölçüde yol kat edilmiştir.
4. Tarafların birbiriyle çatışan belge ve haritalara başvurması geri kalan toprak parçaların aidiyetini belirlemede zorluk oluşturmaya devam edecek. Bunun için uluslararası hukuk gereği 1992 yılında imzalanan işyerleri anlaşmasının uygulanması gerekir. Belgelerin karmaşıklığı nedeniyle anlaşma sağlanamayan konularda taraflar karşılıklı ödün vermek zorundadır.

Araştırmanın çerçevesi, 1924 yılından günümüze kadar konuyu önemli derecede etkilemiş gelişmeleri dikkate alarak oluşturulmuştur.

Çalışmanın yöntemi: İşbu kapsamlı araştırma yapılırken Rusça, Türkçe, İngilizce, Kırgızca ve Özbekçe dillerinden yararlanılarak kitap, tez, rapor, dergi, Kırgızistan ve Özbekistan'ın gazetelerinden ve konunun güncellik niteliği taşımasından dolayı haberlerden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırgızistan, Özbekistan, Sınır, Uluslararası Hukuk, Etnisite, Anklav

ABSTRACT

In the theoretical part of this study the key concepts such as state borders, borders in the international law, enclaves and ethnicity have been described, while in the historical background were investigated the causes of the issue. To success it, I used documents and studies about pre-Soviet, Soviet and independence years as long as I had access.

The puprose of this study is to propose hypotheses about reason of occurence of the issue, to explain Uzbekistan and Kyrgyzstan's views on the issue, describe the issue in accordance with international law's concepts and provide ways of solution by combining them with the opinions of the experts.

This study is based on the following hypotheses:

1. İndigenous population of Hokand, Khiva and Bukhara Khanates was not familiar with the nationalism Western in origin and has divided artificially into republics under the Soviet rule.
2. The political unwillingness and the use of border issue fot their own benefits made the issue hard to solve. Also, the border issue has been used in the

struggle between local authorities and their effort to show other side
unsufficient in management.

3. The change of administration of Uzbekistan and implementation of the principle of good-neighborliness has facilitated the process.
4. The use of contradictory maps and documents will continue to make difficulties. In accordance with international law, republics should apply Alma Ata treaty about inviolability of borders and 1992 treaty about objects belonging to countries they have built. The solution of land's belongingness, that at first view may look like impossible because of contradiction and complexity of documents, should be implemented by application of the principle of mutual compromise.

The chronological frames of work are began with 1924 to the present day and based on the significant developments.

To carry out this extensive research, I've used books, theses, journals, newspapers, reports in Russian, Kyrgyz, Uzbek, Turkish and English, and because of the issue being actual I've used Internet news sites.

Key Words: Kyrgyzstan, Uzbekistan, Borders, International Law, Ethnicity, Enclave